

Lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisten koke- muksia nuorten rikoksentekijöiden tukemisesta ja tuen tarpeista

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Viivi Inkinen

Turun yliopisto
28.4.2025

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Viivi Inkinen

Tutkielman otsikko: Lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisten kokemuksia nuorten rikoksentehtäjäkijöiden tukemisesta ja tuen tarpeista

Ohjaaja: yliopistonlehtori Marja Katisko ja professori Mia Hakovirta

Sivumäärät: 80 sivua, 1 liitesivu

Päivämäärä: 28.4.2025

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen lastensuojelun jälkihuollon täysi-ikäisten rikollisten asiakkaiden elämässä esiintyviä haasteita ja heille tarjottavaa tukea jälkihuollon ammattilaisten näkökulmasta. Tavoitteenani on selvittää, millaisina jälkihuollon sosiaalityöntekijät ja ohjaajat kuvailevat rikoksia tekevien nuorten arjen ja itsenäistymisen ongelmat sekä millaiset ovat jälkihuollon mahdollisuudet auttaa näitä nuoria omien tukitoimiensa avulla ja monialaisessa yhteistyössä. Tutkimuskirjallisuuden mukaan monilla rikoksentehtäjäkijöillä on merkittävä riski erilaisiin hyvinvointivajeisiin, huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen, ja tällaiset haasteet ovat myös sijoitettuna olleilla jälkihuollon nuorilla suhteellisen yleisiä. Jälkihuollon rooli rikollisten nuorten tarpeiden tunnistamisessa ja heille sopivan tuen tarjoamisessa on samalla vähäiselle tutkimukselle jäänyt aihe ja toimenpidesuosituksen mukaan tärkeä kehittämisen kohde.

Toteutin tutkielmani aineistonkeruun erään hyvinvointialueen jälkihuollon neljän sosiaalityöntekijän ja kahden ohjaajan teemahaastatteluna. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavalla laadullisella sisällönanalyysillä. Tutkielmani tulosten mukaan nuorilla rikoksentehtäjäkijöillä on yhteen kietoutuvia ja vakavia elämänhallinnan ongelmia, jotka yhdistyvät erityisesti päihteidenkäyttöön, taloudellisen tilanteen ongelmiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Jälkihuollon ammattilaisten kokemusten perusteella rikollisten nuorten auttaminen ja itsenäistymisen tukeminen on haastava tehtävä heidän muutosmotivaation vähäisyytensä sekä palvelujärjestelmän muutosten, vaatimusten ja vajeiden vuoksi. Lisäksi monialainen yhteistyö on jälkihuollon ammattilaisten mukaan tärkeää mutta osin puutteellista ja pirstaleista rikollisten nuorten tukemisessa. Heidän auttamisensa nähdään jälkihuollossa välttämättömänä huono-osaisuuden kehityskulun ehkäisemisen ja nuorten itsenäistymiskehityksen sujumisen kannalta.

Jälkihuollolla on tärkeä mutta usein liian korostunut ja yksin jäävä rooli moniongelmaisten rikoksiin syyllistyvien nuorten tukemisessa. Suomessa kehitetään toimenpiteitä lasten ja nuorten rikosten varhaiseen ennaltaehkäisyyn, mutta myös rikoksilla jo vakavasti oireilevat tarvitsevat tukea. Jälkihuollon ammattilaisten mukaan aikuistuneille rikoksia tekeville nuorille ei ole olemassa kohdennettuja yksittäisiä palveluita palvelujärjestelmässä. Siksi eri auttavien tahojen yhteen tuomiseen ja jälkihuollon ammattilaisten omiin resursseihin ja taitoihin rikollisten nuorten auttamisessa on hyvä kiinnittää huomiota. Jälkihuollon rajallisten resurssien ja rajatun vastuun vuoksi palvelujärjestelmän muiden toimijoiden roolia rikollisten nuorten pitkäaikaisessa sosiaalisessa ja terveydellisessä kuntoutuksessa ei voi ohittaa.

Avainsanat: lastensuojelun jälkihuolto, rikollisuus, nuorisoriikollisuus, monialainen yhteistyö, moniongelmaisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Nuorten rikollisuus ilmiönä	8
2.1	Nuorten rikollisuuden nykytilanne tilastoissa	8
2.2	Rikollisuutta selittävät tekijät	12
2.2.1	Sosiologiset selitysmallit	12
2.2.2	Yksilölliset biologiset ja psykologiset tekijät	14
2.2.3	Kasvuympäristön piirteet	16
2.3	Rikollisuuteen kietoutuvat elämänhaasteet	18
3	Rikollinen nuori palvelujärjestelmässä	22
3.1	Jälkihuollon tuki osana lastensuojelua	22
3.2	Rikoksiin puuttumisen preventiot Suomessa ja Pohjoismaissa	25
3.3	Lastensuojelun tuki rikoksia tekeville nuorille Suomessa	29
4	Tutkimusasetelma	32
4.1	Tutkimustehtävä ja -kysymykset	32
4.2	Aineiston kuvaus ja keruu	33
4.3	Aineiston analyysi	36
4.4	Tutkimuksen eettisyys	37
5	Tulokset	40
5.1	Nuorten itsenäisen elämän rakentamisen vaikeudet	40
5.1.1	Päihteet vaikeuttamassa henkilökohtaista elämänhallintaa	40
5.1.2	Taloudellisen tilanteen turvattomuus	43
5.1.3	Haavoittavat sosiaaliset suhteet	44
5.2	Ammattilaisten kokemukset nuorten muutoksen tukemisesta	47
5.2.1	Elämän suunnan yhteistä hakemista	47
5.2.2	Tunne muutoksen hitaudesta ja vaikeudesta	49
5.2.3	Moniammatillisuuden merkitys ja haasteet	52
6	Johtopäätökset ja pohdinta	57
	Lähteet	66
	Liitteet	81

1 Johdanto

Nuorten ja aikuistumisen kynnyksellä olevien rikollisuus puhututtaa yhteiskunnassa laajalti. Viimeaikaisessa uutisoinnissa on noussut esille muun muassa se, että alle 15-vuotiaiden tekemien väkivaltarikosten määrä on kasvanut viimeisten vuosien ajan jatkuvasti, ja jo alakouluikäiset lapset syyllistyvät alakulttuurielämäntavan houkuttelemana rikoksiin (Auvinen 2025; Hara 2024). Pääkaupunkiseudulla ryöstörikosten kohdalla tekijät ovat yhä useammin alaikäisiä, usein laitoksesta karanneita nuoria, joiden rikoskierteiden katkaisemiseksi peräänkuulutetaan lastensuojelun ja poliisin yhteistyötä (Ikola 2025). Myös vanhempien nuorten kohdalla on esitetty huoli muun muassa isoimpien kaupunkien jengiytymisilmiöstä. Katujengeihin liittyvien rikosepäilyjen määrä on viime aikoina vähentynyt, mutta rikosten laatu on vakavoitunut, ammattimaistunut ja verkostoitunut enemmän ulkomaille. Jengiytymisen taustasyiksi nähdään poliisin näkökulmasta etenkin syrjäytyminen ja näköalattomuus. (Poliisi 2025.) Nuorten rikollisuus eri muodoissaan on siihen syyllistyvien iästä riippumatta merkittävä yksilölliseen ja yhteiskunnalliseen turvallisuuteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvä aihe.

Lastensuojelulla on Suomessa keskeinen rooli vakavasti rikoksilla oireilevien nuorten auttamisessa (Harrikari 2006). Rikosten tekoon ja siitä aiheutuviin haittoihin yritetään puuttua niin lastensuojelun avo-, sijais- kuin jälkihuollossa. Jälkihuolto tarkoittaa sijaishuollon jälkeen tarjottavia lastensuojelun tukitoimia alle 23-vuotiaille lapsille ja nuorille. Täysi-ikäisiin nuoriin kohdistuessaan jälkihuolto tarjoaa vapaaehtoisuuteen perustuvia tukitoimia, joilla nuoren itsenäistymistä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä koitetaan tukea sijoituksen päättymisen jälkeen. Jälkihuollon asiakkaat ovat siis olleet huostaanotettuina sijaishuollossa tai vaihtoehtoisesti pitkässä vapaaehtoisessa avohuollon sijoituksessa. (Räty 2023, 868 – 873.) Joidenkin jälkihuollon täysi-ikäisten asiakkaiden kohdalla ehkä jo vuosia aiemmin alkanut, sijoituksenkin taustasyynä mahdollisesti ollut toistuva rikosten teko vaikuttaa osaltaan nuoren itsenäistymiskehitykseen sekä jälkihuollosta tarjottavan tuen suuntaamiseen ja auttamisen mahdollisuuksiin.

Rikollisuudella on erilaisia muotoja vakavista teoista aina vähäisempiin rikkomuksiin. Rikolliset teot kattavat Suomen lainsäädännössä esimerkiksi huumausainerikokset, vahingonteot, ryöstöt, varkaudet, liikenne rikokset, seksuaalirikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset (Rikoslaki 39/1889). Oman tutkielmani keskiössä on 18 – 22-vuotiaiden rikollisuus eli lainvastaiset rangaistavaksi säädetyt teot, sillä tutkimuskohteenani ovat vain täysi-ikäiset jälkihuollon asiakkaat. Tästä huolimatta sivuan tutkielmani teoriaosuudessa myös alaikäisten rikollisuutta, sillä se on huomiota herättävä yhteiskunnallinen haaste, ja monilla jälkihuollossa

olevilla nuorilla aikuisilla rikollisuus on ollut osa elämää jo hyvin nuoresta lähtien. Jälkihuollon ikärajojen määrittämisen kontekstin vuoksi käytän tutkielmassani termiä *nuorisorikollisuus* kattamaan kaiken alle 23-vuotiaiden rikollisuuden. Sen sijaan *rikollisuutta* käsittelem yleisesti kaikenikäisten ilmiönä.

Pekkarisen ja kumppaneiden (2019, 17) mukaan toistuvia rikoksia tekevät nuoret ovat alttiina esimerkiksi koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymiseen. Heillä on usein terveyteen ja hoidon saamiseen liittyviä moninaisia haasteita, ja lisäksi he joutuvat muita nuoria tyypillisemmin itse rikosten uhreiksi. (Emt.) Tästä syystä nuorten rikoksenteekijöiden auttaminen on tärkeä tutkimuskohde paitsi yhteiskunnallisen turvallisuuden myös nuorten oman tulevaisuuden kannalta. Jos rikollisuudesta tulee osa nuoren toimintamalleja, eivät yhteiskuntaan liittyminen ja itsenäistyminen ole helppoja tehtäviä. Rikoksia toistuvasti tekevien ja vakavasti rikoksilla oireilevien nuorten huomiointi on jäänyt Suomessa liian vähäiseksi. Lastensuojelun jälkihuollon keinot tukea rikollisia nuoria ovat myös jossain määrin epäselviä, ja jälkihuollon rikososaamista tulisi Nuorisotutkimusseuran mukaan kehittää entisestään. (Haikkola & Hästbacka 2019a.)

Suomen kontekstissa jälkihuoltonuorten hyvinvointia vahvistavia toimenpiteitä ja palvelupolkuja on tarkasteltu muun muassa Ylirukan ja kumppaneiden (2020) tekemässä mallinnuksessa, jonka mukaan palvelupolkuun tulisi kuulua keskeisesti esimerkiksi palvelujen oikea-aikaisuus, nuoren toimijuuden ja minäkuvan parantaminen sekä psyykkisen ja fyysisen turvallisuuden takaaminen. Rikosseuraamustyön roolia jälkihuoltonuorten aikuistumisen tukemisessa on sivuttu lyhyesti myös Hirschovits-Gerzin ja kumppaneiden (2023) Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportissa. Jälkihuoltoa käsitelleissä maisteritason opinäytetöissä on tarkasteltu muun muassa jälkihuollon palveluja ja käytäntöjä, asiakasnuorten päihteiden käyttöä, itsenäistymiskehitystä ja sosiaalisia suhteita. Jälkihuollon toimenpiteet täysi-ikäisten rikoksia tekevien nuorten kohdalla on sen sijaan vähäiselle tutkimukselle jäänyt kokonaisuus. Petäjä (2021) on käsitellyt hoitotyön johtamisen pro gradu -tutkielmassaan jälkihuoltonuorten riskikäyttäytymistä ja sen osana rikollisuutta sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoille tehdyllä kyselyllä. Nikander-Peiposen lopputyössä (2023) ehdollisesti rangaistuista rikosseuraamusasiakkuudessa olevista jälkihuoltonuorista korostettiin muun muassa jälkihuollon päihde- ja traumaosaamisen sekä luottamuksellisen ja toivoa herättävän vuorovaikutuksen merkitystä.

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa aihetta koskevan tarkastelun kohteena on ollut sijoituksen päättävät tai jälkihuoltoa vastaavan tuen piirissä olevat nuoret. Muun muassa yhdysvaltalaisessa, englantilaisessa ja australialaisessa kontekstissa tehdyissä tutkimuksissa aiheina ovat olleet näiden nuorten elämänpolkujen haasteet ja niiden osana heidän rikollinen käytöksensä. Sijoituksen päättävillä tai jälkihuoltoa vastaavissa palveluissa olevilla nuorilla on havaittu olevan korkeampi riski rikollisuuteen, mutta myös esimerkiksi kouluttautumisen ja työllistymisen haasteisiin sekä päihde- ja mielenterveysongelmiin (Dixon 2008; Courtney & Dworsky 2006; Dixon ym. 2006; Mendes & Moslehuddin 2006; Reilly 2003). Jälkihuolto-
tonuorten rikollisuutta koskevalla tutkimuksella voidaan tarjota arvokasta tietoa sosiaalialan ammattilaisille ja päättäjille siitä, mitä tukea jälkihuollossa olevat rikolliset nuoret tarvitsevat ja miten rikollisuuteen liittyviä sosiaalisia ongelmia voidaan vähentää.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on lisätä laadullisen tutkimusmenetelmän avulla ymmärrystä siitä, millaisia tuen tarpeita ja haasteita lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityöntekijät ja ohjaajat näkevät sijoitettuna olleilla, rikoksia tehneillä tai tekevillä 18–22-vuotiailla nuorilla olevan ja millaisia mahdollisuuksia ja keinoja jälkihuollolla on tukea heitä. Tutkielman aineisto koostuu jälkihuollossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien yksilöhaastatteluista. Tutkielmani rakenne alkaa teoreettisten viitekehysten tarkastelusta nuorten rikollisuuden ja rikollisille nuorille tarjottavan palvelujärjestelmän tuen osalta ja jatkuu tämän jälkeen tutkimusasetelman esittelyllä, haastattelutulosten läpikäynnillä sekä lopuksi tutkielmani johtopäätöksillä.

2 Nuorten rikollisuus ilmiönä

Rikosaltis aika painottuu yleensä nuoruuteen. Antisosiaalinen eli sosiaalisia normeja rikkova käytös ja siihen yhdistyvä mahdollinen rikollisuus yleistyvät tyypillisesti nuoruudessa ollen huipussaan hiukan alle 20-vuotiailla. Monien eri rikostyyppien kohdalla rikoksia tehdään eniten noin 18-vuotiaana. Tämän jälkeen aikuisuutta kohti mentäessä antisosiaalinen ja rikollinen käytös alkavat monilla laantua. (Pekkarinen ym. 2019, 15; Farrell, Laycock & Tilley 2015.) Nuoruusaikaan painottuessaan rikollisuus on usein lyhytaikaista ja muodostuu vain yksittäisistä kokeiluista. Sen sijaan pidemmälle aikuisuuteen jatkuessaan rikollisuus ilmenee pysyvämpänä kierteenä, joka aiheuttaa vakavia haasteita yksilön hyvinvoinnille ja menetyksiä yhteiskunnalle. (Jokela 2006.) Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen eri ikäisten nuorten rikollisuuden nykytilannetta Suomessa ja esittelen rikollisuuteen yhdistettyjä selitysmalleja. Käsittelen lisäksi rikolliseen käytökseen liittyviä tyypillisiä elämänhaasteita, joita myös jälkihuollon rikollisilla asiakkailla voi olla elämässään läsnä.

2.1 Nuorten rikollisuuden nykytilanne tilastoissa

Nuoruusikäisten ja nuorten aikuisten rikollisuuden määrästä on tutkimustietoa jo vuosikymmenten ajalta. Rikollisuuden eri muotojen esiintyvyys on vaihdellut ajansaatossa hetkestä toiseen. Esimerkiksi 1900-luvun alussa alle parikymppisten poikien henkirikollisuus oli paljon yleisempää kuin nykyään (Lehti 2006, 57 – 58). Kansainvälisesti on 1990-luvulta lähtien havaittu niin sanottu *crime drop* -ilmiö, eli rikollisuuden määrän systemaattinen väheneminen useiden eri rikoslajien kohdalla. Myös nuorten rikollisuuden on yleisesti kehittyneissä maissa, kuten Suomessa, nähty tutkimusten valossa laskeneen pitkään. Tähän kehitykseen on yhdistynyt samalla kuitenkin se, että tietyt nuoret tekevät aiempaa enemmän rikoksia, eli rikosten tekeminen kasautuu pienelle osalle nuoria. Tällöin rikosten teon kokonaismäärä ei laske esiintyvyyden laskusta huolimatta. (Kaakinen & Näsi 2021; McCarthy 2021; Farrell, Tilley & Tseloni 2014; Farrell, Laycock & Tilley 2015.) Yhdysvaltalaisessa tilastotutkimuksessa rikollisuuden vähenemisen huomattiin tapahtuvan tasaisesti nuorimmilla sukupolvilla siten, että uudet ikäryhmät tekevät aina vähemmän rikoksia kuin edelliset (Kim, Bushway & Tsao 2016).

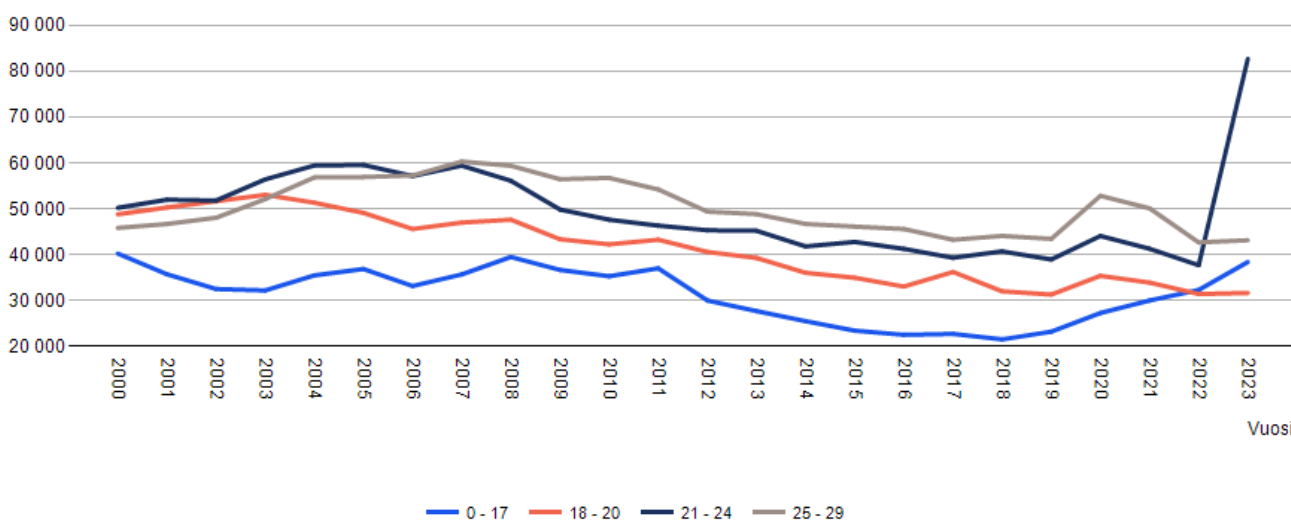
Farrellin tutkimusryhmien (2014, 2015) mukaan rikollisuuden ja sen osana myös nuorisoriikollisuuden väheneminen johtuu erityisesti valvontateknologian kehittymisestä ja sen myötä rikoksia mahdollistavien tilanteiden vähenemisestä rakennetussa ympäristössä. Toisaalta myös nuorten alkoholinkäytön väheneminen, vanhempien tarjoama aiempaa suurempi

valvonta ja emotionaalinen tuki jälkikasvulleen sekä lainmuutokset ovat kansainvälisissä tutkimuksissa havaittu nuorten rikoskäyttäytymistä vähentäviksi tekijöiksi (Baumer, Cundiff & Luo 2021; van der Laan ym. 2021; Griffiths & Norris 2020).

Rikollisuutta voidaan tarkastella ilmirikollisuuden ja piilorikollisuuden käsitteiden avulla. Ilmirikollisuus tarkoittaa viranomaisten tietoon ja tilastoihin tulevaa rikollisuutta. Piilorikollisuus puolestaan jää viranomaisten tiedon ulkopuolelle. Nämä muodostavat yhdessä kokonaisrikollisuuden määrän. Koska viranomaisten tilastoista jää paljon nuorten tekemää rikollisuutta pois, on nuorten kokonaisrikollisuutta järkevää tarkastella nuorille osoitetuilla kyselytutkimuksilla. Kyselytutkimusten haasteena on tyypillisesti se, että niillä on vaikea tavoittaa kaikkein vakavinta ja harvinaisinta rikollisuutta. Myöskään vanhempien nuorten rikosaktiivisuutta voi olla haastavaa kartoittaa kyselytutkimuksilla: kyselyitä toteutetaan usein peruskouluissa ja toisen asteen oppilaitoksissa, joissa ovat edustettuina kattavasti lähinnä alaikäiset nuoret. (Kivivuori 2006a, 17 – 18, 34.) Esimerkki kyselytutkimuksesta on Suomessa nykyisin neljän vuoden välein tehtävä nuorisoriikollisuuskysely, joka alkoi Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin projektina vuonna 1995. Kyselyssä tarkastellaan nuorten rikos- ja uhrikokemuksia ja niiden ajallista kehitystä yhdeksäsluokkalaisten nuorten osalta. (Suonpää, Raeste & Saarteoja 2024.)

Tilastokeskus puolestaan tuottaa vuosittain virallista tilastotietoa eri ikäisten rikollisuudesta Suomessa. Tilastokeskuksen pitkittäisdata kertoo kaikkien ikäryhmien yhteisrikollisuudesta, että viranomaisten tietoon tulleiden rikoslakirikosten määrä on lähivuosikymmeninä ollut huipussaan vuonna 1990. Tämän jälkeen rikosten määrä laski kohti 1990-luvun puoliväliä ja nousi jälleen vaihdellen siten, että 2000-luvun rikoshuippuvuosi oli 2007. Tämän jälkeen alkanut rikosten määrän epätasainen lasku näyttäytyy pysähtyneen vuonna 2018, ja rikosten määrä on tämän jälkeen kokenut suuria nousuja etenkin vuosina 2020 ja 2023. Matalimmillaan rikosten teko oli tilastotietojen valossa vuonna 1983. (Tilastokeskus 2022.) Huomattavasti tyypillisimpiä rikoksia ovat Suomessa olleet pitkään omaisuusrikokset, joita oli vuoden 2025 alussa hieman alle puolet kaikista rikoksista. Omaisuusrikoksista tavanomaisimpia ovat olleet varkaudet. Toinen yleinen rikostyyppi Suomessa ovat olleet liikennerikokset. Pahoinpitelyrikokset ovat perinteisesti olleet näiden jälkeen tehdyimpiä, joskin selvästi harvinaisempia rikoksia. Kuitenkin 2010 – 2020-lukujen taitteessa huumausainerikokset nousivat ajoittain yhtä yleisiksi tai jopa yleisemmiksi kuin pahoinpitelyrikokset. (Emt.; Tilastokeskus 2025.)

Myös pelkästään nuorten rikollisuutta tarkastelemalla voidaan huomata, että eri ikäisten nuorten syyllisyys tyypillisimpiin rikoksiin on kokenut joitain muutoksia viimeisten vuosien aikana. Tilastokeskus tarjoaa tietoa eri rikoksiin syyllistyneiden määrästä iän mukaan. Alle 30-vuotaiden syyllisiksi epäiltyjen määrässä oli 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulta lähtien pitkään yleistä laskua. Alaikäisten syyllisiksi epäiltyjen määrä lähti kuitenkin tasaiseen nousuun vuonna 2019 hieman ennen koronapandemiaa. Vuonna 2023 ensimmäistä kertaa tilaston tiedoissa rikoksiin epäiltyjen alaikäisten määrä ylitti 18 – 20-vuotiaiden epäiltyjen määrän, ja 21 – 24-vuotiaiden epäiltyjen määrä yli kaksinkertaistui (Tilastokeskus 2023) (kts. kuvio 1). Tilastokeskuksen tiedotteessa (2024) kerrotaan, että kiristysrikoksissa erityisesti juuri 21 – 24-vuotiaiden epäiltyjen määrä kasvoi vuonna 2023 yhden suuren rikossarjan myötä, mikä selittää pitkälti epäiltyjen kokonaismäärän voimakasta nousua heidän kohdallaan. Omaisuusrikoksista epäiltyjen alaikäisten määrä on kasvanut hitaasti ja jatkuvasti viimeisten vuosien aikana. Alaikäisten kohdalla myös liikenne-rikoksiin ja pahoinpitelyrikoksiin epäiltyjen määrä on noussut vuosia muista ikäryhmistä poiketen. Pahoinpitelyrikoksista epäiltyjen alaikäisten vuosittainen määrä on noin kolminkertaistunut vuodesta 2016. (Emt.; Tilastokeskus 2023.)

Kuvio 1. Selvitettyihin rikoksiin syyllisiksi epäillyt nuoret Suomessa. Lähde: Tilastokeskus, Rikos- ja pakkokeinotilasto (2023)

Sutelan (2024) mukaan alle 21-vuotiaiden nuorten tyypillisimpiä rikosnimikkeitä Suomessa ovat liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja näpistys. Etenkin liikenneturvallisuuden vaarantamiset ovat kasvaneet koronapandemian jälkeen tässä ikäryhmässä, mitä selittää mahdollisesti pandemiarajoitusten jälkeen haetut vauhtielämykset liikenteestä sekä ikäpoikkeusluvalla myönnettyjen 17-vuotiaiden ajo-oikeuslupien yleistyminen. Myös vahingonteot ovat yleisesti nuorisotyyppisiä rikoksia, sillä niistä lähes 40 % oli alle 21-vuotaiden tekemiä vuosina 2021

– 2023. Kuitenkin eniten nuorten tekemiksi rikoksiksi painottuvat suhteellisesti koko väestöä tarkasteltaessa erityisesti ryöstöt, joista vuosina 2021 – 2023 hieman yli puolet oli alle 21-vuotiaiden tekemiä. Niiden määrä on myös ollut huomattavassa nousussa tässä ikäryhmässä. (Emt., 31 – 32.)

Rikosten ja rikoskokeilujen aloittaminen teini-iässä on yleensä tyypillisempää kuin vasta aikuisuudessa alkava rikosten teko. Myöhäisempään rikosten teon aloittamiseen saattaa liittyä Zaran ja Farringtonin (2009) tutkimuksen mukaan erityistä taipumusta ahdistuneisuuteen ja sosiaaliseen eristäytyneisyyteen, joiden riskitekijät näkyvät jo lapsuudessa. Elanderin ja kumppaneiden (2000) tutkimuksessa taas todettiin, että vasta aikuisuudessa rikoksesta ensimmäisen tuomionsa saavilla on todellisuudessa jo varhain havaittavissa antisosiaalista käytöstä, ja ensimmäisen rikoksen tekoon aikuisuudessa johtavana asiana on mahdollisesti vakava mielenterveysongelma.

Sukupuolten välillä näkyy selvä ero rikoksiin syylistymisessä. Rikoksista epäiltyjen nuorten naisten ja tyttöjen määrä on noussut poikien tavoin viime vuosina nuorimpien kohdalla: selvitetystä rikoslakirikoksista epäiltyjen alaikäisten tyttöjen lukumäärä on vuosien 2018 – 2023 välillä lähes tuplaantunut. Silti miesten rikollisuus on kaikissa ikäryhmissä moninkertaista verrattuna naisten rikollisuuteen. (Tilastokeskus 2023.) Naisten ja miesten rikosten teon määrällistä erilaisuutta on selitetty tutkimuksissa muun muassa naisten paremmalla ja aikaisemmin kehittyvällä sosiaalisen informaation prosessoinnilla, joka yhdistyy korkeampaan empatiaan ja parempaan kommunikointikykyyn (Bennett, Farrington & Huesmann 2005). Myös tyttöjen ja poikien erilaisiin rooleihin sosiaalistaminen perheen ja yhteiskunnan taholta sekä biologiset erot muun muassa neurokognitiivisessa aktivaatiossa ja hormoneissa ovat olleet pitkään selittävinä tekijöinä. Keskeistä erojen selittämisessä on myös se, miten riskejä ottavan ja mahdollisen rikollisen toiminnan nähdään sukupuolten välillä korostavan eri tavoin myönteisesti tai kielteisesti heidän sukupuoli-identiteettiään. (Gartner 2011, 360 – 361.)

On mahdollista, että nuorimpien ikäryhmien rikollisuuden näennäinen kasvu ei kerro välttämättä suoraan rikollisuuden määrän tasosta, vaan siitä, että rikokset tulevat lainmuutosten myötä aiempaa paremmin poliisin tietoon. Esimerkiksi lastensuojelulain muutos vuonna 2015 johti siihen, että ilmoitusvelvollisuus kasvoi tilanteissa, joissa epäillään lapsen henkeen tai terveyteen kohdistunutta rikosta. Tämä lisäsi kouluista tehtävien rikosepäilyjen ilmoittamista sellaisissa tapauksissa, joissa lapsi tai nuori kohdisti tällaisen teon ikätoveriin. (Haapakangas & Kaakinen 2023.) Lisäksi epäiltyjen tai rikosten määrään liittyvää tilastotietoa arvioitaessa

on hyvä huomioda, että yhdessä rikoksessa voi olla useita tekijöitä ja yksi tekijä voi tehdä monia rikoksia, mikä monimutkaistaa tulkintaa. Toisaalta on todennäköistä, että rikosten ja rikoksiin syyllisiksi epäiltyjen nuorten määrän nousua selittävät Suomessa lainmuutosten ja ilmoitusmäärien kasvun ohella myös muut tekijät.

2.2 Rikollisuutta selittävät tekijät

Rikollisen käytöksen syitä on pyritty hahmottamaan lukuisista eri näkökulmista historian saatossa. Rikollisuuden ilmeneminen voidaan yhdistää esimerkiksi sosiologisiin selitysmalleihin, yksilön psykologisiin ominaisuuksiin sekä kasvuympäristöön ja sen sosiaalisiin suhteisiin liittyviin tekijöihin. Eri lähestymistavat painottavat siis toisistaan poikkeavin tavoin esimerkiksi yhteiskunnan ja yksilön omien ominaisuuksien vaikutusta. Eri selittävien tekijöiden erotteleminen voi olla haastavaa, sillä ne yhdistyvät toisiinsa usein moninaisilla tavoilla. Esimerkiksi yksilön kasvua muovaava välitön sosiaalinen ympäristö, kuten perhe, aiheuttaa sekä biologisten perintötekijöiden että kasvatuskäytäntöjen kautta omat riskinsä yksilön haitallisille käyttäytymismalleille. Samalla perhe sijoittuu laajempaan ympäristöön eli yhteiskuntaan, joka muovaa perheen mahdollisuuksia toimia lapsen suotuisaa kehitystä tukevana tekijänä.

2.2.1 Sosiologiset selitysmallit

Sosiologisesta näkökulmasta rikollisuutta voidaan selittää sosiaalisten tekijöiden, rakenteiden ja prosessien kautta. Kivivuori (2006b) kirjoittaa rikollisuuden sosiologisia selitysmalleja olleen perinteisesti neljä: paineteoria, kontrolliteoria, oppimisteoria ja leimaamisteoria. Paineteoria keskittyy yksilön heikkoon sosiaaliseen asemaan. Kivivuoren mukaan klassinen paineteoria on sosiologi Robert Mertonin vuonna 1938 kehittänyt näkemys siitä, että sosiaalinen rakenne mahdollistaa vaurauden saavuttamisen vain harvoille. Tästä seuraava turhautuminen johtaa joidenkin kohdalla laittomien keinojen käyttämiseen vaurauden saavuttamiseksi. Klassisen paineteorian pohjalta kriminologi Albert Cohen kehitti 1950-luvulla niin sanotun alakulttuuriteorian, jonka mukaan alempien sosiaaliryhmien nuoret eivät pysty saavuttamaan keskiluokkaisen ihanteen mukaisia kouluosaamisen vaatimuksia kognitiivisten rajoitteiden vuoksi, mikä aiheuttaa turhautumisen myötä rikollisuutta. (Emt., 162 – 163.)

Klassisen paineteorian ja alakulttuuriteorian lisäksi on olemassa sosiologi Robert Agnew'n kehittämä yleinen paineteoria, joka ottaa huomioon sosiaalisten rakenteiden aiheuttaman turhautumisen lisäksi myös yksilökohtaisemmat tekijät. Tällaisia rikospainetta aiheuttavia asioita yksilön elämässä ovat muun muassa yleisesti arvostettujen tavoitteiden saavuttamisen

ongelmat ja siitä syntyvä katkeruus, hyväksi koetun asian, kuten ihmissuhteen menettäminen, tai muiden kohdistamat kielteiset toimet, kuten väkivalta. Teorian on pohdittu selittävän paremmin myös muiden kuin huono-osaisten rikollisuutta. (Agnew 1992; ks. Kivivuori 2006b, 163 – 164) Erilaisia turhautumista ja painetta aiheuttavia ja sitä kautta rikollisuutta lisääviä tekijöitä on tutkimuksissa havaittu olevan esimerkiksi opettajan antamat rangaistukset (Moon, Blurton, & McCluskey 2008), huonolaatuiset ystävyysuhteet (Cho & Galehan 2020) sekä perheen hajoaminen, työttömyys ja muutto (Paternoster & Mazerolle 1994). Suomalaisessa kontekstissa Valkama (2025) ja Saartenoja (2024) ovat tarkastelleet pro graduissaan yleisen paineteorian valossa painetekijöiden vaikutusta nuorisojengeissä.

Sosiaalisen kontrollin teorian mukaan ihminen taas tekee helposti halujensa viemänä rikoksia, ellei häneen vaikuta laajemmasta yhteisöstä tuleva kontrolli. Rikoksista pidättäytymisessä keskeistä on se, että yksilön siteet sosiaaliseen yhteisöön ja koko yhteiskuntaan ovat tarpeeksi vahvat (Haapasalo 2017, 26). Kivivuori (2006b, 166) tiivistää sosiologi Travis Hirschin vuonna 1969 julkaiseman *Causes of Delinquency* -teoksen perusteet, joiden mukaan sosiaaliseen kontrolliin kuuluvat tunnepohjaiset siteet muihin ihmisiin, motivaatio sitoutua konventionaalisiin instituutioihin, ajan kuluttaminen laillisiin harrastuksiin sekä lain noudattamista suosivat henkilökohtaiset uskomukset. Teorialle on eriävää näyttöä. Esimerkiksi Chuin ja Chanin (2012) tutkimuksen perusteella hyvät perhesuhteet, kouluun sitoutuminen sekä vahva usko oikeusjärjestelmään ehkäisevät nuorta ryhtymästä varkauksiin ja väkivaltarikollisuuteen, kun taas Boothin, Farrellin ja Varanon (2008) tutkimus korostaa vastaavanlaisten kontrollitekijöiden vaikutuksen olevan erilainen tyttöjen ja poikien kohdalla. Rajajärvi (2023) on puolestaan pro graduissaan todennut 15 – 16-vuotiaiden suomalaisnuorten vanhemmilta tulevalle kontrollilla olevan rikollisuutta hillitsevä vaikutus, mutta esimerkiksi seurustelukumppanin olemassaolo taas tutkielman mukaan lisää lievästi rikosten teon todennäköisyyttä.

Oppimisteoreettisesta näkökulmasta rikollisuuden aloittamiseen altistaa vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen. Rikollisuuden oppimisen prosesseihin katsotaan kuuluvaksi muun muassa altistuminen esimerkiksi vertaisryhmissä tai median välityksellä rikollisuutta suosiville normatiivisille määritelmille, palkkioista ja rangaistuksista syntyvä käytöksen vahvistaminen sekä suora toiminnan jäljittely. Oppimisteorioihin kuuluu myös sosiologi Edwin Sutherlandin 1930-luvulla kehittänyt differentiaalisen assosiaation teoria, jonka mukaan rikosten tekemisen tekniikat ja rikoksiin liittyvät motiivit, perustelut ja normatiiviset määritelmät opitaan pienissä viiteryhmissä. Se, kuinka usein, pitkäkestoisesti tai varhain alkaen ja miten arvovaltaiselta tai läheiseltä taholta määritelmiä opitaan, vaikuttaa rikosalttiuteen. Sutherlandin

näkemyksen pohjalta on myös määritelty, että rikolliselle toiminnalle keskeistä on omien tekojen neutralisointi esimerkiksi kieltämällä oma vastuu, aiheutettu vahinko tai uhrin asema, rinnastamalla rikollinen teko normaaliin käytökseen tai vetoamalla oikeutuksena korkeampiin periaatteisiin. (Kivivuori 2006b, 169 – 173.)

Useissa maissa eri aikakausina kehitettyjen leimaamisteorioiden mukaan reaktiot henkilön tekemiin rikoksiin saavat hänessä aikaan poikkeavan ihmisen identiteetin synnyn, joka lisää rikosten tekoa entisestään. Lisäksi rikolliseen identiteettiin leimautumisesta syntyvä työmarkkina-aseman heikentyminen vahvistaa rikoskäytöstä. (Kivivuori 2006b, 175 – 176.) Esimerkiksi Bernburgin, Krohnin ja Riveran (2006) yhdysvaltalaisessa pitkittäistutkimuksessa todettiin, että leimautuminen ja nuoriso-oikeudesta määrätty interventio lisäävät nuoren riskiä rikollisryhmiin osallistumiselle. Myös Leen (2023) eteläkorealainen tutkimus on tukenut näkemystä siitä, että informaali eli nuoren lähipiiriltä tuleva leimaaminen lisää rikollisuuden todennäköisyyttä. Kimin (2024) tutkimus puolestaan osoitti, että informaalin leimaamisen vaikutus muuttuu ja heikkenee ajan myötä, ja että kulttuurinen konteksti vaikuttaa todennäköisesti leimaamisen vaikutuksiin.

Vertaissuhteiden merkitys lapsen ja nuoren kehitykseen on havaittavissa esimerkiksi oppimisteoreettisista ja leimautumisteorioiden näkökulmista tarkasteltuna. Vertaissuhteilla on etenkin nuoruusiässä tärkeä roolinsa muun muassa identiteetin, arvojen ja toiminnan muovautumisessa (Kiuru 2023). Kaveriporukoissa tapahtuu paljon mallioppimista, joka voi koskea myös antisosiaalisia käytösmalleja. Nuoruudessa ikätoverien ryhmäpaine vaikuttaa toimintaan merkittävämmiin kuin muissa elämänvaiheissa, ja tähän ikään kuuluu myös erityisesti riskinotto eri tilanteissa (Gardner & Steinberg 2005). Yleisesti hyväksyttäviä käyttäytymismalleja rikkoivat nuoret päätyvät helposti toistensa seuraan osin omasta halustaan kuulumisen tunteen vuoksi, osin siksi, että muut nuoret saattavat vältellä heitä (Kiuru 2023, 234; Haapasalo 2017, 41). Tämä kehityskulku muilta tulevan leimaamisen ja muihin antisosiaalisesti toimiviin nuoriin samaistumisen kautta edesauttaa nuoren rikollisen identiteetin ja toiminnan vahvistumista.

2.2.2 Yksilölliset biologiset ja psykologiset tekijät

Psykologisissa ja biologisissa käyttäytymisen selitysmalleissa korostuvat yksilön henkilökohtaiset psykologiset ominaisuudet ja muun muassa geeneihin pohjautuvat piirteet. Geenien ja hermoston muovautumisen myötä biologia luonnollisesti vaikuttaa yksilön psykologisten piirteiden kehitykseen, joten niiden voidaan nähdä olevan pitkälti toisistaan erottamaton kokonaisuus. Toisaalta yksilön psykologisten ominaisuuksien ja sen osana käyttäytymispiirteiden

kehitykseen vaikuttavat myös ympäristötekijät. Tähän *nature or nurture* eli luonto ja geenit vastaan kasvatus vastakkainasetteluun on rikollisen ja muun antisosiaalisen käytöksen osalta otettu kantaa lukuisissa tutkimuksissa (mm. Schwartz, Solomon & Valgardson 2019; Fox 2017; Watts & McNulty 2016; Liu, Li & Guo 2015; Reif ym. 2007).

Elämänmittaisesti antisosiaalisella ja rikollisella käytöksellä oireilevien ja nuoruudessa vain muutamia satunnaisia rikoksia tekevien yksilöiden piirteet eroavat jossain määrin toisistaan: koko elämän kestävä sosiaalisia normeja, lakeja ja muiden ihmisten oikeuksia rikkova käytös pohjautuu vahvemmin geeneihin ja temperamenttiin, ja vaikeudet sosiaalisissa suhteissa ovat tällöin pysyvämpiä. Tällainen elämänmittainen antisosiaalisuuden muoto lähtee tyypillisesti kehittymään jo lapsuudessa ja on huomattavasti harvinaisempi kuin satunnainen nuoruuden aikainen käytösoireilu (Beaver & Connolly 2013; Jokela 2006, 106 – 108). Aikuisuuteen asti jatkuvaan antisosiaalisuuteen yhdistyy yleensä myös satunnaisia nuoruuden rikoskokeiluja enemmän erilaisia psykiatrisia häiriötä ja neuropsykologista erityispiirteisyyttä (Moffitt 1993).

Pitkäkestoiseen ja vakavaan rikollisuuteen yhdistyviä psykiatrisia häiriöitä on tutkittu laajasti. Mordren tutkimusryhmän norjalaisen pitkittäistutkimuksen (2011) mukaan lapsuuden käyttöhäiriöt linkittyvät aikuisuudessa ilmenevään rikollisuuteen, mutta ADHD:n yhteys rikollisuuteen näytti vähäiseltä. Useissa muissa tutkimuksissa kuitenkin on todettu, että esimerkiksi vangeilla on huomattavan paljon ADHD:n esiintymistä muuhun väestöön nähden (ks. Young ym. 2015). Persoonallisuushäiriöistä erityisesti antisosiaalisen ja epävakaa on nähty yhdistyvän esimerkiksi väkivaltarikollisuuteen (Howard ym. 2008). Arolan ja kumppaneiden (2016) suomalaisen tutkimuksen mukaan etenkin naisilla epävakaa persoonallisuushäiriö nostaa riskiä väkivaltarikosten tekemiselle. Myös muita persoonallisuushäiriöitä on vankien keskuudessa havaittu yhdistyvän erilaisiin rikosmuotoihin (Roberts & Coid 2010). Viimeaikaisissa tutkimuksissa masennus on nähty ahdistusta vahvempana rikollisuutta ennustavana tekijänä (Fanti, Colins & Andershed 2019), ja ahdistus sekä stressi puolestaan lisäävät masennuksen riskiä rikollisuuden taustatekijänä (Punia, Jangra & Phor 2024).

Yksilön psykologisiin ominaisuuksiin kuuluu esimerkiksi kyky ymmärtää toisten mielentiloja, kuten tunteita ja ajatuksia, eli mentalisaatiokyky. Tämä saattaa olla rikoksiin toistuvasti syyllistyvillä keskimäärin vähemmän kehittynyt. (Haapasalo 2017, 31 – 32; Möller ym. 2014.) Muina yksilöön liittyvinä rikollisuutta ennustavina tekijöinä on nähty esimerkiksi keskimääräistä matalampi älykkyystaso, impulsiivisuus ja vähäinen empatia (Farrington & Welsh

2006). Matalampi älykkyystaso tai kognitiiviset rajoitteet voi yhdistyä heikkoon koulumenestykseen ja sitä kautta rikospaineen kasvuun (Kiuru 2023, 234; Kivivuori 2006b, 163). Persoonallisuuden piirteistä puolestaan matala sovinnollisuus, korkea neuroottisuus (Corff & Toupin 2009), matala ekstroversio ja korkea avoimuus uusille kokemuksille (Hurezan ym. 2024) on tutkimuksissa yhdistetty suurentuneeseen rikollisuuden riskiin.

Eräs merkittävä teoria yksilön ominaisuuksiin liittyvästä rikoskäyttäytymisestä on Michael Gottfredsonin ja Travis Hirschin vuonna 1990 esittämä itsekontrolliteoria. Teoriassa esitetään, että itsehillinnän puute on keskeisin syy rikolliselle käytökselle. Rikolliset teot muun muassa tuottavat välitöntä ja helppoa tyydytystä ja tarjoavat jännitystä, mikä vetoaa heikon itsekontrollin omaaviin. Teorian mukaan heikko itsekontrolli on melko pysyvä ominaisuus. (Gottfredson & Hirschi 1990.) Tämän näkemyksen mukaisesti esimerkiksi Hirtenlehnerin ja Kunzin (2017) saksalaisessa tutkimuksessa ilmeni, että vähäinen itsekontrolli ennustaa rikoskäyttäytymistä 50 – 80-vuotiaidenkin joukossa. Itsekontrolliteoriassa korostuu vanhempien kasvatuksen merkitys: mikäli vanhemmat eivät vahdi lastaan, havaitse tämän huonoa käytöstä tai anna siitä rangaistusta, on lapsella korostunut riski aloittaa myöhemmin elämässä rikosten teko ja ylittää muu impulsiivinen toiminta (Gottfredson & Hirschi 1990, 97 – 100). Itsekontrolli saattaa myös heikentyä masennuksen vuoksi, mikä osin selittää sekä masennuksen että heikon itsekontrollin vaikutusta nuoren rikoskäyttöön (Remster 2014).

2.2.3 Kasvuympäristön piirteet

Perhe on lapsen ja nuoren kannalta keskeisimpiä kasvuympäristöjä, joten lapsuudenperheen rakenteella, suhteilla ja dynamiikalla on paljon merkitystä hänen kehityksensä kannalta. Perheympäristön merkitystä lapsen tai nuoren rikollisen käytöksen kehityksen osalta on tutkittu paljon. Perheeseen yhdistyviä jälkikasvun rikollisuuden riskitekijöitä ovat tutkimuskirjallisuuden mukaan muun muassa vanhempien heikko valvonta lapsiaan kohtaan, perheenjäsenten päihde- ja mielenterveysongelmat tai rikollinen toiminta, liian ankara tai epä johdonmukainen kuri sekä perheen sisäiset konfliktit, kuten perheväkivalta (Hoffmann 2015; Hovee ym. 2011; Kim & Kim 2008; Farrington & Welsh 2006; Gottfredson & Hirschi 1990). Vanhempien impulsiivinen käytös ja heikko itsehillintä yhdistyvät moniin edellä mainittuihin perheympäristön haitallisiin piirteisiin, jolloin vanhempien itsehillinnän ongelmilla voidaan nähdä olevan yhteys myös nuoren käytösoireiluun (Meldrum ym. 2016).

Lapsuudenperheen tulotason ja asuinalueen sosioekonomisen tason vaikutusta nuoruuden rikollisuuteen ja päihdeongelmiin on tarkasteltu Sariaslanin ja kumppaneiden (2021, 2014,

2013) ruotsalaisessa ja suomalaisessa konteksteissa tehdyissä tutkimuksissa, joiden mukaan asuinalueen huono-osaisuuden tai perheen matalan tulotason todettu vaikutus rikollisuuteen selittyy lähinnä valikoitumisella: asuinalue ja perheen tulotaso eivät ennusta lapsen tulevaa rikoskäytöstä, vaan riskitekijät omaava perhe muuttaa todennäköisesti tietynlaiselle alueelle asumaan. Vastaavanlaista tulosta esitti Airaksisen ja kumppaneiden (2021) suomalaistutkimus, jossa kuitenkin todettiin myös, että huono-osainen asuinalue itsessään lisää aavistuksen verran riskiä väkivaltarikollisuudelle 18 – 31-vuotiaiden keskuudessa. Haapasalon (2017, 40) mukaan perheen köyhyys tai vaikkapa monilapsisuus voivat nostaa riskiä nuoren rikollisen käytöksen kehittymiselle lähinnä silloin, jos niillä on vaikutusta vanhempien kasvatuskäytäntöihin.

Kiintymyssuhde on lapsen ja hoivaajan välille muodostuva emotionaalinen tunneside. Suhde toimii lapsen turvallisuuden ja selviytymisen tunteen tukena uhkaavan tuntuissa tilanteissa, kuten lapsen jäädessä hetkeksi eroon vanhemmastaan. Kiintymyssuhteen laatuun vaikuttaa vanhemman herkkyys havaita lapsen tarpeet sekä taito vastata niihin sopivalla tavalla. Turvaton kiintymyssuhde syntyy, jos vanhempi esimerkiksi käyttäytyy torjuvasti tai epäjohdonmukaisesti lapsen hätään ja tarpeisiin nähden. (Saarinen ym. 2023, 96 – 99.) Turvaton kiintymyssuhdemalli on lukuisissa tutkimuksissa yhdistetty huomattavasti turvallista kiintymyssuhdetta enemmän erilaisiin elämässä esiintyviin sosiaalisten suhteiden ongelmiin, päihteiden käyttöön, mielenterveyden haasteisiin ja yleisesti antisosiaaliseen toimintaan (mm. Elgar ym. 2003; Wright, Briggs & Behringer 2005; Bekker, Bachrach & Croon 2007; Pace & Zappulla 2011; McGauran, Brooks & Khan 2019).

Vaikeat lapsuusolosuhteet vanhempien epäsopevien kasvatuskäytäntöjen tai muiden haastavien kotiolojen vuoksi voivat aiheuttaa myös traumoja. Tyypillisiä traumoja aiheuttavia kokemuksia ovat esimerkiksi erimuotoinen pahoinpitely tai laiminlyönti. Jonesin ja Piercen (2021) tutkimuksen perusteella erityisesti lapsen fyysisten perustarpeiden laiminlyönti ja vanhempien välisen väkivallan todistaminen nostavat todennäköisyyttä nuoren rikollisuudelle. Traumot vaikuttavat psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen ja yhdistyvät esimerkiksi traumaperäiseen stressiin, joka kroonistuessaan aiheuttaa käyttäytymisen, ajatusten ja tunteiden muutoksia. Tällaisia ovat esimerkiksi painajaiset, dissosiaatio, korostuneet negatiiviset tunteet tai tunteiden turruttaminen, aggressiivisuus, päihteiden käyttö, välttelykäyttäytyminen ja pitkällä ajanjaksolla mahdollisesti rikollinen toiminta. (Haapasalo 2017, 45 – 47.) Suomalaisista vangeista noin joka neljäs koki vuonna 2023 kliinisesti merkitsevää traumaoireilua, ja traumaoireilevista lähes kaikki olivat kokeneet elämässään väkivaltaa (Koskialho ym. 2023).

2.3 Rikollisuuteen kietoutuvat elämänhaasteet

Etenkin runsaaseen rikosten tekoon yhdistyy usein muita samanaikaisia elämänhaasteita, jotka vaikuttavat haitallisesti yksilön hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Haasteet voivat johtaa kasautuessaan huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. Huono-osaisuudesta on useita määritelmiä, mutta yleensä siihen kuuluu köyhyys ja eriarvoisuus sekä elintason, elämäntapojen ja elämänlaadun laadullinen huonomuus muuhun väestöön nähden. Syrjäytymisen kehityskulussa yksilöt tai kokonaiset ryhmät jäävät yhteiskunnallisen osallisuuden ulkopuolelle esimerkiksi työttömyyden, köyhyyden, tarvittavien taitojen puutteen ja terveysongelmien yhteen kasautumisen vaikutuksesta. Syrjäytyminen on siis pitkäaikaiseen huono-osaisuuteen vievä prosessi. (Bäckman & Nilson 2011, 108; Saari 2015.) Suomessa ja muualla syrjäytyminen ja siihen liittyvät tekijät, kuten rikollisuus, päihdeongelmat ja polarisaatio, ovat turvallisuusongelmia aiheuttava ilmiö. Se heikentää yksilöiden turvallisuuspääomaa eli tietoa ja taitoa reagoida oikealla tavalla erilaisiin turvallisuushäiriöihin ja vähentää ihmisten luottamusta siihen, että muut toimivat turvallisella tavalla yhteisissä kohtaamisissa. (Pyykkönen 2023.)

Aktiivisesti rikoksia tekevilla on monesti haasteita kouluttautumisessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (myöh. THL) tekemä tutkimus vuoden 1987 ikäkohortista osoittaa, että peruskoulun jälkeisen tutkinnon puuttuminen on yhteydessä rikollisuuteen: kouluttamattomista miehistä 31,8 % oli saanut vähintään yhden rikostuomion ennen 22-ikävuotta, kun taas peruskoulun jälkeisen tutkinnon omaavilla miehillä rikostuomion saaneiden osuus oli samassa ikäryhmässä vain 4,1 %. Myös naisilla näkyi vastaava ilmiö. Ongelmat koulusuoriutumisessa ja tutkintojen puuttuminen yhdistyvät vahvasti mielenterveysongelmiin ja perustoimeentulotuen saamiseen. (Paananen ym. 2012, 12, 39). Rikollisella toiminnalla voidaan kouluvuosina tavoitella minäkuvan ja osaamiskokemuksen tietynlaista parantumista, kun heikko koulumenestys saa aikaan pystyvyysuskomusten ja minäkuvan heikkenemistä (Lab 2014, 277). Koulumenestystä ja koulunkäynnin intoa voivat vähentää esimerkiksi oppimisvaikeudet, keskittymisen haasteet tai antisosiaalisesti käyttäytyvän oppilaan kokemat sosiaaliset vaikeudet koulussa.

Työelämään kiinnittymisen ongelmat yhdistyvät usein kouluttautumisen puutteeseen ja näytettyvät monesti osana rikosten sävyttämää elämää. Työllistymisen haasteet ja syrjäytyminen ovat erityisen suuri riski niille, joilla on ollut rikollista käytöstä nuoruudesta lähtien jatkuen läpi aikuisuuden (Nilson & Estrada 2011). Työmarkkinoille kiinnittymisen vaikeuteen vaikuttaa paitsi tarvittavien tutkintotodistusten puuttuminen myös erityisesti vankeusrangaistusta

suorittaneilla heitä kohtaan koetut stigmat. Myös katkonainen työura ja työelämään sopimattomat antisosiaaliset piirteet voivat olla työllistymisen esteenä. (Raphael 2017.) Noin joka toinen ehdolliseen vankeuteen tuomittu tai ehdonalaisessa vapaudessa oleva Rikosseuraamuslaitoksen asiakas oli työtön vuonna 2023 (Rikosseuraamuslaitos 2024). Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tehtävänä on panna vankeus- ja yhdyskuntarangaistukset täytäntöön sekä pienentää riskiä rangaistustaan suorittavien uusille rikoksille (Muurinen & Kohvakka 2021). Työttömyys koskettaa siis hyvin useaa rikoksista tuomittua.

Rikosten tekijöillä päihteiden käyttö rikoshetkellä ja päihdeongelmat yleisesti ovat erittäin tavanomaisia. Esimerkiksi henki-, väkivalta- ja raiskausrikoksissa tekijän päihtymystila on tilastotietojen perusteella koskenut merkittävää osaa tapauksista, ja useissa rikostyypeissä huumeaineen vaikutuksen alaisena oleminen on yleistynyt alkoholipäihtymyksen sijaan (Lehti & Suonpää 2020; Näsi & Danielsson 2020; Danielsson, Fagerlund & Malin 2020). Rikoksiin usein yhdistyvä huumeiden käyttö voi heijastella rikosentekijän tietynlaista arvomaailmaa, jännityksenkaipuuta tai tarvetta saada huumeiden käyttö rahallisesti turvattua (Kekki 2009). Suomalaisille vangeille tehdyn terveystutkimuksen mukaan vangeista jonkin elämänaikaisen päihteiden käyttöhäiriön omaa noin 87 %. Avomuotoisessa päihdehoidossa tutkimuksen vangeista oli ollut elämänsä aikana alle puolet, ja vankila-aikana päihdehoitoa oli vastaanottanut hieman yli 20 % vangeista. Vankien päihdepalveluiden käyttö vankilan aikana ja ennen sitä näyttäytyy tutkimuksen mukaan riittämättömänä päihdepalvelujen valikoiman ja saatavuuden osalta. (Niemelä ym. 2023.) Myös lievempiä tuomioita saavilla hoitoa vaativa päihdeongelma on yleinen, mikä korostuu etenkin nuorten miesten kohdalla (Pitkänen ym. 2016).

Toistuvaan rikosten tekoon on nähty yhdistyvän kokonaisuudessaan huonompaa terveydentilaa fyysisen ja psyykkisen terveyden osalta. Näiden hoitaminen olisikin tärkeää uusintarikollisuuden ehkäisyssä. (Testa & Semenza 2020.) Kuten rikollisuuden syitä tarkastellessani toin esille, mielenterveysongelmat yhdistyvät vahvasti rikollisuuteen. Ne ovat paitsi rikosten riskiä nostava tekijä myös rikosten teosta mahdollisesti seuraava ongelma. Esimerkiksi väkivaltarikosten teon ja mielenterveysongelmien on Kimin, Harrisin ja Leen tutkimuksessa (2024) havaittu olevan kaksisuuntaisessa yhteydessä toisiinsa. Terveysongelmat liittyvät samalla rikoksia tekevien muihin elämänhaasteisiin, kuten työttömyyteen ja taloudellisiin ongelmiin (Rikala 2018).

Rikollisuus itsessään voi aiheuttaa taloudellisia haasteita muun muassa rangaistuksena määrättyjen sakkomaksujen ja muiden taloudellisten seuraamusten myötä. Samalla rikollisuuteen

kytkeytyvät päihde- ja terveysongelmat ja työmarkkina-aseman heikkous voivat olla rikoksia tekevän talousongelmien taustalla. Jotkut rikolliset saavat myös suurta taloudellista hyötyä rikoksistaan, mutta kaikkien kohdalla näin ei ole. Epävakaa elämä taloushuoliseen ja psykososiaalisine ongelmineen heijastuu myös monien rikoksia tekevien asumiseen. Vuonna 2021 yhdyskuntapalvelua suorittavista 3,1 %, ehdolliseen vankeuteen tuomituista nuorista 7,5 % ja ehdonalaiseen vapauteen päästetyistä 7,6 % oli vailla vakinaista asuntoa (Rikosseuraamuslaitos 2022). Asunnon säilyttämisen ongelmiin voivat vaikuttaa muun muassa köyhyys, vankeus ja sen tuoma stigma, häiriöinen asumishistoria sekä päihteiden aiheuttamat haitat toimintakyvylle. Katkokset ja nopeat siirtymät elämän osa-alueilla johtavat johdonmukaisen asumispölyn vaikeuteen. Erityisen haastavassa asemassa ovat vankilakierteessä olevat, lyhyitä tuomioita saavat rikoksenteelijät, joille ei ehditä tehdä riittäviä vapautumis- tai kuntoutussuunnitelmia. (Granfelt 2015.)

Rikosten teolla on negatiivisia seurauksia myös yksilön sosiaalisiin suhteisiin. Jo nuoruudessa alkava rikollisen identiteetin syntyminen ja antisosiaalisiin vertaissuhteisiin hakeutuminen saattaa jatkua myös aikuisuudessa siten, että rikoksia tekevät luovat sosiaalisia siteitä erityisesti muihin rikosten tekijöihin (Grund & Morselli 2017). Lisäksi rikoksia tekevän omaisille aiheutuu usein psyykkistä kuormitusta. Sturgesin ja Hanharanin (2011) tutkimuksessa haastateltiin rikoksia tehneiden henkilöiden äitejä. Haastatellut äidit olivat sisäistäneet kokemuksen epäonnistuneesta äitiydestä ja siihen liittyvästä häpeästä ja syyllisyydestä. Heillä oli myös kokemuksia omasta sosiaalisesta eristäytyneisyydestään ja stigmasta. Samalla on mahdollista, että nuoruusiässä ilmenevä antisosiaalinen käyttäytyminen saa aikaan nuoren vanhemmissa negatiivista ja kylmää asennoitumista nuoreen, mikä taas vahvistaa tämän antisosiaalista käytöstä (Narusyte ym. 2007). Rikollisuuteen yhdistyvät elämänhaasteet vaikuttavat myös rikoksia tekevän omiin lapsiin ja kumppaniin vakaan ja turvallisen elämän puutteen, talousongelmien, vankilaan joutumisen, päihteiden ongelmakäytön ja väkivallan uhan vuoksi.

Rikosten tekeminen on usein itseään ruokkiva kehä, jolloin siihen yhdistyvästä huono-osaisuuden kierteestä on vaikea päästä pois. Rikoksista saatavat rangaistukset ja etenkin raskaat tuomiot, kuten vankeusrangaistukset, voivat itsessään Murrayn ja kumppaneiden (2017) mukaan lisätä rikollisuuden jatkoesiintymistä ja yleisesti huonoa elämänlaatua. Erityisen vahva vaikutus negatiivinen on hyvin nuorena saaduilla rangaistuksilla. Tutkimus tukee leimaamisteorian (kts. Kivivuori 2006b) näkemyksiä rikollisen identiteetin synnystä ja vakiintumisesta. Nuoruusikäisillä yhteiskunnan itsenäiseksi jäseneksi siirtyminen ja tietyn identiteetin muodostuminen on vielä kesken eikä vaiheen merkitystä voi vähätellä, kun huomioidaan

syrjäytymisen ja ulkopuolelle jäämisen kustannukset. Syrjäytyminen ja rikollisuus ruokkivat toinen toisiaan, sillä noin puolet Suomessa ilmenevistä rikoksista ovat syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien tekemiä (Valtioneuvosto 2021, 15). Syrjäytymisriskin aiheuttaessaan rikollisuus vaikuttaakin paitsi uhriin myös tekijään itseensä vahingollisesti.

3 Rikollinen nuori palvelujärjestelmässä

Suomen palvelujärjestelmässä nuorten rikoksiin puuttumisessa korostuvat yleisesti nuoren laaja tukeminen ja rikosten uusimisen ehkäisy. Keskiössä ovat kattavat peruspalvelut sekä lastensuojelu ja sosiaalityö, eivät yksittäiset interventiot; lastensuojelun toimenpiteiden lisäksi on mahdollista hyödyntää erilaisia nuorisotoimen ja sosiaalihuollon muita toimia. Pelkän rikollisen teon sijaan puututaan koko nuoren elämäntilanteeseen. (Pekkarinen ym. 2019.) Toisaalta myös rikosoikeudelliset rangaistukset voivat tulla kyseeseen nuoren iästä riippuen. Täysi-ikäisille rikoksentekeijöille tarjottava tuki ja ohjaaminen on sisällöltään ja tavoitteiltaan osin alaikäisten tuesta poikkeavaa.

Osana täysi-ikäistyneiden, aiemmin sijoitettuna olleiden nuorten palveluvalikkoa toimii lastensuojelun jälkihuolto tukitoimineen. Sillä on myös rikoksia tekevien nuorten auttamisessa oma roolinsa, joka on tutkimuskentällä jäänyt hyvin vähäiselle huomiolle. Tarkastelen seuraavaksi rikollisille nuorille ja nuorille aikuisille tarjottavia tuen muotoja. Tuon ensin esille suomalaisen lastensuojelun jälkihuollon peruspiirteitä. Tämän jälkeen tarkastelen yleisiä nuorten rikoksiin puuttumisen preventioita Suomessa ja Pohjoismaissa, joissa on samankaltainen institutionaalinen malli rikollisten nuorten tukemisessa. Lopuksi suuntaan huomioni kotimaisen lastensuojelun ja sen osana jälkihuollon mahdollisuuksiin rikosten ehkäisyssä. Huomioin sekä aikuistuneiden nuorten että heitä nuorempien yksilöiden rikollisuuden ennalta- ja uudelleennehkäisyyn suunnatut toimet, sillä monilla jälkihuollon rikoksia tekevillä täysi-ikäisillä asiakkailla voi olla taustallaan jo alaikäisenä alkanut rikospolku.

3.1 Jälkihuollon tuki osana lastensuojelua

Lastensuojelulla tarkoitetaan yleensä erilaisia toimia, joilla lastensuojelulain (417/2007) 1§ mukaisesti turvataan lapsen ja nuoren oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Tätä kutsutaan lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojeluksi, jota lastensuojelun eri ammattilaiset harjoittavat. Lisäksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi hyvinvointialueen ja kunnan tulee järjestää ehkäisevää lastensuojelua, jolla edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia myös lastensuojeluasiakkuuden ulkopuolella muun muassa terveydenhuollossa, päivähoitossa, kouluissa ja nuorisotyössä. (THL 2023.)

Jälkihuolto on osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Jälkihuolto tulee lastensuojelulain mukaan järjestää sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen taholta lapselle tai nuorelle

sijaishuollon sijoituksen päättymisen jälkeen sekä avohuollon tukitoimena tarjotun sijoituksen jälkeen, mikäli avohuollon sijoitus on kohdistunut yksin lapseen ja kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta. Lapsen pysyvemmän huostaanoton pituudella sen sijaan ei ole väliä jälkihuolto-oikeuden kannalta. Saman lainkohdan mukaan lastensuojelun jälkihuollon tarjoaminen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana tai viimeistään silloin, kun nuori täyttää 23 (Lastensuojelulaki 417/2007 75§). Mikäli lapsi on sijoituksen päättymisen jälkeen alle 18-vuotias, hänen jälkihuoltonsa järjestetään monilla hyvinvointialueilla lastensuojelun avohuollon piirissä.

Jälkihuolto on luonteeltaan subjektiivinen oikeus, eli hyvinvointialueen on järjestettävä sitä siinä laajuudessa kuin lapsi tai nuori sitä tarvitsee. Jälkihuollon saamista ei voi siis rajoittaa esimerkiksi määrärahoihin liittyvillä perusteilla. Jälkihuolto on tyypillisesti vapaaehtoista, eli vähintään 12-vuotias lapsi tai nuori voi myös kieltäytyä jälkihuollosta. Alaikäisen lapsen huoltaja voi tästä huolimatta hakea jälkihuollon tukea itselleen ja lapselleen. Kieltäytymishetkellä lapselle tai nuorelle tulee kertoa mahdollisuudesta hakea jälkihuollon tukea myöhemmin uudestaan. Kieltäytymiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi haluttomuus olla enää sosiaalihuollon toimien alaisuudessa tai lapsen ja nuoren liian vähäinen tieto omista oikeuksista jälkihuoltoon liittyen. Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös sellaiselle lapselle tai nuorelle, joka ei ole ollut sijoituksessa, vaan jolle on esimerkiksi pitkään myönnetty lastensuojelun avohuollon taloudellisia tukitoimia. Tällöin kuitenkin jälkihuollon järjestämistä tarkastellaan hyvinvointialueen määrärahojen puitteissa. (Räty 2023, 871 – 874, 876.)

Jälkihuollon tuki keskittyy alaikäisten lasten kohdalla sijaishuollosta kotiutumiseen vanhempien tai muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden luokse ja täysi-ikäisillä nuorilla taas omaan elämään itsenäistymiseen. Kotiin palaavia lapsia ja heidän vanhempiaan pyritään tukemaan siten, ettei lasta tarvitsisi uudelleen sijoittaa. Samalla perheen jälleenyhdistymistä edistetään. Jälkihuollon tukeen kuuluu lapsen tai nuoren asumisen järjestäminen, tuki opiskeluun tai työhön ja niihin pääsemiseen, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestäminen sosiaalityö mukaan lukien sekä lapsen tai nuoren taloudellinen tukeminen esimerkiksi koulutuksessa tai asumisessa. (Räty 2023, 871.) Koulutuksen tukeminen voi tarkoittaa esimerkiksi psykososiaalisen tuen ja kuntoutuksen tarjoamista (Mansner 2020, 39). Omilleen muuttavia nuoria autetaan yleensä itsenäisessä arjessa pärjäämisessä heidän henkilökohtaisten tarpeidensa mukaan. Tämä voi tarkoittaa neuvontaa ja ohjausta kodinhoidollisissa asioissa tai taloudenhallinnassa sekä tukiasumista tai apua oman asunnon hankkimiseen. Nuoren

arki-elämän hallinnan haasteet ja arjen struktuurien puuttuminen ovat yleinen syy jälkihuollon palvelujen tarpeelle. Lisäksi mikäli nuori on tulossa tai tullut vanhemmaksi, häntä voidaan tarvittaessa ohjata vanhemmuuteen liittyvissä asioissa. (THL 2024ab.)

Jälkihuollon ammattilaiset koostuvat tyypillisesti sosiaalityöntekijöistä ja sosiaaliohjaajista. Myös muita ammattikuntia, kuten nuoriso-ohjaajia, voi kuulua jälkihuollon ammattilaisiin. Täysi-ikäisten jälkihuollossa kaikilla asiakkaila ei ole omaa sosiaalityöntekijää, mikäli heidän tuen tarpeensa on vähäinen. Sen sijaan alaikäisille lastensuojelun asiakkaille nimetään aina lastensuojelulain (417/2007) 13b§ mukaisesti hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä. Myös täysi-ikäiselle jälkihuollon asiakkaalle nimetään palvelujen suunnittelijaksi sosiaalityöntekijä, jos nuori on sosiaalihuoltolain määritelmän mukaan erityistä tukea tarvitseva henkilö (Räty 2023, 871). Ennen sijoituksen päättymistä ja jälkihuollon alkamista avo- tai sijais- huollon sosiaalityöntekijä ja jälkihuollon työntekijä tekevät yhdessä jälkihuollon tarpeen selvityksen ja tavoitteiden suunnittelun (THL 2024ab). Jälkihuoltoon siirtymisen suunnittelu tulee aloittaa ajoissa, yleensä viimeistään puoli vuotta ennen sijoituksen päättymistä. Näin varmistetaan, että siirtymä palvelujärjestelmän osien välillä on sujuva ja turvallisen tuntuinen nuorelle (Laine & Lempinen 2023).

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalityöllä pyritään yksilö- ja perhekohtaisesti muodostamaan sellaisen palvelujen ja tukimuotojen kokonaisuus, joka vastaa yksilön tai perheen tarpeisiin. Tämä tuki sovitetaan yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa, ja tuen vaikuttavuutta ja toteutumista seurataan. Sosiaalityöllä pyritään siis elämäntilanteiden vaikeuksien lievittämiseen, asiakkaiden toimintaedellytysten ja osallisuuden edistämiseen sekä laajempien yhteisöjen sosiaalisen eheyden edistämiseen asiakas- ja asiantuntijatyön keinoin. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 15§.) Tämä kuuluu myös jälkihuollon sosiaalityöntekijän työnkuvaan. Hän tekee suunnitelmallista työtä käytettävissä olevien resurssien tarjoamiseksi nuorelle. Sosiaalityöntekijä selkeyttää nuorelle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa ja kertoo nuorelle olemassa olevista palveluista. (Manelius 2020, 56.) Työskentelyyn kuuluu asiakassuunnitelman laatiminen nuorelle yhdessä hänen kanssaan. Asiakassuunnitelmaan kirjataan muun muassa jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen tarjoaminen lapselle, nuorelle ja alaikäisen asiakkaan hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville aikuisille (Lastensuojelulaki 417/2007 30§). Sosiaalityöntekijä vastaa päätösten tekemisestä asiakkaan palveluiden osalta sekä näiden palvelujen vaikuttavuuden seurannasta. Kun jälkihuolto on päättymässä, nuoren kanssa laaditaan yleensä suunnitelma, jossa tuodaan esille jatkossa käytettävät palvelut ja tukitoimet (Lastensuojelulaki 417/2007 76§).

Sosiaaliohjaus puolestaan on yksilöiden, perheiden ja laajempien yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea eri palvelujen käyttämisessä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhdistämisessä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 16§). Sosiaaliohjaajien ja muiden jälkihuollon ohjaajien tehtävään kuuluu täysi-ikäisten jälkihuollossa tiivis muutosprosessin tukeminen nuoren arjessa. Tämä tarkoittaa käytännössä ohjauksen antamista sekä konkreettisen avun tarjoamista erilaisissa käytännön asioissa. Työ on nuoren arjessa rinnalla kulkemista ja nuoren kiinnostuksen kohteiden ja motivaation etsimistä. Myös korjaava ja ennaltaehkäisevä sosiaalinen kuntoutus kuuluu tähän vuorovaikutustyöhön. Sosiaaliohjaajat tapaavat nuoria tiiviimmin kuin sosiaalityöntekijät. Ohjaajan ja nuoren tapaamisia voi olla useita kertoja viikossa tai harvemmin kuukausittain. Työskentelyn keskiössä ovat psykososiaalinen ote, reflektointi, dialogisuus ja ratkaisukeskeisyys. (Manelius 2020, 56 – 57.)

Jälkihuollon palvelut tyypillisesti jäsentävät sijaishuollossa kasvaneiden itsenäistymisprosessia. Sijaishuollon päättymisen on käännekohta nuoren elämässä, eli tapahtuma, johon liittyvä merkittävä muutos jollain tapaa muuttaa elämäntulkua. Sijaishuollossa olleilla on usein kokemus jatkuvuuden tunteen haavoittumisesta ja juurettomuudesta. Pysyvien ja turvallisten aikuisten läsnäolo elämässä on tärkeää nuoren itsenäistymiskehityksessä ja etenkin elämän muutos- ja itsenäistymisvaiheessa. Itsenäistymisen lastensuojelulaitoksesta on sidottu usein vahvasti täysi-ikäisyyden saavuttamiseen, mikä voi joissain nuorissa saada aikaan tunteen pakotetusta itsenäistymisestä ja hylätyksi tulemisestä. Myös jälkihuollon päättymisen ja aikuisten palveluihin siirtyminen voivat olla monelle nuorelle haastava käänne ja tuntua tuen loppumiselta. (Groop 2021.) On tärkeää huomioida, että merkittävällä määrällä sijoituksessa olleista nuorista on elämänhaasteina myös sijoituksen jälkeen esimerkiksi mielenterveysongelmia ja päihteiden käyttöä (Dixon 2008). Tästä syystä jälkihuollon ammattilaisten tuki ja rinnalla kulkeminen elämän kipukohdissa on monille sijoituksessa olleille nuorille ensiarvoisen tärkeää.

3.2 Rikoksiin puuttumisen preventiot Suomessa ja Pohjoismaissa

Rikollisuuden ehkäisyyn tähtäviä toimia kutsutaan preventioiksi. Preventioita jaotellaan eri tavoin riippuen siitä, millaisessa vaiheessa niitä tarjotaan kohdehenkilöille. Preventioita voidaan kohdentaa primaarisesti, jolloin tavoitteena on rikollisuuden ennaltaehkäisy yhteiskunnallisia oloja muuttamalla. Primaaripreventiot kohdistuvat tyypillisesti koko väestöön, jolloin ne ovat esimerkiksi yhteiskunnan elintason tai työllisyystason parantamiseen tähtäviä toimenpiteitä. Näiden preventioiden voidaan ajatella pohjautuvan sosiologisiin näkemyksiin

rikollisuuden syistä, joiden mukaan rikollisuus kumpuaa tyypillisesti yhteiskunnan olosuhteista ja yksilön heikentyneistä mahdollisuuksista toimia yhteiskunnan pärjäävänä jäsenenä. (Marttunen 2002, 14 – 15.) Primaaripreventioihin voi kuulua myös väestölle tarjottavaa opetusta rikollisuudesta, mielekkään vapaa-ajan tarjoamista, kotoutumistoimia maahanmuuttajille, rakennetun ympäristön muutoksia sekä rikosoikeusjärjestelmän antamien rangaistusten pelotevaikutuksia. Rikollisuudesta koitetaan tehdä näillä keinoin vähemmän houkutteleva toiminnan tapa. (Järvinen, Alanko & Piispa 2024; Lab 2014.)

Sekundaaripreventiot taas kohdistuvat erityisiin riskiryhmiin, joilla tiedetään olevan kohonnut riski ajautua rikolliselle polulle. Tällöin on tunnistettu rikollisuuden riskiä nostavia tekijöitä esimerkiksi lapsen yksilöllisistä piirteistä tai elinympäristöstä. Myös sekundaaripreventiot voivat pitää sisällään yksilöiden rakennettuun elinympäristöön kohdistuvia muutoksia. Usein sekundaaripreventioissa huomioidaan erityisesti yksilön rikollisuuden ja päihteiden käytön tyypillinen yhteisesiintyminen, jolloin rikollisuuden preventioon liittyy myös päihteiden käytön preventioita. Sekundaaripreventioita voidaan toteuttaa esimerkiksi kouluissa, sosiaalihuollossa ja järjestöjen vastuulla. (Marttunen 2002, 15; Lab 2014.)

Tertiäripreventioissa toimenpiteitä suunnataan rikoksesta kiinni jääneille. Tällaisia toimia ovat tyypillisesti erilaiset rangaistukset ja sosiaalitoimesta annetut seuraamukset, kuten lapsen sijoittaminen. Seuraamukset voivat olla myös esimerkiksi vankeus- tai valvontarangaistuksia ja erilaisia ohjelmia. Tertiäripreventiolla tähdätään uusintarikollisuuden ehkäisyyn. (Marttunen 2002 14–15; Lab 2014.) Suomessa rikoslaki (39/1889) määrittää rikoksista annettavien rikosoikeudellisten rangaistusten sisällön ja rikoslajien määritelmät, ja sen mukaan rikoksista annetaan lainmukaiset seuraamukset. Lain mukaan yleisiä Suomessa annettavia rangaistuslajeja ovat rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Tertiäriprevention muoto riippuu usein maan rikoslainsäädännön mukaisesti paitsi rikoksen lajista myös nuoren iästä. Alle 18-vuotiaille määrätään Suomessa harvoin ehdotonta vankeutta, ja heidän vankeus- ja sakkorangaistuksensa määrä on aina täysi-ikäisiä pienempi. Lisäksi 15 – 20-vuotiaat nuoret ovat Suomessa nuoria rikosentekijöitä, joiden ikä otetaan huomioon syyllisyyden ja rikoksen seurausten arvioinnissa (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633 §2).

15 – 17-vuotiaat voivat saada Suomessa erityisen nuorisorangaistuksen teostaan. Nuorisorangaistus määrätään tyypillisesti, mikäli sakko on riittämätön vaihtoehto, ehdotonta vankeusrangaistusta ei nähdä välttämättömäksi ja ehdollinen vankeusrangaistus ei olisi riittävä nuoren

uusien rikosten ehkäisemiseksi ja sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi (Rikoslaki 38/1889). Nuorisorangaistus kestää 4 – 12 kuukautta, ja siihen kuuluu valvontaa, sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä työelämään perehtymistä (Laki yhdyskunta-seuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015). Nuorisorangaistuksesta tehty Halénin ja kumppaneiden (2024) kattava tutkimus osoittaa, että nuorisorangaistus on verrattain hyvin vähän käytetty rangaistusmuoto eikä sen asema ole kovin tunnettu esimerkiksi syyttäjien tai Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden keskuudessa; tästä huolimatta nuorisorangaistuksen tuntevien ammattilaisten mukaan se on tärkeä nuoren muutosprosessin tukemisen muoto.

Suomessa on ollut useita nuorille ja aikuisille tarkoitettuja rikosten katkaisu- ja ennaltaehkäisyohjelmia, jotka edustavat sekundaari- ja tertiääripreventioita. Ohjelmissa on keskitytty muun muassa alle 30-vuotiaisiin tai ulkomaalaistaustaisiin seksuaalirikosten tekoriskissä oleviin henkilöihin, lähisuhde- ja kunniaväkivallan torjuntaan, päihdekuntoutukseen, väkivaltaisen radikalisoitumisen riskissä oleviin nuoriin sekä naisten ja neuroepätyypillisiä piirteitä omaavien väkivaltarikollisuuteen. Ohjelmat ovat saaneet myönteistä palautetta esimerkiksi sen osalta, että seksuaalirikoksiin syyllistyvät saavat tilaisuuden puhua luottamuksellisesti omasta identiteetistään ja päihdeongelmaiset saavat rikollisten piirien sijaan toisenlaisen yhteisön. Ohjelmiin ohjautui asiakkaita joko rangaistuksen täytäntöönpanon yhteydessä, omaaloitteisesti, lastensuojelun- ja muun sosiaalihuollon ohjaamina tai hyvin satunnaisesti poliisin ohjaamina. (Piispa, Sambou & Lind 2023, 11 – 23.)

Rikoksilla oireileville nuorille on ollut viime vuosina myös erikseen tarkoitettuja oikeusministeriön rahoittamia toimintamalleja. Niitä ovat olleet Vantaan Ri-O-hanke, Turun ROKKI-hanke, Rovaniemen RIKO-hanke ja Oulun NURRI-hanke, joissa moniammatillisesti pyrittiin toistuviin ja vakaviin rikoksiin syyllistyvien nuorten irrottamiseen pois rikoksista. Hankkeiden kehittämisen taustalla oli huomio siitä, että Suomessa ei ole riittävästi rikollisten nuorten auttamiseen tarkoitettuja intensiivisiä tukimalleja. (Piispa, Sambou & Lind 2023, 29 – 40.) Monet hankkeista ovat jo päättyneet. Muita Suomessa toimivia nuorten lievempiin rikoksiin puuttumisen käytäntöjä ovat muun muassa usein kolmannen sektorin järjestämät näpistyspuhuttelut, etsivä nuorisotyö ja alaikäisille kohdistettu Ankkuri-toiminta, jossa ovat mukana poliisi, sosiaalityöntekijä sekä mahdollisesti nuorisotyöntekijä ja psykiatrinen sairaanhoitaja (Haikkola & Hästbacka 2019b).

Iän lisäksi nuorisorikosoikeuden maakohtainen institutionaalinen malli vaikuttaa preventioiden ja etenkin tertiääriprevention valintaan. Oikeusmallia korostavissa maissa nuorten

tekemien rikosten seuraamuksilla on sama tavoite kuin aikuisten, eli uusien rikosten tekemisen ehkäisy ja juridis-moraalisen järjestyksen palauttaminen tuomioistuimien vastuulla. Hyvinvointimallin maissa puolestaan ajatellaan, että rangaistuksilla on oltava nuorten kohdalla erityiset sosiaalistavat ja kuntouttavat vaikutukset, sillä nuorten sosiaalistumisprosessi on vielä kesken. (Marttunen 2002, 18.) On kuitenkin tyypillistä, että maan toimintatavoissa yhdistyy sekä oikeusmallin että hyvinvointimallin mukaisia toimia. Suomessa etenkin alle 15-vuotaiden, rikosvastuun ulkopuolella olevien rikoksentekijöiden kohdalla suhtautuminen tekoihin on vahvasti hyvinvointimallin mukainen eli lastensuojeluvetoinen (Pekkarinen ym. 2019, 22). Yleisesti hyvinvointimalli korostuu Pohjoismaissa ja oikeusmalli esimerkiksi angloamerikkalaisissa maissa (Harrikari 2006, 251).

Suomen tavoin myös muissa Pohjoismaissa on nuorten rikollisuuteen puuttuvia hyvinvointimallin mukaisia preventio-ohjelmia. Esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa on tarjolla erilaisia moniammatillisia ehkäiseviä toimia, poliisin toimenpiteitä, irtautumistyötä, kuntoutusta ja terapiaa sekä erilaisia rikosseuraamuksia. Monilla ohjelmilla pyritään haitallisen jengiytymisen kitkemiseen. Toimien on vaikuttavuusarvioinneissa havaittu toimineen vaihtelevasti. Esimerkiksi ruotsalainen *Sociala Insatsgrupper* eli sosiaalipalvelujen, poliisin ja koulujen ynnä muiden viranomaisten yhteistyötoiminta nuoren tuen tarpeen kartoittamiseksi ei ennaltaehkäissyt rikoksia. Lähiöiden jengirikollisuuden vähentämiseen tähtäävillä poliisin hankkeilla ja rikollisuudesta irtautumiseen tarkoitettulla laituskuntoutuksella sen sijaan havaittiin Ruotsissa toivottuja vaikutuksia. Pohjoismaille tyypillisen viidentoista ikävuoden rikosoikeudellisen vastuikärajan laskeminen Tanskassa neljääntoista ei vähentänyt mitenkään neljätöistavuotiaiden rikollisuutta. Tanskassa on sen sijaan havaittu, että moniammatillisten asiantuntijaryhmien näkemyksiä on tärkeää hyödyntää, kun nuoren rikosseuraamusta suunnitellaan. (Villman & Kaakin 2024, 11 – 18.)

Nuorten rikollisuuteen vastataan hyvinvointimallin tavoin Pohjoismaissa myös lastensuojelun keinoin. Ruotsissa korkeintaan 21-vuotias rikoksentekijä voi päästä sosiaalihuoltolain nojalla suljettuun erityisnuorisokotiin. Sijoitus voidaan määrätä nuorelle vankilan sijaan, ja sijoitusjaksot kestävät yleensä alle vuoden. Norjassa 15 – 18-vuotiaat rikoksentekijät saavat vakavista rikoksistaan yleensä vankeus- tai yhdyskuntatuomion, mutta toistuvien rikosten kohdalla alaikäinen sijoitetaan tietyissä lain puitteissa lastensuojelulaitokseen. Tanskassa alaikäiset voivat suorittaa nuorisorangaistuksensa lastensuojelulaitoksessa, jossa siirrytään suljetusta laitostuodosta pikkuhiljaa avoimempaan laitokseen. Kaikissa näissä maissa lastensuojelun toimenpiteitä voidaan jatkaa nuoren suostumuksella vielä täysi-ikäisyyden jälkeenkin, mikä vastaa

siis jossain määrin suomalaista jälkihuoltoa. (Parsons ym. 2020, 145 – 157.) Suomen lastensuojelusta kerron seuraavaksi.

3.3 Lastensuojelun tuki rikoksia tekeville nuorille Suomessa

Sosiaalityöllä on kestänyt historiansa aikana pitkään kiinnittyä rikosoikeuteen johtuen esimerkiksi sosiaalityön profession epäselkeydestä sen varhaisissa vaiheissa. Nuorisorikosoikeus on ollut kuitenkin jo hyvin varhain osa sosiaalityön työkenttää. Nuorisorikoksiin alettiin suhtautua muusta oikeudesta erillisenä osa-alueena ensimmäisen kerran jo 1800-luvun puolella Yhdysvalloissa ja Englannissa. Pitkin 1900-lukua nuorisorikosoikeuksia muutettiin muuallakin maailmassa toimimaan sosiaalityön varassa toimiviksi sosiaalirangaistuskokonaisuuksiksi. Lastensuojelun elementit, kasvatukselliset ja sosiaalistavat toimenpiteet alkoivat tulla mukaan nuorisorikosoikeuteen. Suomessa varsinaista erillistä nuorisorikosoikeusjärjestelmää ei ole perustettu. (Linderborg 2014, 26 – 38.) Nuoret rikoksentekijät on silti Suomessakin huomioitu jo pitkään sosiaalityön keskeisenä kohderyhmänä (Harrikari & Westerholm 2014, 48).

Suomessa tehtävä sosiaalityö ja muu sosiaalihuollon tuki rikollisten lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä parissa on usein lastensuojeluun kuuluvaa. Alaikäisen rikoksilla oireilu on syy tehdä lastensuojeluilmoitus (THL 2024c). Ensisijaisesti alaikäisiä rikoksentekijöitä autetaan lastensuojelun avohuollossa. Avohuollon tukitoimina tarjotaan muun muassa tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, lapsen taloudellista tukemista, lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja, tehostettua perhetyötä, tukihenkilö tai tukiperhe, perhekuntoutusta, vapaaehtoisuuteen perustuva avohuollon sijoitus sekä lapsen hyvinvointia akuutisti uhkaavassa tilanteessa lyhytaikainen kiireellinen sijoitus (Lastensuojelulaki 417/2007). Avohuollon tukitoimet voivat riittää, mikäli lapsen tai nuoren rikollisuus on suhteellisen pienimuotoista tai kertaluonteista.

Vakavilla tai toistuvilla rikoksilla oireilevat lapset ja nuoret voivat sen sijaan tarvita pysyvän sijoituksen kodin ulkopuolelle tilanteen rauhoittamiseksi. Lastensuojelulain (417/2007) 40§ mukaan lapselle tulee järjestää sijaishuolto, mikäli puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai hän itse vaarantaa vakavasti kehitystään ja terveyttään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla vastaavalla käytöksellä. Lapsen sijaishuolto järjestetään joko perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden mukaisella tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007 49§). Lisäksi lastensuojelulain (417/2007) 71 § ja 72 § mukaan 12

vuotta täyttäneelle lapselle voidaan järjestää lastensuojelulaitoksessa erityistä moniammatillista huolenpitoa enintään 30 vuorokautta ja erittäin painavasta syystä enintään 90 vuorokautta esimerkiksi vakavan rikos- ja päihdekierteen katkaisemiseksi.

Sosiaalityöntekijöille vuosina 2014-2015 tehdyssä HuosTa-hankkeen kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että lapsen tai nuoren rikollisuus ja rikollinen elämäntapa näyttäytyi noin joka viidennen sijoituksia tehneen sosiaalityöntekijän mielestä sijoitukseen vaikuttaneelta tekijältä (Heino ym. 2016, 72 – 73). Rikosten teko on sijoitetuilla lapsilla muita samanikäisiä yleisempää. Suomessa vuoden 1997 ikäkohortissa rikostuomion ennen täysi-ikäistymistä sai 12 % sijoitetuista lapsista ja nuorista, kun muiden ikätovereiden kohdalla määrä oli vain 1 % (Kääriälä & Keski-Säntti 2020, 46). Lisäksi vuonna 1987 syntyneistä sijoituksessa olleista naisista rikostuomion oli saanut 15 – 25-vuotiaana 25,8 % ja miehistä 57,1 %, kun muilla samassa ikäluokassa olevilla ei-sijoitetuilla vastaavat luvut olivat naisilla 3,7 % ja miehillä 17,1 % (Ristikari ym. 2016, 58).

Mikäli nuori jatkaa sijoituksen päättymisen jälkeen rikoksiin syyllistymistä, häntä voidaan pyrkiä auttamaan aikuistuvien nuorten palveluissa, kuten lastensuojelun jälkihuollossa. Petäjän (2021) tutkielman mukaan neljäsosalla jälkihuoltonuorista esiintyy rikollisuutta. Jälkihuollossa rikoksia tekevien täysi-ikäisten nuorten auttamisessa korostuvat muuhun lastensuojeluun nähden toisenlaiset lähestymistavat. Tähän vaikuttaa se, että lainsäädäntöön pohjautuva nuoren rikosoikeudellinen asema on muuttunut ja täysi oikeustoimikelpoisuus alkanut. Täysi-ikäisen nuoren tekemistä rikoksista ei tehdä enää lastensuojeluilmoitusta eikä häntä voida enää sijoittaa lastensuojelun toimenpiteenä. Jälkihuollon tuki rikoksia tekeville aikuistuneille nuorille huomioi aikuisuuteen liittyvän vastuun omista teoista sekä vapaaehtoisuuden avun vastaanottamisessa asiakkuudessa. (Räty 2023.) Jälkihuollon tehtävä onkin pyrkiä auttamaan heitä esimerkiksi motivaation herättelyllä, arjenhallinnan tukemisella sekä psykososiaalisella tuella.

Jälkihuollossa voidaan kiinnittää erityistä huomiota rikoksilla oirelevien nuorten traumataustoihin. Traumojen seurauksia tunnistavaa sosiaalityötä kutsutaan Jill Levensonin (2017) määritelmän mukaan traumainformoiduksi sosiaalityöksi. Traumainformoidussa sosiaalityössä ammattilainen ymmärtää haavoittavien kokemusten haitallisen vaikutuksen asiakkaan nykyiseen toimintaan. Keskiössä työskentelyssä ja asiakassuhteessa ovat turvallisuus ja sitä myötä syntyvä luottamus, asiakkaan vahvistaminen valintojen teossa omassa elämässään, yhdessä muodostetusta tiedosta kumpuava yhteistyö sekä voimaannuttaminen. (Emt.) Jälkihuollossa

asiakasnuoren kanssa voidaan pyrkiä luomaan yhteistä ymmärrystä ja tietoa asiakkaan elämänvaiheista ja lisätä näin hänen tietoisuuttaan oman taustansa vaikutuksista nykyhetkeen. Jälkihuollon alkaminen sijoituksen jälkeen on yksi siirtymävaihe nuoren elämässä, ja siirtymät ovat usein keskeisiä tiedon muodostamisen kannalta. Yhteisen tiedonmuodostuksen kautta nuori voi alkaa toimijuutensa vahvistumisen myötä nähdä itse ratkaisuvaihtoehtoja omassa tilanteessaan ilman ulkopuolelta tulevia ratkaisumäärittelyjä. (Juvonen 2020a, 28 – 29.)

Jälkihuollon asiakkuudessa olevan nuoren kanssa työskennellään myös moniammatillisesti eri viranomaistahojen ja kolmannen sektorin verkostoyhteistyöllä. Vakavia rikoksia tehneet nuoret voivat olla esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaita, jos he ovat suorittamassa vankeus- tai yhdyskuntarangaistusta. Rikosseuraamuslaitos tekee yhteistyötä lastensuojelun lisäksi myös esimerkiksi opetustoimen ja työllisyyspalvelujen kanssa. (Muurinen & Kohvakka 2021.) Asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen lastensuojelun ja Rikosseuraamuslaitosten välillä on yksi keskeisimpiä yhteistyön tehtäviä (Muurinen 2021a, 47). Helsingissä jälkihuollon asiakkaista viisi prosenttia oli rikosseuraamustoimen asiakkaita vuonna 2022 (Manelius & Hirschovits-Gerz 2023, 128). Myös preventioita esitellessä mainitsemani rikosaktiivisille nuorille suunnatut toimintamallit ja ohjelmat edustavat monialaista yhteistyötä, sillä niissä yhdistettiin järjestöjen, sosiaalipalvelujen, Rikosseuraamuslaitoksen, terveystalvelujen, koulujen ja poliisin ammattiosaamista (Piispa, Sambou & Lind 2023).

4 Tutkimusasetelma

Esittelen tässä luvussa tutkielmani tutkimusasetelman. Ensin käyn läpi tutkimustavoitteeni ja -kysymykseni sekä laadullisen tutkimuksen peruspiirteet. Tämän jälkeen esittelen keräämäni aineiston ja sen keruuprosessin sekä aineistoni analysoinnin. Lopuksi avaan yleisesti tutkimusetiikkaa ja hyvää tieteellistä käytäntöä sekä omaan tutkielmaani liittyviä tutkimuseettisiä erityisyyksiä.

4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tavoitteenani on tutkia jälkihuollon ammattilaisten eli sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien kokemuksia jälkihuollon rikoksia tekevien täysi-ikäisten asiakkaiden kanssa työskentelystä ja siitä, millaista tukea nämä asiakkaat tarvitsevat. Tutkielmani tarkoitus on selvittää, millaisia haasteita jälkihuollon ammattilaisten mielestä rikoksia tekeville jälkihuoltoonuoilla on elämässään sekä millaisena jälkihuollon rooli kuvautuu näiden nuorten itsenäistymisen ja rikoksettoman elämän tukemisessa. Pyrin myös hahmottamaan jälkihuollon työskentelyä osana monialaista yhteistyötä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) *Millaisiksi lastensuojelun jälkihuollon ammattilaiset kuvaavat rikoksia tekevien jälkihuoltoonuoitten haasteet?*
- 2) *Millaisia kokemuksia lastensuojelun jälkihuollon ammattilaisilla on rikoksia tekevien jälkihuoltoonuoitten auttamisesta?*

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa halutaan tuntea paremmin asianosaisten eli tässä tapauksessa sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien omia tulkintoja ja ajatuksia aiheesta. Tutkielmani keskiössä ovat tutkittavien henkilökohtaiseen työkokemukseen perustuvat subjektiiviset näkemykset asiakkaidensa rikollisuuteen kytkeytyvistä ilmiöistä sekä työn edellytyksistä asiakkaiden auttamiseksi. Jonkin ilmiön hahmottaminen juuri tutkimuksen kohteena olevien ihmisten näkökulmasta on laadullisen tutkimuksen keskeisimpiä piirteitä. Yleisesti laadullinen tutkimus on kattokäsité erilaisille lähestymistavoille ja tutkimusmetodeille sekä -perinteille, joissa korostuvat muun muassa epäily itsestään selvästi tiedettyä tietoa kohtaan, painotus kvalitatiiviseen aineistoon, kuten teksteihin, havaintoihin, haastatteluihin tai kuvalliseen materiaaliin sekä tarkoitus tuottaa mahdollisimman monipuolista ja yksityiskohtaista informaatiota. Aineistoja tulkitaan kontekstuaalisesti osana sitä luonnollista ympäristöä, jossa ne kerätään, ja tutkittavien omia merkityksenantoja ilmiölle arvostetaan. (Juhila 2021.)

Kokemusten tutkiminen on usein haastavaa, sillä niiden määrittely ei ole yksiselitteistä. Niissä on kyse henkilökohtaisista elytyistä hetkistä sekä muualta saadusta tiedosta. Kokemusten tutkimuksessa tulee huomioida se, että ne ovat sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti muodostettuja. Kokemukset myös muuttuvat kerrottuina alkuperäisestä hetkestään. (Toikkanen & Virtanen 2018, 7; Tökkäri 2018, 67, 81). Työyhteisöissä sekä yhdessä jaettu ymmärrys että jokaisen työntekijän omat kokemukset voidaan nähdä kokemusten luomisena. Omassa tutkielmasani yhdistyy tällä tavoin jälkihuollon ammattilaisten yksilökohtaiset kokemukset asiakasnuorten kanssa toimimisesta, mutta myös asiakaskohtaamisten ulkopuolella muiden ammattilaisten kanssa käydyt keskustelut ja yhteisöllisesti jaettu tieto. Jälkihuollon työntekijöiden puheissa on kyse tietynlaisen asiantuntijatiedon jakamisesta, eli heillä on omasta työkentästään muihin ammattilaisiin nähden ainutlaatuista, työkokemuksella saatua tietoa. Tämä asiantuntijatieto voi koskea menettelytapoja tai tulkinnallista tietoa. (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, 215 – 216.)

4.2 Aineiston kuvaus ja keruu

Juuti ja Puusa (2020, 101) toteavat, että tutkimuksen päämäärät ohjaavat sitä, millaisia aineistoja tutkija hankkii. Omaa tutkielmaani varten keräsin haastatteluaineiston, jonka tuottamiseen osallistui jälkihuollon sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia. Haastattelu voidaan nähdä tutkijan johtamana keskusteluna, jossa on etukäteen suunniteltu tavoite. Haastattelu on tapa tuottaa tutkijalle tietoa tutkittavien tietoisuudesta ja ajattelun sisällöistä, ja se on kenties parhaiten subjektiivisten kokemusten kartoittamiseen soveltuva tutkimusmenetelmä. (Puusa 2020a.) Koin, että haastatteluilla saan esimerkiksi kyselytutkimukseen nähden laajempia vastauksia ja pääsen tarvittaessa kysymään tutkittavilta tarkennuksia, jolloin tutkimusaiheesta syntyy mahdollisimman kattava ja rikas tietovaranto. Näihin perusteluihin nojaten näin haastattelun tutkimusaiheeseeni sopivana aineistonkeruutapana tutkimustehtävääni ajatellen.

Tutkielmani haastattelut olivat muodoltaan teemahaastatteluja. Tuomen ja Sarajärven (2018, 87 – 88) mukaan haastattelukysymykset pohjautuvat tällöin aihetta koskevan, tutkijan hahmottaman tutkimustiedon perusteella muodostettuihin teemoihin, joiden kautta haastattelu etenee vaiheesta toiseen. Tutkittava ilmiö hajotetaan teemojen kautta eri osa-alueisiin, joiden sisältöä hahmotetaan teemoihin liittyvien kysymysten avulla. Teemahaastattelu vaatiikin tutkijalta aiempaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tämä tutkijan omaama alustava tieto perustuu niin hänen omaan esiymmärrykseensä kuin kirjallisuuskatsauksesta saatuun perehtyneisyyteen. Lähtökohtaisesti teemahaastattelussa painottuvat vapaamuotoisuus ja joustavuus, ja

tutkittava saa puhua aiheesta hyvin vapaasti. Haastattelutilanne on melko keskusteleva ja vain osin strukturoitu. (Emt.; Palonen & Kylmä 2022.) Koin teemojen muodostamisen suhteellisen helpoksi ja luontevaksi tavaksi itselleni lähestyä tutkimusaiheeni eri puolia, ja lisäksi ajattelin teemahaastattelun vapaamuotoisuuden mahdollistavan haastateltavien runsaan kerronnan kokemuksistaan.

Ennen tutkielmani tiedotteen jakamista hain syksyllä 2024 eräältä hyvinvointialueelta tutkimusluvan tutkielmaani varten. Tutkimuslupa tuli hakea, sillä tein tutkielmani nimenomaan kyseisen hyvinvointialueen organisaatiossa. Alkuperäinen tutkimuslupa myönnettiin 18.11.2024 ja tutkimusaiheen pienen muokkaamisen jälkeen toinen lupa 11.12.2024. Saatuaani myönteisen tutkimuslupapäätöksen aloitin haastateltavien kontaktoimisen jakamalla tutkielmani tiedotetta kyseisen hyvinvointialueen jälkihuollon johtavan sosiaalityöntekijän kautta lähetetyllä sähköpostiviestillä, sillä koin tämän tavoittavan helposti organisaatiossa työskentelevät työntekijät. Myöhemmin osallistuin myös Teams-yhteydellä kyseisen jälkihuollon organisaation viikkokokoukseen, jossa esittelin tutkielmaani ja kysyin haastateltavia mukaan sen toteuttamiseen. Haastateltavien kerääminen viikkokokoukseen osallistumalla oli kannattavaa, sillä ensin pelkällä sähköpostitse jaetulla tiedotteella haastateltavia ei saatu lähtemään mukaan. Viikkokokouksessa haastateltavia ilmoittautui suoraan neljä ja sen jälkeen sähköpostitse tehdyillä yhteydenotoilla vielä kaksi.

Päätökseni haastatella sekä jälkihuollon sosiaalityöntekijöitä että ohjaajia perustui siihen, että tiesin molemmilla ammattiryhmillä olevan aihettani koskevaa relevanttia tietoa ja asiakastyökokemusta. Kun haastateltaviksi valitaan henkilöitä, joilla on aiempaa kokemusta ilmiöstä, voidaan puhua harkinnanvaraisesta näytteestä. Tämä on haastattelun metodinen etu. (Puusa 2020a, 106.) Alun perin suunnittelin haastattelevani pelkästään jälkihuollon sosiaalityöntekijöitä, mutta rajaus tuntui loppujen lopuksi turhalta. Tämä johtui siitä, että tutkimusaiheeni ei koske yksinomaan sosiaalityöntekijöiden ammattiosaamiseen, koulutukseen tai työnkuvaan liittyviä seikkoja, vaan yleisesti jälkihuollon rikollisten asiakkaiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kokemuksia ja ajatuksia. Haastattelujen aikana sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien erilainen työnkuva nousi toki esille, mutta koen molemmilta ammattilaisilta saamieni vastausten tuottaneen toisiaan täydentävää tietoa tutkimuskysymyksiini vastaamista ajatellen.

Haastatteluja kertyi lopulta kuusi: niistä kaksi on ohjaajien haastatteluja ja neljä sosiaalityöntekijöiden. Kaikki sosiaalityöntekijät olivat päteviä, mutta haastattelukutsussani ilmoitin myös sijaispätevien sosiaalityöntekijöiden voivan osallistua haastatteluun. Nauhoitin haastattelut ja

litteroin ne Turun yliopiston UTU Transcribe -litterointiohjelmalla. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista noin tuntiin. Jokaisen haastateltavan kanssa haastattelutilanne oli teema-haastattelun luonteen mukaisesti keskustelunomainen ja haastateltavien puheelle laajaa tilaa antava. Haastattelut pidettiin haastateltavan toiveen mukaisesti joko kasvotusten tai Teams-etäyhteydellä. Kysyin ensin taustatietona haastateltavan koulutustaustasta ja ammattinimikkeestä ja tämän jälkeen haastattelun teemojen mukaisesti rikoksia tekevien asiakkaiden tuen-tarpeesta, jälkihuollosta tarjottavasta tuesta sekä monialaisesta yhteistyöstä. Jälkihuollon tuki-toimien osalta kysyin myös muille kuin rikollisille jälkihuolto-organisaation yleisistä työskentelytavoista. Haastatteluni runko on nähtävissä liitteessä 1.

Haastattelua tehdessä on syytä huomioida myös tiettyjä rajoittavia seikkoja. Haastattelussa saatu tieto tulee aina erotella itse tutkittavasta ilmiöstä, sillä kyse on jokaisen tutkittavan omasta tulkinnasta ja muisteluista aiheeseen liittyen sekä tutkijan tekemistä tulkinnoista tutkittavien kertomuksista. Tämä on toki myös haastattelun rikkaus. Haastateltavan osallistuminen haastattelutilanteeseen ei välttämättä ole vapautunutta tai aidosti omia ajatuksiaan esiin tuovaa, mikäli luottamuksellisuutta ei ole ehtinyt syntyä tai haastateltava pyrkii antamaan lähinnä sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Lisäksi haastattelun onnistumista voivat heikentää haastattelukysymysten epäselvyys tai haastattelijan johdattelevat kysymykset tai kommentit. (Puusa 2020a, 109 – 111.) Pyrin vähentämään näiden haasteiden vaikutusta jo ennen haastattelutilanteita sekä niiden aikana muun muassa kertomalla haastattelujen luottamuksellisuudesta ja haastateltavien tietosuojasta sekä tarkentamalla haastattelukysymyksen merkitystä haastateltavan niin toivoessa.

Valitsin haastattelut tehtäviksi yksilöhaastatteluina, sillä niihin liittyy tiettyjä etuja. Ensinnäkin haastattelija pystyy ryhmähaastatteluun nähden paremmin ohjaamaan haastattelun kulkua tutkimustehtävän viitoittamaan suuntaan, minkä koin aloittelevana tutkimuksen tekijänä itseäni helpottavaksi seikaksi. Toiseksi yksilöhaastattelu soveltuu usein ryhmähaastattelua paremmin sensitiivisten ja luottamuksellisuutta vaativien aiheiden tutkimiseen. (Brinkmann 2020, 442.) Näen tutkimusaiheeni sisältävän tällaisia elementtejä, sillä se koskee lastensuojelun asiakkuudessa olevia henkilöitä, joiden elämään kuuluu usein sensitiiviseksi aiheeksi mairittu rikollisuus (kts. Luomanen & Nikander 2017, 288 – 289). Vaikka haastateltavat olivat samasta organisaatiosta ja käsitellyt asiakastapaukset olivat ehkä yhteisesti tuttuja työntekijöiden kesken, on mahdollista, että yksin haastattelutilanteessa oleminen vapautti heidät puhumaan avoimemmin ajatuksistaan. Lisäksi yksilöhaastattelut mahdollistava sen, että myös

ryhmätilanteissa vähäpuheiset haastateltavat saavat tilaisuuden kertoa kattavasti omista ajatuksistaan ilman, että puheliaammat vievät heiltä tilaa. Toisaalta, kuten Pietilä (2017) tuo esille, ryhmähaastattelujen etuna on se, että ne antavat mahdollisuuden tarkastella kustannustehokkaasti eriävien kuvausten ja käsitysten rakentumista sekä ryhmän kulttuuria, arvoja ja normeja.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysillä on tarkoitus kuvailla ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Tutkija tulkitsee ja tarkastelee kriittisesti keräämiään havaintoja ja aineiston osia sekä erittelee ja luokittelee niitä. Lopuksi tutkija muodostaa synteesin kautta uuden kokonaiskuvan aineistosta, ja täten pystytään tuottamaan täysin uutta tulkintaa ilmiöstä. (Puusa 2020b.) Analyysimenetelmänäni käytin laadullista sisällönanalyysia. Sitä voi hyödyntää kirjoitettujen tekstien, haastattelujen ja muiden aineistonkeruutapojen analyysissä silloin, kun ollaan kiinnostuneita aineiston kielellisen ilmaisun sijaan aineiston aiheista ja teemoista (Vuori 2021a). Omassa tutkielmassani tarkoitukseni on juuri keskittyä vain haastattelujen teemalliseen sisältöön.

Laadullinen sisällönanalyysi jaotellaan usein aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjaavaan muotoon. Ne eroavat toisistaan sen osalta, millainen teorian rooli on aineiston hankinnassa, analyysin tekemisessä ja tulosten raportoinnissa. Olen itse valinnut sisällönanalyysini muodoksi teoriaohjaavan analyysin. Siinä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti ilman minkään tietyn teorian vaikutusta, mutta aineisto yhdistetään myöhemmin analyysissä aiheesta olemassa oleviin teoreettisiin käsitteisiin. Mikään yksittäinen teoria ei kuitenkaan toimi analyysin pohjana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111, 133.)

Aloitin aineiston analyysin ensin käymällä läpi haastattelunauhoitusten litteraatioita. Anonymisoin litteraatiot ja tarkistin, että litterointiohjelma oli muuttanut äänitykset oikein kirjoitettuun muotoon. Valmiita siistittyjä litteraatioita syntyi lopulta yhteensä 71 sivua Microsoft Word -tekstitiedostoina. Tämän jälkeen jatkoin aineiston analyysia etsimällä aineistosta tutkimuskysymyksiini sopivia alkuperäisilmaisuja, joista tuli analyysiyksiköitä. Koodasin ja merkitsin aineistostani tutkimuskysymysteni kannalta olennaiset ilmaukset ja jäsentelin niitä eri tavoin värikoodein ja marginaalimerkinnöin. Tämä auttaa hallitsemaan aineiston kokonaisuutta analyysin alussa (Elo ym. 2022, 220). Loin valitsemistani alkuperäisilmauksista yksinkertaistetut muodot ja listasin ne. Tätä sisällönanalyysin ensimmäistä vaihetta nimitetään aineiston pelkistämiseksi eli redusoinniksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123).

Tämän jälkeen laadullinen sisällönanalyysi jatkuu Tuomen ja Sarajärven (2018, 124 – 125) mukaan aineiston ryhmittelyllä eli klusteroinnilla. Aineiston alkuperäisilmauksista johdetuista yksinkertaistuksista etsitään tällöin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samankaltaisuuksia ilmentäviä ilmaisuja yhdistellään eri alaluokiksi, jotka nimetään luokkaa kuvaavalla käsitteellä. Alaluokkia yhdistetään yläluokiksi ja yläluokkia pääluokiksi, ja myös niille annetaan niiden sisältöä vastaavat nimet. Tätä tutkimuksen kannalta keskeisen tiedon erottelua ja aineiston käsitteellistämistä kutsutaan abstrahoinniksi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä abstrahoinnin myötä analyysin lopuksi muodostettavat teoreettiset käsitteet ja johtopäätökset nousevat olemassa olevasta teoriasta ja tutkimuksesta. (Emt., 133.) Oman tutkielmani haastatteluaineiston tulkinnassa olen käyttänyt aiemmin avaamaani teoreettista viitekehystä liittyen rikosten tekijöiden ja sijoitettuna olleiden nuorten elämänhaasteisiin, rikollisuuden yksilöllisiin ja sosiaalisiin selitystekijöihin, jälkihuollon toimintamalleihin sekä moniammatilliseen työskentelyyn rikollisten nuorten asioissa.

Sisällönanalyysin viimeinen vaihe on sen valmistelun ja itse analyysin teon jälkeen tulosten raportointi. Tulokset esitetään analyysissä muodostettujen luokkien pohjalta. (Elo ym. 2022, 223.) Esitänkin analyysissä muodostamani hierarkkiset luokat pää- ja alaotsikoiden muodossa tutkielmani tulososiossa. Tulosten kuvaavaa raportointia täydentävät haastatteluista poimitut suorat lainaukset, joista tarkoituksenmukaisimmat olen valinnut osaksi tutkimustulosteni havainnollistamista. Lainauksilla voidaan osoittaa tulosten yhteys alkuperäiseen aineistoon, ja ne lisäävät tutkimuksen ja tulkittujen tulosten luotettavuutta (Kyngäs ym. 2011, 140). Laadullisen tutkimuksen lopussa pohditaan tutkimuksen tuloksista tehtäviä johtopäätöksiä, tutkimuksen luotettavuutta sekä mahdollisia jatkotutkimustarpeita tai käytännön sovelluksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 182 – 183). Olen muodostanut näistä tutkielmani lopun pohdintaluvun.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta, ja laadullisessa tutkimuksessa eri tutkimusperinteillä on eriävät suhteet tutkimuseetiikkaan. Tutkimuseetiikka voidaan nähdä tutkimustoiminnan osana, jolloin se vaikuttaa siihen, miten tutkija suorittaa tutkimuksen käytännön toteutuksen ja siihen kuuluvan tiedottamisen, tutkittavien tietosuojaan varmistamisen ja aineiston keruun. Toisaalta tutkimuseetiikassa voi olla kyse jo tutkimusaiheen valinnasta ja siitä, miten sen määrittely vaikuttaa esimerkiksi tutkittavista tehtäviin

tulkintoihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 152 – 154.) Eettinen tutkimus on sellaista, joka pyrkii tuottamaan hyödyllistä ja relevanttia tutkimustietoa liian vähän tunnetuista aiheista (Vuori 2021b).

Olen huomionnut näitä tutkimusetikkaan liittyviä seikkoja suunnitellessani tutkielmaani ja tehdessäni sen käytännön toteutuksen. Esimerkiksi tutkimusaiheen valinnassa olen huomionnut sen, että kyse on rikosten teon ja lastensuojeluasiakkuuden vuoksi stigmatisoidusta ja haavoittuvasta nuorten ryhmästä, josta oma tutkielmani väistämättä luo tietynlaista kuvaa. Olen pyrkinyt neutraaliin kieleen tutkielmani tekstissä ja haastattelukysymysten muotoilussa. Huomion myös sen, että koska tutkin rikollisten nuorten elämässä olevia ongelmia enkä esimerkiksi heidän vahvuuksiaan, saattaa tutkielmani vahvistaa kielteisiä mielikuvia. Tutkielmani voi kuitenkin auttaa kehittämään työskentelytapoja rikollisten nuorten asioissa, joten koen siksi ongelmakeskeisen lähestymistavan eettisesti perustelluksi.

Suomessa Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut ohjeistuksen nimeltä *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*, joka ohjaa siihen sitoutuneiden, tieteellistä tutkimusta tekevien organisaatioiden tutkimustoimintaa. Olen tutustunut TENK:in ohjeistukseen ja noudattanut sitä omassa tutkielmassani. Ohjeistuksen mukaan hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteisiin kuuluu luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Tutkijan tulisi muun muassa varmistaa tutkittavien terveys ja turvallisuus sekä tutkimusaineistojen asianmukainen käsittely, säilyttäminen ja tutkittavien anonymiteetti, toteuttaa oma tutkimuksensa tieteenalansa sääntöjen mukaisesti sekä kunnioittaa muiden tekemiä tieteellisiä töitä esimerkiksi asiaankuuluvilla viittauksilla. (Keiski ym. 2023, 11 – 14.)

Olen käynyt myös läpi TENK:in ohjeet ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Ohjeissa kerrotaan, että eettiseen tutkimustoimintaan kuuluu esimerkiksi tutkittavien ihmisoikeuksien ja itsemääräämisoikeuden kunnioitus sekä tutkimuksesta koituvien haittojen ehkäisy. Etenkin vuorovaikutuksessa tapahtuvan tutkimuksen, kuten haastattelun, kohdalla keskeistä on osallistujien vapaaehtoisuus, vapaus keskeyttää ja peruuttaa osallistuminen ilman kielteisiä seurauksia sekä tiedon saaminen tutkimuksen sisällöstä, tavoitteista, mahdollisista riskeistä ja henkilötietojen käsittelystä. (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoof 2019.) Itsemääräämisoikeus tarkoittaa myös sitä, että haastateltava voi halutessaan olla vastaamatta tutkijan kysymyksiin (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 414). TENK on määritellyt ohjeissaan myös tilanteet, jolloin ihmistieteellisessä tutkimuksessa tulee tehdä eettinen ennakoarviointi (Kohonen,

Kuula-Luumi & Spoofo 2019). Oman tutkielmani teossa ei ole ollut sellaisia piirteitä, jotka edellyttäisivät eettisen ennakoarvioinnin suorittamista ennen tutkielman toteutusta.

Olen ennen haastatteluja antanut haastateltaville luettavaksi tutkielmani tiedotteen ja tietosuojaselosteen, joissa olen kertonut tutkimuksen kulusta, tutkittavien vapaaehtoisuudesta ja oikeudesta keskeyttää tai peruuttaa osallistuminen tutkimukseen, haastateltavien anonymisoinnista ja aineiston tietoturvalisesta säilyttämisestä. Kaikki lupautuneet tutkittavat osallistuivat haastatteluihin, eikä perumisia tai keskeyttämisä sattunut. Lisäksi haastateltaville annettussa tietosuojalomakkeessa on ollut tarvittavat tiedot haastateltavien henkilötietojen käsittelystä. Haastateltavilta kerättävät henkilötiedot ovat olleet heidän yhteystietonsa haastattelujen järjestämistä varten sekä heidän koulutustaustansa. Haastateltavien koulutustaustoista olen maininnut lyhyesti tutkielmani tulososuudessa. Jokainen haastateltava on antanut suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseen ja haastattelujen nauhoittamiseen erillisellä suostumuslomakkeella. Olen myös etukäteen kertonut haastateltaville tutkielman aineistojen asianmukaisesta hävittämisestä henkilötietoineen tutkielman teon päättyessä.

Haastatteluaineistojen käsittelyssä ja niiden raportoinnissa voidaan käyttää erilaisia anonymisoinnin keinoja. Haastateltavista kerättävät tunnistetiedot voidaan muuttaa toisiksi, jolloin heidän nimiensä tilalle keksitään esimerkiksi pseudonyymit. Tunnistetiedot voidaan myös poistaa kokonaan, mikä tehdään usein esimerkiksi haastateltavien yhteystietojen osalta. Kolmanneksi tunnistetietoja voidaan kategorisoida, jolloin epäsuoria tunnistetietoja muutetaan yleisemmän tason ilmauksiksi. (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 419 – 420.) Omassa tutkielmasani olen päätenyt puhumaan haastateltavista nimityksillä H1 – H6, enkä ole keksinyt heille esimerkiksi heidän sukupuolensa paljastavia nimimerkkejä. Olen jättänyt kokonaan pois tiedon siitä, millä hyvinvointialueella tai missä kunnassa he ovat työskennelleet. Lisäksi olen päättänyt puhua haastateltavista vain sosiaalityöntekijöinä tai ohjaajina, jotta mahdolliset tarkemmat ammattinimikkeet eivät lisäisi heidän tunnistettavuuttaan. Haastatteluissa kuvatut nuorten rikosteot olen muuttanut yksittäisten rikosnimikkeiden sijaan laajemmiksi rikoslajinimikkeiksi tunnistettavuuden vähentämiseksi. Eräs haasteltava toivoikin erikseen haastattelun jälkeen, että tekisin näin asiakkaan anonymiteetin suojaamiseksi.

5 Tulokset

Tässä luvussa tuon esille haastatteluaineistojen analyysin myötä muodostamani tulokset. Sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien vastauksissa ilmeni pitkälti samankaltaisia näkemyksiä rikollisten nuorten tuentarpeista ja auttamisesta, mutta näkemyksissä oli myös tiettyjä eroja liittyen esimerkiksi moniammatillisen yhteistyön merkitykseen. Analyysini myötä tutkielmani tulosten pääluokiksi nousivat 1) nuorten itsenäisen elämän rakentamisen vaikeudet ja 2) ammattilaisten kokemukset nuorten muutoksen tukemisesta. Kumpikin pääluokista jakautuu kolmeen alaluokkaan, joiden sisältöä esittelen seuraavaksi tarkemmin.

5.1 Nuorten itsenäisen elämän rakentamisen vaikeudet

Sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien haastatteluissa nousi esille erilaisia rikoksia tekevien jälkihuoltonuorten elämään liittyviä haasteita, jotka vaikeuttavat nuorten elämässä pärjäämistä. Useiden haastateltavien kertomana keskeisimmiksi elämänpolun ja itsenäisen elämän rakentamisen haasteiksi nousivat rikoksia tekevien nuorten päihteiden käyttö, taloudenhoidon ongelmat sekä rikosten tekoa kohti ajavat sosiaaliset suhteet. Toistuvasti esiin nouseva maininta oli nuorten elämänhaasteiden yhteen kietoutuminen ja vaikeat, toisiaan ruokkivat ongelmien kehät.

5.1.1 Päihteet vaikeuttamassa henkilökohtaista elämänhallintaa

Jälkihuollon ammattilaisten mukaan jo rikosten teon itsessään voidaan nähdä heikentävän nuoren hyvinvointia. Rikoksiin syyllistyvien nuorten elämään ja rikosten tekoon yhdistyvät myös jokaisen haasteltavan kertomana päihteet erilaisilla tavoilla. Monilla haastateltavilla oli kuvauksia etenkin nuorten huumeiden käytöstä. Päihteiden käyttöä yritetään esimerkiksi rahoittaa rikoksista saatavilla tuotoilla. Nuorten tekemiksi rikoksiksi lukeutui työntekijöiden mukaan kirjava joukko erilaisia yksittäisiä rikosnimikkeitä, joita kuvaavia yleisempiä rikoslajeja olivat huumausainerikokset, henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, vapauteen kohdistuvat rikokset, omaisuusrikokset, seksuaalirikokset ja liikennerikokset. Rikosten tekoa kuvattiin usein pitkään jatkuneena.

Kun sit usein jälkihuolto-oikeutetut nuoret tulee sieltä sijaishuollon maailmasta ja nää jotka oireilee näillä rikoksilla, niin he on usein ollut sijoitettuna sit erityistason lastensuojelulaitoksiin. Et he on niinku rikostellut jo alaikäisenä, et ei se oo mikään, et kun he täyttää kahdeksantoista niin he alkaa rikostelevaan. (H5)

Monilla rikoksiin syyllistyvillä nuorilla päihteiden käyttö on ammattilaisten mukaan ongelmatasolla, johon päihdekuntoutus olisi kipeästi kaivattu apu. Päihteiden käytön ja rikosten yhteisvaikutukset näkyvät nuorten elämässä monina elämänhallintaan liittyvinä haasteina. Yhtenä esimerkkinä esiin nousi nuorten itsenäisen asumisen ongelmat, jotka erinäisistä syistä johtuen ovat tyypillisiä etenkin vakavissa rikoskierteissä olevilla. Itsenäisen asumisen tukemiseksi voidaan tällöin tarvita taloudellisten ja psykososiaalisten haasteiden vähentämiseen suunnattua asumissosiaalista työtä. (Granfelt 2015.) Pahimmillaan asunnottomaksi joutuaan nuoren on vaikeaa harjoitella itsenäistymiseen liittyviä arjen perustaitoja.

Jos käyttää huumeita, niin se tuo sit ne muut lieveilmiöt siihen rinnalle, että sinne huoneistoon saattaa tulla jotain porukkaa mölyämään, ja sit se taas aiheuttaa sitä, että kun ei käyttäydytä taloyhtiön sääntöjen mukaan niin saadaan varoituksia ja kun se jatkuu niin saadaan häätölappu ja sit jäädään asunnottomaksi. (H1)

Eikä sulla välttämättä oo asuntoa, jolloin niitä itsenäistymistaitoi sä et pääse harjoittelemaan - - Sitten sä et pääse esimerkiksi harjoittelemaan ruuanlaittoa, pyykinpesua, laskujen maksamista, siis ihan se, että sä avaat postit ja ihan semmoinen perusarki. (H4)

Rikoksia tekevillä ja samanaikaisesti päihteitä käyttävillä nuorilla on erään haastateltavan mukaan usein mielenterveyden haasteita ja neuropsykiatrisia erityispiirteitä. Päihde- ja mielenterveysongelmat linkittyvät usein toisiinsa sijoituksessa olleiden nuorten elämässä (mm. Kurki 2020, 20; Ikonen, Eriksson & Heino 2020; Dixon 2006), mutta yhdistyvät myös pelkästään rikollisuuteen (mm. Punia, Jangra & Phor 2024; Pitkänen ym. 2016). Mielenterveyden ongelmat saattavat yhden haastateltavan mukaan johtaa yllättäväänkin rikoksen tekoon sellaisen nuoren kohdalla, joka ei aiemmin ole näyttänyt merkkejä rikollisesta käytöksestä. Nuoret voivat yrittää estää mielenterveyden vakavaa horjumista päihteiden käytöllä, joka ei yleensä paranna nuoren tilannetta vaan johtaa ongelmien pahenemiseen ja hyvän elämän rakoiluun. Päihteisiin retkahtamisen johdosta uupumisvaarassa olevasta, muutoin hyvin käyttäytyvästä nuoresta saattaa tulla ennalta-arvaamattomasti toimiva.

Joo, en ois uskonut kaverista. Mut joo, silläkin sitten mielenterveysongelmat sa-noisin, että oli suurin vaikuttava tekijä, että oli tälleen flipannut - - et se jotenkin tekee kauheasti töitä mielenterveytensä kanssa ja yrittää tehdä töitä ja on [lemmikki] ja yrittää pitää semmosta hyvää elämää yllä. Mut sit aina välillä se jotenkin uupuu. Sit se vaikka juo, ja tulee joku tällänen... jotenkin menee kuppi nurin. (H2)

No sit kun on päihteet kuvioissa, niin sit se yleensä liittyy siihen mielenterveyteen myöskin, että sit on joko lääkitty niillä päihteillä sitä mielenterveyden ongelmaa. Ja sit täytyy tehdä rikoksia, jotta saa niitä päihteitä, että ne usein kietoutuu sil tavoin yhteen aika vahvasti. (H4)

Mut ehkä siihen osittain sit liittyy myös nää nepsypuolen haasteet, mitä suurimmalla osalla sit taas myös näillä ketä tähän huumemaailmaan on sekaantunut, niin niillähän tosi monella on jotain nepsypuolen haasteita. Et siinä on niin monta, monta monessa. (H1)

Päihteitä käytävillä rikosnuorilla on vaikeuksia saada tarvitsemaansa apua terveydenhuollosta. Päihteiden käyttö voi estää esimerkiksi neuropsykiatriisiin haasteisiin tarvittavan hoidon saamisen, ja samalla rikollisten nuorten päihdehoitoon meneminen tai sitoutuminen on myös vaikeaa. Usein päihdehoitoon hakeutuminen tapahtuu etenkin rikoksia tekevilla monihaasteisilla miehillä vasta ensimmäisen vankeustuomion jälkeen (Pitkänen ym. 2016, 141), ja jälkihuoltoon yleisesti on vaikeuksia päästä päihde- ja mielenterveyspalveluihin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten mukaan (Ruti-Laakso, Weckroth & Hirschovits-Gerz 2023, 136). Ongelmien vyyhtiä kuvattiin haastatteluissa kehämäisenä tilanteena, josta nuoren on vaikea päästä pois eri haasteiden kietoutuessa yhteen ja pahentaessa toisiaan.

No sit usein on myös kaiken maailman diagnooseja, vaikka ADHD, mut sit kun on sitä päihteiden käyttöä, niin sä et saa sitä lääkitystä siihen, jolloin se on vähän sit sellanen noidankehä. Että tavallaan on vaikeaa myös hoitaa niitä terveydenhuollon asioita ja hoitokontakteja. Sit jos on niitä päihteitä siellä myös aika paljon, jos on sitä rikoshistoriaa, niin sitten et välttämättä sitoudu siihen omaan päihdehoitoon. Että tarvitset periaatteessa siihenkin tukea ja apua. (H5)

Koulutuspolulla eteneminen tai työuralle pääseminen näkyivät haastateltavien puheissa päihteitä käyttävien rikollisten nuorten haasteena. Koulu- ja työpaikan puuttuminen ilmentää seuraavassa haastatteluotteessa haastateltavan mukaan kokonaisvaltaista päämäärien puutetta nuoren elämässä. Neuropsykiatristen häiriöiden, mielenterveysongelmien ja päihdeongelmien vyyhdissä kamppaillessaan rikollisella nuorella ei ole välttämättä minkäänlaista mielenkiintoa sopivan koulutuspolun etsimiseen. Tämä heijastelee myös toimijuuden puutteita ja sitä, että koulupolku on todennäköisesti jo sijaishuollon aikana ollut melko kivinen (Juvonen 2020b, 27; Mansner 2020, 39; Kääriälä 2020).

Heil ei oo sellaista tiettyä struktuuria siinä elämässä, et heil ei oo koulupaikkaa, heil ei oo työpaikkaa. Osalla ei ole edes halua opiskella tai työllistyä. Et he on vaan. (H1)

Päihteiden käyttö kuvautuu tiiviisti rikoksiin kytkeytyvänä ongelmana, johon yhdistyy usein itsenäistymistä edistävien taitojen puutteelliseksi jäämistä, terveydenhuollosta tulevan avun saavuttamisen haasteita, rikoskierteen pahenemista ja työelämään siirtymisen hidastumista. Kyseessä on siis useita nuoren elämän osa-alueita kokonaisvaltaisesti hankaloitava haaste. Rikoksia tekevä nuori voi pyrkiä mielenterveysongelmiensa tai neuropsykiatristen häiriöidensä oireiden tasaamiseen päihteillä, jolloin ongelmat moninkertaistuvat. Nuorten

päihdehoitoon sitoutuminen tai edes sen saaminen tai hakeminen vaikuttavat haastateltavien puheissa olevan keskeisiä ongelmia, jotka hidastavat päihteistä irtipääsyä ja sitä myötä vakaamman elämän saavuttamista.

5.1.2 Taloudellisen tilanteen turvattomuus

Rikosten poluilla olevilla nuorilla on ammattilaisten haastattelujen perusteella usein vaikeuksia taloudenhallinnassa. Esimerkiksi vuokrien ja laskujen maksun laiminlyönti saattaa useiden haastateltavien mukaan johtaa vakavampiin taloudellisiin seurauksiin, kuten ulosottoon. Talousvaikeuksia aiheuttavat vuokra- ja laskurästien lisäksi myös sakkorangaistuksista tulleet maksuvaatimukset. Lisäksi rikos- ja päihdepiireissä olevien nuorten ongelmana on kahden työntekijän mukaan yleisesti omaisuuden, kuten lompakon, kännykän ja henkilöllisyystodistusten katoaminen. Tämä taas vaikeuttaa esimerkiksi perustoimeentulotuen hakemista Kelasta. Taloudenhallinta Kela-asiointeineen nähtiin elämänhallintaan kuuluvana taitona.

Heillä on aina rahat kateissa ja lompakot pöllittynä ja henkkarit on hävinnyt tai pöllitty tai mitä lie. Et se on semmonen Kela-limbo. Et sit sä et Kelasta saa sitä perustoimeentulotukea, kun sä et pysty toimittaa sinne niitä tiliotteita - - mitä Kela tarvii, jotta se voi käsitellä sen toimeentulotukihakemuksen. Niin sit me pallotellaan täällä sitä täydentävää tai ehkäisevää [toimeentulotukea]. (H5)

Ja se elämänhallinta on aika iso osa [nuoren haasteita], että siihenhän kuuluu kaikki noi, että pystyykö, esimerkiksi osaako ja onko kykyä hakea Kelan etuuksia, onko rahanhallinta miten kondiksessa. (H3)

Kuten aiemmin toin esille, nuoren taloudellista tilannetta parantava kouluttautuminen ja työllistyminen ovat myös haastateltavien mukaan keskeinen ongelmakohta. Osa haastateltavista kertoi, että rikoksia tekevällä nuorella voi olla peruskoulu täysin käymättä. Sen hoitaminen jälkihuollon aikana loppuun on tärkeä tavoite ja vaatii mahdollisesti yksilöllisiä ratkaisuja sekä monen toimijan yhteistyöverkostoa (Kauppinen, Heikkinen & Ruotsala. 2020, 40). Yksi haastateltava kuvasi, että töihin meneminen saattaa tuntua rikoksiin syyllistyneestä nuoresta turhalta, kun esimerkiksi sakkorangaistuksista tulleet maksuvaatimukset ovat menneet jo ulosottoon. Toinen haastateltava näki nuoren kouluttautumisen eteenpäin menemisenä elämässä ja mahdollisuutena hankkia taloudellinen toimeentulo muuten kuin rikoksia tekemällä.

Että harvoin siinä sitten tulee hoidettua sellaiset yhteiskunnalliset asiat kuin Kela-etuudet tai jotkut työllistymiset tai muut opiskelut tai muut. Ne tahtoo helposti sit olla hyvin rikkonaisia tai sitten niitä ei saada oikein ollenkaan onnistumaan. Tai sit tulee niitä, että yritetään ja sitten se ei onnistukaan. - - et miten alan rakentaa sitä omaa elämän polkua niin, että saa kiinni siit, että jotain, jollain muulla tavalla

esimerkiksi hankkisin sen toimeentulon tai lähtisin hakemaan koulutusta tai saisin ne mun peruskoulut suoritettua loppuun, et pääsen eteenpäin. (H6)

Yhteiskunnallisten asioiden hoitaminen voi olla vaikeaa siitä huolimatta, että nuori yrittää edistää elämäänsä. Eräs haastateltava mietti, että jälkihuollosta tarjottava taloudellinen tuki voi ehkäistä nuoren rikollisuutta, kun hänen ei tarvitse enää tehdä rikoksia saadakseen taloudellista hyötyä. Haastatteluissa kuvailtiin jälkihuollon palveluvalikkoon kuuluvaksi taloudellinen tuki, jota usein kohdennetaan vaikkapa harrastuksiin tai opiskeluun. Lähtökohtaisesti taloudellisen tuen tulisi olla jälkihuoltoon kuuluvaa taloudellista tukea, ja täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen tullessa viimesijaisena kyseeseen toimeentulotukinormit eivät sido päätöksentekoa (Räty 2023, 872). Nuorta myös opastetaan oman talouden pyörittämisessä ja tarvittaessa voidaan myöntää maksusitoumuksia. Yksi haastateltava kertoi tilanteesta, jossa hänen oli pitänyt pohtia, antaako nuorelle maksusitoumuksen ruokaan vai meneekö nuori varastamaan ruuat kaupasta.

Sit se asiakas vaan totes, et no ei mitään, et jos ei heru mitään jeesii niin ei kai se sit enää haittaa, että jos hän käy tuosta taas vähän niinku kaupasta, kun hakee ilman rahaa jotain ruokaa ja muuta. Niin sit et haluuko sitä myöskään sitä tilannetta hankaloittaa, et oisko sit kuitenkin vaan helpompaa, et myöntäis sen ruokamaksarin, vaikka pienenkin ettei tulis enää lisää sotkuja. Ja sit ollaan taas sen kysymyksen äärellä, et no onks se sit kenen vastuu ja mikä on sitä apua ja tukea ja mikä on sitä mahdollistamista. (H5)

Välillä työntekijät saattavat siis joutua eettisesti vaikeiden kysymysten äärelle nuorten rahan tarpeen edessä. Nuori voi koettaa oikeuttaa rikoksen tekemisen omalla henkilökohtaisella perustarpeellaan ja jälkihuollosta tulevalla kielteisellä päätöksellä. Kaiken kaikkiaan taloudellinen tuki eri muodoissaan on tarkoitettu nuoren itsenäistymisen tukemiseen ja tarvittaessa välttämättömien elämän perusmenojen kattamiseen. Joskus se saattaa kuitenkin olla myös keino ehkäistä nuoren rikoskierteen pahenemista. Nuoren toimeentulon ollessa niukka ja työllistymisen tuntuvan nuoresta kannattamattomalta tai vaikealta on jälkihuollolla korostunut rooli nuoren taloudellisessa tukemisessa.

5.1.3 Haavoittavat sosiaaliset suhteet

Rikollisten nuorten elämänmuutosta hidastavat usein haastateltujen ammattilaisten mukaan kaveriporukat, joissa rikosten tekeminen ja päihteiden käyttö on vakiintunut tapa. Rikollisista kaveriporukoista irrottautuminen arvioitiin haastatteluissa nuorille vaikeaksi. Vaikka nuori itse haluaisi päästä irti päihteiden käytöstä tai rikosmaailmasta, saattaa lähtemisen esteenä olla vastaavissa elämänongelmissa pyörivien tuttujen vetovoima. Nuoren irtaantuminen

haitallisista piireistä saattaa monelle heistä tarkoittaa yksinäisyyden lisääntymistä, sillä parempia elämäntapoja omaavia kavereita ei välttämättä ole. Nuorelle saattaa olla muodostunut ja vakiintunut hyvin varhain rikollinen identiteetti, jota samankaltaisten kavereiden tarjoama yhteisöllisyys ja ulkopuolelta annettava kielteinen leima vahvistavat (Grund & Morselli 2017; Kivivuori 2006b).

Ja ne kaveriporukat ei välttämättä oo myöskään semmosii, mist on kauhean helppo irtaantuu. Ja kaveriporukoissa tietty samanhenkistä meininkiä. Et harvalla meidän rikoksilla oireilevista nuorista on kavereita semmosen saman henkisen porukan ulkopuolelta. - - Kylhän siel välil tulee se semmonen motivaatio, et mä haluan päästä kuiville, mä haluan pois näistä ympyröistä, mä haluan pois tästä maailmasta. Niin ei se oo nii helppoo, jos ne muut ei oo siinä samassa vaiheessa. Et sit kun sä oot ollu kuivilla vaikka kaks viikkoa ja sä tapaat jonkun käyttävän kaverin, niin äkkiä sä oot sit taas niis käyttäjäpiireissä ja jatkat sitä samaa toimintatapaa. (H5)

Vankilaan joutuminen saattaa katkaista nuoren yhteydet vanhoihin haitallisiin kaveripiireihin hetkeksi. Tuomion päättymisen aikaan nuoren elämässä on yhden haastateltavan mukaan kriittinen vaihe, jossa nuori voi lähteä rakentamaan uutta elämänpolkua tai vaihtoehtoisesti palata takaisin rikos- ja päihdepiireihin. Suunnan valintaan vaikuttaa osaltaan se, millaista tukea nuorelle pystytään tarjoamaan vankilasta vapautumisen hetkellä ja miten nuoren mahdollisesti kokemaa rikollista leimaa saadaan vähennettyä ja muutettua positiivisempaan suuntaan (kts. Bernburg, Krohn & Rivera 2006). Eräs haastateltava kuvasi nuoren yhteiskunnallisen kiinnittymisen tärkeyttä valinnan hetkellä.

Ja se, että on sitten siinä vaiheessa, kun pääsee sieltä [vankilasta], jos on vaikka tuomioitakin istumassa, niin on joku ottamassa vastaan sieltä, muutkin kuin ne vanhat kaverit. Että jos haluaa lähteä sitä toisenlaista polkua sitten. Koska ilman sitä, että kiinnityt uudestaan siihen yhteiskuntaan, niin on tosi vaikea päästä siitä maailmasta. (H6)

Rikosten tekeminen voi myös kohdistua omiin läheisiin, kuten seurustelukumppaniin. Rikossia tekevien nuorten päihdekuntoutuksesta puhuttaessa yhden haastateltavan puheissa nousi esiin päihde- ja rikospiireissä olevien tyttöjen joutuminen kaltoinkohtelun ja muiden rikosten uhriksi. Monilla yhteiskunnan marginaalissa ja rikosmaailmassa elävillä naisilla ja tytöillä on kokemusta esimerkiksi väkivaltaisista suhteista ja taloudellisen tilanteensa turvaamiseksi tai toimijuuden tunteensa parantamiseksi tarjoamastaan vastikkeellisesta seksistä (Laine & Kattisko 2023). Haastateltava korosti usein vähemmälle huomiolle jäävien rikosten kirjon ja monitahoisen auttamisen ymmärrystä osana työntekijöiden ammatillista osaamista.

Kun meillähän on tällaisia nuoria varsinkin tyttöjä - - jotka on näissä huume kuvioissa mukana, tai päihdekuvioissa, niin että niillä on näitä väkivaltaisia parisuhteita - - joissa tapahtuu rikoksia koko aika. Ja sitä, että se ei ehkä ole niin sellainen esille tuleva asia kuin sitten jotkut toisen tyyppiset rikokset, mitkä näkyvät sitten ehkä siinä, että ollaan sairaalassa tai ollaan putkassa tai ollaan jossain muualla. Että se rikosten kirjo ja niiden huomaaminen ja tukeminen ja auttaminen, se on tosi monitahoinen ja vaatii tosi monenlaista ymmärrystä ja myöskin puheeksi ottamisen kykyä. (H6)

Parissa haastattelussa nousi esille myös rikosten teon ylisukupolvisuus tai muut perhepiiriin haasteet. Nuorten elämänhaasteista keskusteltaessa haastateltavat kuvailivat rikoksiin syyllistyvien nuorten elävän rikosten teon ja huono-osaisuuden jatkumossa perheensä mukana. Rikollisuus on usein ylisukupolvista johtuen monista perheen sisäisistä haitallisista piirteistä. Rikoksiin tai muuhun haitalliseen toimintaan syyllistyvät vanhemmat lisäävät jälkikasvunsa rikollisuuden riskiä esimerkiksi turvattomien ja välinpitämättömien kasvatuskäytäntöjen tai suoranaisten traumojen aiheuttamisen vuoksi (mm. Jones & Pierce 2021; Hoeve ym. 2011; Gottfredson & Hirschi 1990). Toisaalta samalla nuoren oma rikollinen toiminta heikentää välejä lähipiiriin, joka muuten voisi haluta antaa tukea (Narusyte ym. 2007). Perheen sisäisistä huonoista väleistä ja perhedynamiikan puuttumisesta nousi haastateltavien puheissa esille pohdintaa.

No varmaan just ne sosiaaliset verkostot [on nuoren elämänhaasteena]. Ja ylipäättään se lähipiiri - - se on ehkä aika semmosta ylisukupolvistakin. Tai sit ne välit on vaan niin huonot ja siellä on ehkä vanhemmat aika uupuneita siihen. - - No jos läheinen käyttää päihteitä, niin se on tietty [nuoren elämänhaaste]. Ja siellä [lähipiirissä] valehdellaan aika paljon ja ehkä viedään omaisuutta. Ja ollaan rahaa pyytämässä, ja sit se ei välttämättä mene siihen mihin pyydetään. (H5)

Siin on ehkä sellanen sukupolvien... Sukupolvien jatkumo. Ja se on hyvin hajanaista se perhedynamiikka, tai jos siellä on perhedynamiikkaa ollenkaan. Mut se, et saattaa olla, et jompikumpi vanhemmista on ollu istumas tuomiota, tai isovanhemmat on ollu ja on sitä sellaista tietyn näköstä syrjäytyneisyyttä, on jo sieltä edellisistä sukupolvista, et... jotenkin nekin vähän kulkee käsi kädessä. (H1)

Lainkuuliaista ja päihteetöntä elämää kohti meneminen on hankalaa, kun lähimmät ihmissuhteet eivät tarjoa kannustusta siihen. Lisäksi kotoa saadut toimintamallit tai varhaiset vaikeat kokemukset perheen sisäisistä ongelmista voivat toimia rikollisen käytöksen riskiä nostavina tekijöinä. Rikoksiin syyllistyvät nuoret tarvitsevat kuitenkin muutosmotivaatiota ja psykososiaalista tukea tarjoavia suhteita, jollaisia jälkihuollon ammattilaiset yrittävät parhaansa mukaan olla. Tehtävä ei kuitenkaan ole usein helppo etenkin, jos rikosten teko on juurtunut osaksi nuoren toimintamalleja, läheisimpiä ihmissuhteita ja omaa identiteettiä jo varhain.

5.2 Ammattilaisten kokemukset nuorten muutoksen tukemisesta

Jälkihuollon työntekijät kertoivat rikoksia tekevien nuorten auttamisen vaihtelevista kokemuksista. Jälkihuollon rooli nähtiin tärkeänä mutta samaan aikaan haasteellisena johtuen monien nuorten haluttomuudesta ottaa tukea vastaan. Moniammatillinen yhteistyö kuvautui suuren osan puheissa välttämättömänä osana jälkihuollon työskentelyä, sillä monilla yhteistyökumppaneilla nähtiin olevan erityistä osaamista ja tietotaitoa, jota jälkihuolto yksinään ei pysty tarjoamaan. Ammatillisilla oli koulutustaustoinaan sosiaalialaan ja nuorten kanssa toimimiseen liittyviä perus-, ammattikorkeakoulu- ja yliopistotutkintoja, mutta ei erityistä rikosnuorten auttamiseen kohdennettua koulutusta. Toiveita jälkihuollon käytäntöjen ja moniammatillisuuden kehittämistä nousi esille kaikissa haastatteluissa, mikä heijastelee osittaista tyytymättömyyttä nykyisiin auttamismahdollisuuksiin.

5.2.1 Elämän suunnan yhteistä hakemista

Kuten muidenkin asiakkaiden, myös rikoksiin syyllistyvien nuorten auttamista kuvailtiin ammattilaisten haastatteluissa rinnalla kulkemisena. Rikollisten nuorten mainittiin parissa haastattelussa olevan sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisia erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita, joilla on lain määritelmän mukaan erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveluja esimerkiksi psyykkisen sairauden, päihdeongelman tai usean samanaikaisen tuen tarpeen takia. Tämä johtaa siihen, että nuoren omana työntekijänä on sosiaalityöntekijä pelkän sosiaaliohjaajan sijaan. Jälkihuollon tuen piirissä pysymisen pituuteen rikosten teko ei kuitenkaan haastateltavien mukaan vaikuta, sillä jälkihuoltoon suostuva nuori yleensä jatkaa subjektiivisen jälkihuolto-oikeutensa käyttämistä loppuun asti. Eräs haastateltava kuvaili jälkihuollosta tarjottavan tuen olevan kuitenkin katkonaista rikoksia tekeville asiakkaille ja menevän vahvasti nuorten ehdoilla.

Ne [rikosnuoret] ottaa yhteyttä, jos ne kokee tarvitsevansa jotain jeesii. Tai jos ne on pulas, ne ottaa yhteyttä. Et on syntynyt semmonen, että kyllä ne sitten ottaa yhteyttä, kun sitä apua ja neuvoa tarvitsee. (H3)

Haastateltavien puheissa kuvailtiin tärkeänä esimerkiksi ammattilaisten perusymmärrys oikeusavusta, jota rikoksiin syyllistyvät tai rikosten uhreiksi päätyvät nuoret tarvitsevat. Ylipäättään hyvän viranomaiskokemuksen tarjoaminen korostui yhden haastateltavan puheissa. Hän kuvaili, kuinka merkityksellistä nuorille on se, että ammatilliset ovat tavoitettavissa, nuorille annetut lupaukset pidetään ja ongelmiin reagoidaan nopeasti. Haastateltava toivoi, että tämä mahdollistaa nuorille jälkihuollon jälkeisissä palveluissa kiinni pysymisen ja halun hakea

tarvittaessa myöhemminkin apua. Luottamuksellinen työskentelysuhde niin yksittäisiin työntekijöihin kuin jälkihuoltoon instituutiona on muutoksen ydin, ja sillä on erityisen tärkeä rooli myös siirtymävaiheissa esimerkiksi jälkihuollosta aikuisten palveluihin (Laine & Lempinen 2023; Groop 2021; Kantoluoto 2020).

Tää on ihmissuhdetyötä, ja jos sä saat luotua siihen nuoreen sellasen hyvän ja luottamuksellisen suhteen - - se on tällaista välitöntä ja vilpitöntä se työskentely sen nuoren kanssa, niin se voi kantaa aika pitkällekin. (H1)

Se [rikoksista irrottautuminen] vaatii aikaa, se vaatii työskentelyä ja se vaatii sel-laista suhdeperustaista työskentelyä. Että on työntekijä, jolla on jonkinlainen suhde siihen asiakkaaseen ja saadaan vietyä niitä prosesseja eteenpäin. (H6)

Työskentelyyn rikoksia tekevien nuorten kanssa liittyy erään haastateltavan mukaan heidän keskeisimpien tuen tarpeidensa hahmottaminen useiden yhdistyneiden ongelmien vyyhdistä. Ammattilaisten tulee osata erotella, tarvitseeko nuori enemmän tukea esimerkiksi päihdeongelmaan vai mielenterveyden haasteisiin. Haastateltava toi esille myös sen, miten tärkeää etenkin neuropsykiatrisista häiriöistä kärsivien rikollisten nuorten keskittymiskyvyttömyyden huomiointi olisi palaverikäytännöissä.

Ehkä puoli tuntia voi olla tai 45 minuuttia ihan maksimissaan [nuoren mahdollista keskittyä palaveriin]. Koska tosi monilla näistä on nepsyhaasteita. - - Esimerkiksi voiko olla erilaisia palavereita, ja miksi ne pitää aina tapahtuu toimistolla. Tai voiko olla erilaisia palaveriympäristöjä, voiko olla toiminnallisia tapoja pitää palavereita. En tiedä. (H4)

Sopivien palvelukokonaisuuksien lisäksi nuoria koitetaan ohjata kohti rikoksettomia ja hyvinvointia tukevia sosiaalisia suhteita. Eräs haastateltava kuvaili, miten tärkeää yleisesti ihmisille on kokea kuulumisen tunnetta yhteisöihin, mikä pätee myös antisosiaalisesti käyttäytyviin nuoriin (Kiuru 2023, 234). Rikoksia tekeville nuorille tulisi tällöin keksiä jokin muu, kuin päihteitä käyttävä ja rikoksiin syyllistytävä porukka. Merkityksellisen ja mielekkään tekemisen suunnittelu rikosten teon tilalle on myös erään toisen haastateltavan sanoin tärkeää ammattilaisten osaamisessa.

Koska nää [rikosporukat] on hirveän pitkälti myöskin sit niitä yhteisöjä, missä heil on hyvä olla - - Että se on niin vahva ja voimakas se yhteisöllisyyden semmonen. Ja sit taas, et mitä siihen tilalle, mitä se olisi ja mitä ryhmiä. - - Niitten hakeminen ja miettiminen on sitten yleensä kenttätyöntekijän työtä sit myöskin. (H6)

Monet haastateltavat puhuivat siitä, että nuorten elämän muutostyössä tärkeää on heidän arvonsa ja identiteettinsä yhteinen muovaaminen sekä vahvuuksien yhteinen etsiminen. Arvottomuuden kokemus ja tunne omasta osaamattomuudesta kuuluu usein erityisesti rikoksia

tekevän jälkihuoltonuoren mielenmaisemaan, vaikka koskettaa myös muita jälkihuollon asiakkaita. Välillä työskentelyyn liittyy ”tunne terapeuttina olosta”, kuten eräs haastateltava kuvaili: myönteistä minäkuvaa, turvallisuutta ja toimijuutta edesauttavat suhteet tuntuvat yleensä nuorista tärkeiltä heidän hyvinvointinsa kannalta (Fattore, Mason & Watson 2009). Nuoren mielipiteen hyväksyminen jälkihuollon tukea suunniteltaessa on myös välttämätöntä johtuen jälkihuollon vapaaehtoisuudesta.

Et siinäkin mun mielestä, kun on kysymys täysikäisistä aikuisista ihmisistä, niin pitää ehkä vähän tunnustella ja kuunnella myös sen nuoren omaa mielipidettä ja halua. Et mitkä on ne jutut, mitkä häntä auttais. (H1)

Rikoksiin syyllistyvät jälkihuoltonuoret ovat erityistä tukea tarvitseva asiakasryhmä, jolle ei kuitenkaan ole haastateltujen sosiaalialan ammattilaisen mukaan tällä hetkellä mitään kohdenettuja tukitoimia ainakaan juuri heidän hyvinvointialueellaan. Paremman elämänpolun rakentaminen yhdessä jälkihuollon ammattilaisten kanssa vaatii sellaisen luottamuksen rakentamista viranomaisiin, jota nuorella ei välttämättä ole ennen ollut. Elämänmuutokseen kuuluu myös nuoren oman pystyvyysuskomuksen, omanarvontunteen ja motivaation herättelyä.

5.2.2 Tunne muutoksen hitaudesta ja vaikeudesta

Nuoren tukeminen rikoksien sävyttämästä elämästä pois oli monen haastateltavan mukaan vaikeaa. Rikoksia tekevät nuoret kuvattiin enemmän resursseja vievänä asiakaskuntana kuin muut nuoret, mutta heille ei nähty olevan olemassa kohdennetusti mitään tiettyjä jälkihuollon omia tukitoimia. Tukitoimet ovat tiettyjen rajoitteiden puitteissa samat kuin kaikille muillekin: muun muassa tukea asumiseen, taloudellista tukea ja psykososiaalista työskentelyä. Rajoitteita tukitoimien tarjoamiseen luo esimerkiksi rikoksia tekeville nuorille tyypillinen päihteiden ongelmakäyttö.

No siis se voi olla, että se [rikollisuus] poissulkee vaikkapa just sen tukiasunnon, jos on väkivaltainen. Ja myös jos on aktiivinen päihdeongelma. - - Et ei meillä siinänsä kyllä oo mitään erityistä tuommoista, mitä voisi tarjota just rikoksentekejille. (H2)

Että kyllä niillä on silloin [päihkeitä käytettäessä] useimmiten ollut tukiasunto. Eli se tukiasunto semmoisena ostopalveluna, eikä meidän omaa tukiasuntoa. Ja jos ei tukiasuntoa, niin silloin niillä on toki oma vuokratäppä, mutta sitten niillä on ohjausta joko ostopalveluna tai sitten meidän omaa ohjausta. (H3)

Harvemmin he tulee niihin meidän omiin tukiasuntoihin, koska heil on myös sitä päihteiden käyttöä aika useasti. (H4)

Keskeiseksi ongelmaksi tuen tarjoamisen kannalta kuvattiin päihteiden käytön lisäksi rikoksia tekevien nuorten tavoittamattomuus ja sitoutumattomuus työskentelyyn. Heikon sitoutumisen taustalla on monien nuorten kohdalla täysi-ikäisyyden vapaudesta seuraava halu elää ilman sääntöjä ja rajoitteita sijoituksessa vietettyjen kuukausien tai vuosien jälkeen (Räty 2023). Usein nuorten asennetta on vaikeaa muuttaa, mikäli he eivät ole esimerkiksi valmiita päihdehoitoon ja kokevat saavansa jotain myönteistä päihteiden käytöstä ja rikosten teosta.

Että ne, ketä tarvitsisi paljon apua ja tukea, niin ne ei ole valmiita vastaanottaa sitä apua ja tukea. Ja ne ei pysty sitoutumaan ja tapaamisia peruuntuu ja puhelinnumerot vaihtuu ja ei ilmoiteta. Ja sit ne voi olla ihan oikeesti pitkän aikaakin tavoittamattomissa. (H1)

Kyllä mä aattelen, et rikoksilla oireilevat ja päihhteilevät nuoret, niin kyllä he on ehdottomasti se haastavin asiakasryhmä jotenkin olla sen avun kohteena just sen takia, et ku se sitoutuminen on heillä niin heikkoa. (H5)

Ei olla valmiita vielä siinä kohtaa, vaikka me motivoidaan siihen [päihdekuntoutukseen] ja yritetään tietysti koko ajan, että [nuoret] menisi. Mutta todella harvat menee siihen, et se tulee vasta myöhemmin sit heidän kohdallaan se. Että niin kauan ku se on hauskaa, tuottaa heille jotain, vaikka ei olis hauskaakaan enää sit jossain kohtaa, mut se et ei ole vielä sit valmis siihen päihdehoitoon. Ja silloin myös se rikostelu ei lopu, jos se päihhteiden käyttö jatkuu. (H4)

Motivaatiota avun vastaanottamiseen heikentävät myös oikeusprosessit. Nuoren tekemän rikoksen käsittely eri viranomaisten instituutioissa vie huomattavasti aikaa ja sisältää erään haastateltavan kokemuksen mukaan lukuisia eri vaiheita. Pahimmillaan lyhyehkön vankilatuomion täytäntöönpanoa voi joutua odottamaan useita kuukausia, yhden haastattelun mukaan helposti puolitoista vuottakin. Tämä ei innosta nuorta sitoutumaan jälkihuollosta tarjottavaan muutostukeen. Lisäksi tutkintavankeus voi pysäyttää jälkihuollossa tehtävän muutostyön.

Siinä on aika vaikee motivoida sitä asiakasta minkään tyypiseen työskentelyyn, koska hänellä on ehkä siel taustalla se ajatus, että miksi mä ryhtyisin yhtään mihinkään, kun mä oon joka tapauksessa kohta lähdössä tästä aika pitkäksi aikaa suorittamaan vankeusrangaistusta. (H5)

Kun niil [nuorilla] saattaa olla sellaiset, että on joku tutkintavankeus. Sehän sitten hankaloittaa heti sitä, mitä me yritetään jälkihuollos tehdä. Eli tukee sitä itsenäistymistä ja muuta, koska sitten tulee se vaihe, että ollaan vankilassa, kamat pitää siirtää jonnekin varastointiin ja muuta. Se on vaan sitten sellainen kierre, mitä me tehdään, et sitten me ei päästä siihen ytimeen eli siihen, että me saataisiin he itenäistymään. Vaan se on sitä, että me niitä tulipaloja sitten sammutetaan. (H3)

Moni haastateltava koki, että muutos nuorten elämässä ei tapahdu vielä jälkihuollon asiakkuudessa. Jälkihuollon jälkeisillä aikuisten sosiaalipalveluilla on oma roolinsa muutostyön

jatkamisessa. Niihin siirtymistä tulisi suunnitella ajoissa etenkin, jos nuorella on tiivis tuen tarve ja on riski, että nuori kokee tuen päättyvän ikävästi jälkihuollon loppuessa (Groop 2021; Pitkäjärvi 2020). Muutama haastateltava kertoi, että heillä ei ole kovin myönteisiä kokemuksia muutoksen aikaansaamisesta jälkihuollon oman tuen avulla. Pohdintaa heräsi siitä, mikä on ollut todellinen syy joidenkin nuorten menestystarinoiden kohdalla. Eräs haastateltava kertoi, ettei ole lainkaan varma siitä, että hänen asiakkaansa alkoholinkäytön ja poliisikontaktien väheneminen johtuisi juuri jälkihuollon tuesta.

Se on ollut kyl hieno juttu, mut et oon mä sitäkin tietty miettinyt, et mikähän siihen on ollut sit syynä. Et en mä uskaltais kyllä lähtee sanomaan, et se on sen jälkihuollon tuki, jonka ansiosta hän on sen suunnan muuttanut - - jos hän itse ei ole motivoitunut tai valmis siihen muutokseen, niin silloin ei mikään määrä tukea ja apua riitä. (H5)

Siis mä tietysti toivon, et jälkihuollon ohjauksella ja tuella ois jotain merkitystä. Mut tietys tapauksis on kyl niin, et sillä ei välttämättä ole mitään merkitystä. Et se on sit ehkä joku muu... Joku muu, mikä saa sen suunnan käännettyä sit sen nuoren päässä. (H1)

Eräessä haastattelussa korostettiin sitä, että onnistumistarinat ovat hyvin vaihtelevia: osa pääsee kokonaan pois rikos- ja päihdemaailmasta, osalla paluu vanhaan saattaa tapahtua muutamman kuukauden paremman jakson jälkeen. Toiset taas jälkihuollon loppuessaakin ovat edelleen pahassa rikoskierteessä. Nuorten heikon motivaation lisäksi eräs haastateltava nosti keskeiseksi ongelmakohtaksi liian vaativan kustannustehokkuuden ideaalin, jota hyvinvointialueiden taloudelliset paineet saavat aikaan. Esimerkiksi traumatisoituneelle rikoksia tekeväälle nuorelle tarjottava tuki pitäisi olla pitkäkestoista luottamuksen rakentamista (Juvonen 2020a; Levenson 2017).

Niin ehkä se palveluvalikko, semmonen klassinen, ”missä ajassa voi odottaa muutosta” -kysymys, sopii aika huonosti tähän nykyiseen vallitsevaan aatesuuntaukseen ja taloustilanteeseen. - - Jotenkin aina pitäis muistaa, et nääkin tulee tänne, varsinkin nää, jotka täs jo rikoksilla oireilee ja päihteilee, niin se ei oo tullu yhdessä yössä se heidän problematiikka siihen syliin, et siellä on aika pitkiä traumaustaustoja ja polkuja siihen tilanteeseen, et niitä ei ehkä lähetä purkaa ihan silleen kolmessa kuukaudessa. Et ehkä jos jotain muutosta ja kehitystä toivois, niin just se, et olis sitä aikaa sit kuitenkin enemmän. (H5)

Lisäksi toinen haastateltava pohti ostopalvelujen vähentämisen trendiä, mikä saattaa vaikeuttaa eniten tukea tarvitsevien nuorten auttamista. Hän koki ostopalveluvalikon supistumisen harkinnanvaran vähenemisenä ammattilaisten työssä. Vaikka ammattilaisilla olisi suuri halu auttaa, on haastateltavan mukaan olemassa epävarmuus siitä, pystyvätkö he todella tarjoamaan kannattelua ja rinnalla kulkemista. Hän korosti myös sitä, miten rikoksia tekevien

nuorten polku tuen vastaanottamisen ja saamisen suhteen on usein katkonainen ”tässä ja nyt” -elämänasenteen vuoksi: nuori ei koe tarvitsevansa jälkihuollon tukea juuri nyt (kts. Ruti-Laakso, Weckroth & Hirschovits-Gerz 2023, 136). Tämä ei sovi kovin hyvin yhteen palvelujärjestelmän vaatimusten kanssa.

Niin miten se [nuoren elämänasenne] menee tällaiseen tosi strukturoituun palvelujärjestelmämalliin, niin ne ei ole ihan helposti yhdistettävissä. Että saataisiin pysäytettyä niitä kierteitä ja tarjottuu oikea-aikaisesti se [tuki], koska näillä [rikoksia tekeillä nuorilla] helposti se aikaikkuna siihen, että on valmis tukea vastaanottaa, on aika pieni. (H6)

Muutos kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämää ei siis ole kovin suoraviivainen. Sekä nuorista itsestään että organisaatioiden, palvelujärjestelmän ja hyvinvointialueiden taholta tulee haasteita, jotka vaikeuttavat muutostyössä tukemista. Yhtenä toiveena haastatteluissa esitettiin se, että työntekijöiden ymmärrystä rikollisuuden taustatekijöistä ja siihen liittyvistä lieveilmiöistä parannettaisiin. Toisaalta nuorille itselleen toivottiin ryhmiä, joissa he saisivat tietotaitoa liittyen aggressionhallintaan. Muutostyön parantamiseksi kaivataan selvästi lisävälineitä ja joustavampia aikatauluja, joissa nuoren omien haasteiden hidastava vaikutus huomioitaisiin paremmin.

5.2.3 Moniammatillisuuden merkitys ja haasteet

Moniammatilliseen yhteistyöhön liittyi haastatteluissa paljon kokemuksia ja erilaisia kehitystoiveita. Jälkihuollon roolia moniammatillisessa yhteistyössä kuvailtiin esimerkiksi koollekkut-sujana, nuoren motivoijana ja konkreettisten asioiden, kuten tavaroiden varastoinnin hoitajana vankilatuomion aikana. Kaikkein merkittävimmäksi yhteistyötahoksi koettiin yleisesti Rikosseuraamuslaitos, josta oli mainintoja jokaisen haastateltavan puheissa. Rikosseuraamuslaitos saattaa esimerkiksi kysyä jälkihuollosta lausuntoa tai näkemystä nuoren rangaistusmuotoon liittyen. Lisäksi jälkihuollon työntekijät saattavat osallistua nuoren kanssa Rikosseuraamuslaitoksen tapaamisille, ja nuorten epäselvästä olinpaikasta ollaan välillä keskinäisessä yhteydenpidossa. Yksi työntekijä kuvaili Rikosseuraamuslaitoksella olevan paljon suurempi velvoittava vaikutus nuoriin kuin jälkihuollolla.

Et se on se, et rikosseuraamuksenkin valvontakin tai seuranta, niin se on semmonen pakonomainen juttu mihin ne sit, sinnehän on pakko mennä, koska jos ei he mene sinne, niin siit tulee aikamoiset seuraukset. Et sitä, sitä he kyllä noudattaa ihan ok. Siin on niin kovat panokset, et jos jättää menemättä, niin voi joutuu takaisin istumaan [vankilaan]. Mut se, et jos sä jätät jälkihuollon tota noin ohjaajan tapaamisen välin tai oot tavoittamattomis, niin siit nyt ei tuu mitään seuraamusta. (H1)

Eräs toinen haastateltava toi toisaalta esille, että monet nuoret myös unohtavat mennä Rikosseuraamuslaitoksen tapaamisille. Vankilasta tarjottavat toimenpiteet nähtiin nuorille yleisesti hyödyllisinä, sillä sieltä pystytään tarjoamaan tiiviimpää tukea nuorelle kuin jälkihuollosta. Tästä esimerkki on vankilan kautta tarjottava päihdehoito. Nuoret vangit ovat kuitenkin yleisesti muita ikäryhmiä harvemmin päihdepalveluiden tai -hoidon piirissä, ja heidän kohdallaan päihdehoitoon pääsyyn pitäisi kiinnittää erityistä huomiota (Niemelä ym. 2023, 129 – 130). Yksi haastateltava kertoi, että vankilan palvelut ovat parantuneet päihdehoidon osalta.

Ja sit ajatellaan sitäkin, et toivottavasti tulee mahdollisimman pitkä ”kakku”. Koska sit tulee sitä päihdehoitoa ja terapiaa ja muuta. Et he [nuoret] tarvii sitä, mut me ei pystytä sitä heille, koska tää [jälkihuolto] on vapaaehtoista järjestää. (H4)

Yleisesti Rikosseuraamuslaitoksen työtä kuvattiin hyvin tärkeäksi, ja se nähtiin lähes ainoana rikoksia tekevien nuorten asioissa konkreettisesti auttavana tahona. Toisaalta haastateltavilla oli kokemuksia siitä, että Rikosseuraamuslaitos toimii hyvin itsenäisesti, eikä se sen vuoksi tunnu satunnaisia yhteydenottoja lukuun ottamatta varsinaiselta yhteistyötaholta. Sieltä ei välttämättä olla jälkihuoltoon kovin tiiviisti yhteydessä, vaikka yhteistyön tärkeys on tuotu esille selvityksissä (kts. Muurinen 2021b). Monilla haastateltavilla olikin toive siitä, että yhteistyötä ja yhteydenpitoa Rikosseuraamuslaitokseen olisi mahdollista tiivistää. Yhden haastateltavan mukaan pahimmillaan heikko tiedon kulku vankilasta aiheuttaa haasteita sieltä vapautuvan nuoren asioiden järjestämiselle.

Ja siin on kyl tosi isoa hajontaa, että miten proaktiivisia he on myöskään sielt vankilan suunnalta. Ole niinku riittävän aikasin yhteydessä, et hei, et nyt tää asiakas olis täältä vapautumassa pikkuhiljaa, et oisko jotain yhteisen suunnitelman tekemistä tässä kohdassa. Tai et on niit tullut sielt vähän sillä lailla syliinki, et no niin, tää olis nyt vapautumassa tosta ens viikolla, et onks teillä kämppä valmiina. (H5)

Toisaalta toinen haastateltava toi esille, että yhteydenpito ja palaverit vankilan kanssa ovat kehittyneet huomattavasti viime aikoina. Rikosseuraamuslaitoksen ja sen osana vankilan lisäksi muina, satunnaisempina yhteistyötahoina tuotiin esille psykiatria, poliisi, oppilaitokset, työllisyyspalvelut, velkaneuvonta, rikosuhripäivystys sekä lähisuhdeväkivallan uhreille ja tekijöille tarkoitetut palvelut. Myös useilla paikkakunnilla toimiva, syrjäytymisriskissä oleville nuorille valmennusta ja ryhmätoimintaa tarjoava Diakonissalaitoksen Vamos-nuortenpalvelu sai maininnan tuttuna yhteistyökumppanina. Haastateltavat korostivat kuitenkin sitä, että yhteistyö minkään tahon kanssa ei ole mahdollista tai tuottoisaa, mikäli nuori ei halua sitoutua siihen.

Esimerkiksi terveydenhuollon kanssa voidaan pitää yhteisiä neuvotteluja vain, jos nuori siihen suostuu.

Jos on jotain tällaista seurantaa, et pitää käydä huumesuoloja antamassa tai jotain muuta, niin sekin on niinku sellanen, et kyllähän me voidaan siinä periaatteessa mukana siinä prosessissa olla. Mut kun sit taas nää on täysikäsiä, niin eihän terveydenhuollolla oo mitään oikeuksia [ilmoittaa jälkihuoltoon]. (H1)

Psykiatrian kanssa tehtävä yhteistyö tapahtuu haasteltavien mukaan joko nuoriso-, aikuis- tai riippuvuuspsykiatrian kanssa. Nuorta koitetaan motivoida yleensä ahkerasti käymään psykiatrian tapaamisilla, mutta sinnekään hän ei voi ilman omaa motivaatiotaan sitoutua. Psykiatrian kanssa tehtävää yhteistyötä kuvailtiin eräässä haastattelussa sirpaleiseksi, johon osasyynä ovat organisaatiomuutokset. Samoja kuvauksia oli päihdehoidon osalta. Organisaatiomuutoksilla ja hyvinvointialueiden synnyllä on ollut varsinkin alussa hankaloittavaa vaikutusta jo itsessään jälkihuollon järjestämiseen (Hirschovits-Gerz & Weckroth 2023), ja tämä heijastuu oletettavasti myös muihin toimijoihin, kuten terveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoidon.

Ehkä se [jälkihuollon yhteistyö psykiatrian kanssa] on sirpaloitunut nyt lisää nytten kun tuli hyvinvointialueet. Että meidän tarvitsee semmonen joku polku sen psykan puolen kanssa, et meidän nuoret sais sitä palvelua. Ja se, et me tehtäis rinta rinnan sitä työtä, eikä niin että se on meillä se kokonaisvaltaisesti se nuoren tukeminen. (H4)

Toive tasaisemmasta vastuunjaosta nousi esille monissa haastatteluissa, eikä se koskenut vain psykiatria. Monilla ammattilaisilla oli tunne siitä, että pelkkä jälkihuollon tarjoama tuki ei riitä rikoksia tekevien nuorten saamiseksi pois rikosten poluilta tai kohti hyvinvoivempaa elämää. Jälkihuollon panos nähtiin usein liian korostuneena ja suurena tasaista vastuunjakoa ajatellen, sillä muilla toimijoilla ajateltiin olevan keskeinen ammattiosaaminen ja tietämys juuri rikosentekijöiden auttamisessa. Vaikka jälkihuollolla onkin rooli palveluiden sujuvan siirtymän järjestämisessä sijaishuollosta tuleville nuorille, ei jälkihuollolla voi olla vastuuta järjestää yksin tukea monihaasteisille nuorille (Heino ym. 2023, 150; Hirschovits-Gerz ym. 2023, 263).

Että just se, että pystyisikö ne [yhteistyötahot] tehdä jotain vai tyrkytetäänks kaikki tekemiset sitten sosiaalitoimeen, et se on ollut enemmänkin se, että se [tehtävä] välitetään meille ja meidän pitäisi sitten hoitaa se sitten se konkretia. Se työjako on sellainen, mikä voisi olla selkeämpi näitten kanssa. (H3)

Se [jälkihuollon rooli muiden silmissä] on varmaan just se, että te hoidatte kaiken siellä ja teillä on se ymmärrys ja kokonaisnäkemys. (H5)

Toisaalta erityisesti haastatellut ohjaajat olivat sosiaalityöntekijöistä poiketen sitä mieltä, että moniammatillinen yhteistyö ei ole aina välttämätöntä rikosnuorten tukemisessa ainakaan nykyään olemassa olevien yhteistyötahojen kanssa, mikä saattaa heijastella ohjaajien sosiaalityöntekijöistä eroavaa roolia työkentällä. Myös ohjaajat näkivät kuitenkin, että eri tahojen koolle saaminen ja yhteisiin sovittuihin suunnitelmiin sitoutuminen eri yhteistyökumppaneiden kanssa on ongelmallista. Joidenkin tahojen kanssa kuvailtiin olevan eriäviä näkemyksiä siitä, miten nuorta tulisi parhaiten auttaa. Yhteisten suunnitelmien laatiminen ja tietoisuus jokaisen roolista ja vastuusta on yleensä tärkeää, jotta nuoren asiaa voidaan järkevästi edistää. Hyvinvointialueen tulisi pystyä tuomaan nuoren kietoutuneisiin ongelmiin vastaavat toimijat ja heidän osaamisensa yhteen, mikä voi tarkoittaa dialogisten keskustelujen mahdollistavien työkäytäntöjen ja kokoontumisten mahdollistamista alueella (Hirschovits-Gerz ym. 2023, 50).

Se vaatii yhteistyötä ja vuoropuhelua eri toimijoiden kesken, jotta me tiedetään mitä joku toinen tekee, eikä oleteta. Ja se toinen tietää, että mitä me tehdään, jotta me voidaan sopia, et mitä me tehdään, mikä meidän suunnitelma. Että ehkä semmosen yhteissuunnitelman laatiminen nuoren kanssa tietysti, et mihin suuntaan - - hän halua lähteä. (H4)

Tavallaan se semmonen ymmärrys noiden prosessien kestosta ja mitä missäkin vaiheessa tapahtuu, niin vois kyllä auttaa myös sen oman siivun tekemisessä. Ja jotenki sen asiakkaan asioissa, sen suunnitelman tekemisessä. Et semmoselle epävarmuudelle on niinku aika hankala lähteä tekemään mitään semmost [pitkäkestoisista suunnitelmaa]. (H5)

Eri toimijoiden rooleja toivottiin voitavan selkiyttää esimerkiksi yhteisissä palavereissa tai kehittämisspäivissä. Jälkihuollon tarkoitusta ja konkreettista määritelmää olisi tärkeää voida tuoda yhteistyötahoille paremmin esille. Myös salassapitosäädösten ja tietojensaantioikeuksien selventäminen muille toimijoille oli toiveena, jotta tietojenvaihto ei estyisi niihin liittyvien epäselvyyksien ja väärinkäsitysten vuoksi. Lainsäädäntöuudistukset ja hyvinvointialueiden toimintatavoissa tapahtuvat muutokset ovat voivat olla erityisen tärkeitä syitä tietojen tiiviille jakamiselle (Heino ym. 2023, 150).

No ehkä se tiedonsaanti myös, että kun on nää salassapitosäädökset, niin sitten niitä ehkä lähdetään vähän ylitulkitsemaan kun ei olla ihan varmoja siitä, mitä se laki siitä sanoo. Että sellaista vähän turhaa työajan haaskausta niinku toistuvasti pyytää jotain tietoja, joihin itsellä lainmukaisesti olisi oikeus. Niin sit se, et joudut rustaamaan kaikenlaisia kirjelmiä. (H5)

Aiemmin jälkihuollon työskentelyyn oli kuulunut eräs nuoria rikosentekijöitä auttava moniammatillinen hanke, jonka tyylistä yhteistyötä kaivattiin takaisin. Se olisi Rikosseuraamuslaitoksen ohella tärkeä, juuri rikoksiin syyllistyneille täysi-ikäisille nuorille tarkoitettu palvelu,

joka tällä hetkellä tuntui haastateltavien mielestä puuttuvan palveluvalikosta. Muina toiveina useiden toimijoiden väliselle yhteistyölle esitettiin muun muassa kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen, jotta rikoksia tekevällä nuorella olisi jälkihuollon ammattilaista samaistuttavampi henkilö elämässään. Kokemusasiantuntijuuteen perustuvia ryhmiä jälkihuoltoon on olemassa monissa järjestöissä ja jälkihuoltoon keskittyvää kokemusasiantuntijuutta on edistetty koulutuksissa (Kallinen, Sevola & Sauramäki 2023; Kantoluoto 2020), mutta erityisesti rikoksentekeijöille suunnattuna tällaisten koettiin puuttuvan. Monen samanaikaisen tahon työskentely nuoren elämässä oli toisaalta yhden haastateltavan mukaan asia, jolla ei aina ole välttämättä myönteistä vaikutusta.

Monesti sekin riittää, et sillä nuorella on yks sellanen luotettava aikuinen siinä, koska monella näistä ei ole ikinä elämässään ollut sellaista luotettavaa aikuista ja turvallista aikuista siinä lähellä. Niin välttämättä se ei niinku, ehkä voi olla, et jos-sain kohtaa siinä voi olla liikaa, jos se on liian laaja se juttu. Et liian moni ihminen käsittelee tämän nuoren asioita. (H1)

Moniammatillisuus on keskeinen osa jälkihuollon työskentelyä. Toimiessaan se lisää mahdollisuuksia rikoksiin syyllistyvän nuoren auttamiseksi pois rikosten polulta tai hänen psyykkisen vointinsa, taloustilanteensa tai koulutusmahdollisuuksiensa parantamiseksi. Moniammatillisuudessa on kuitenkin lukuisia haasteita, jotka kytkeytyvät tietojenvaihdon vaikeuteen, toimimattomalta tuntuviin vastuunjakoihin ja eri toimijoiden roolien epäselvyyteen. Lisäksi moniammatillisuutta tärkeämmäksi kuvautui ainakin joissain haastatteluissa nuoren luottamus edes yhteen tärkeään aikuiseen, oli se sitten jälkihuollon tai jonkin muun organisaation edustaja. Ilman yhtäkään turvallisen tuntuista suhdetta nuori ei tule ottamaan apua vastaan välttämättä miltään taholta, ja tämä korostaa jälkihuollon ihmissuhdeosaamisen tärkeyttä.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut lastensuojelun jälkihuollon roolia rikoksiin syyllistyneiden jälkihuoltoon nuorten elämässä. Tavoitteenani on ollut tutkia sitä, millaisina jälkihuollon ammattilaiset kuvaavat rikoksia tekevien täysi-ikäisten asiakkaidensa arjessa esiintyvät haasteet sekä millaisia kokemuksia jälkihuollon ammattilaisilla on tämän asiakasryhmän auttamisesta. Tutkielmaa varten haastateltujen neljän jälkihuollon sosiaalityöntekijän ja kahden ohjaajan mukaan nuorten rikoksentekijöiden elämässä on monia päällekkäisiä itsenäistymiskehitystä ja hyvinvointia heikentäviä osa-alueita, jotka voivat pahimmillaan johtaa yhteiskunnallisen osallisuuden vajeisiin ja syrjäytymiskehitykseen. Jälkihuollon ammattilaisten kokemuksissa nuorten rikoksentekijöiden auttaminen on haasteellinen tehtävä, jossa sujuvalla monialaisella yhteistyöllä tulisi olla vakiintunut rooli.

Aktiivisesti rikoksia tekevien nuorten elämänhaasteet niin asumisen, terveyden kuin koulutuspohjan osalta yhdistyvät haastateltujen jälkihuollon ammattilaisten mukaan hyvin vahvasti päihteiden käyttöön. Talousvaikeuksissa oleva nuori voi myös pyrkiä rahoittamaan päihteiden käyttöä rikoksilla, ja toisaalta rikoksia tehdään impulsiivisesti päihteiden muuttaman käytöksen myötä. Nämä päihteiden käytön ja rikollisuuden erisuuntaiset yhteydet toisiinsa on tuotu esille myös tutkimuskirjallisuudessa (Kekki 2009). Haastateltavat luonnehtivat rikollisten nuorten kasautuneita, rikoksiin ja päihteisiin yhdistyviä haasteita elämänhallinnan ongelmiksi, jotka voidaan tutkielman perusteella hahmottaa nuoren elämän eri osa-alueilla tarvittavien taitojen ja toimijuuden puutteelliseksi jäämisinä. Rikosaktiivisia päihteitä käyttäviä nuoria voi kuvata huono-osaisiksi tai sen riskissä oleviksi: heidän elintasossaan, elämäntavoissaan ja elämänlaadussaan on merkittäviä ongelmia ja puutteita (Saari 2015).

Rikollisten nuorten päihteiden käyttöön liittyvinä merkittävänä hyvinvointivajeina nousivat haastatteluissa esille mielenterveyden ongelmat. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn mukaan päihteiden käyttö ja psyykkiset haasteet ovatkin sijoitetuilla nuorilla monesti yleisempiä, kuin muilla samanikäisillä (Ikonen, Eriksson & Heino 2020), ja näiden ongelmien kietoutuminen toisiinsa olisi tutkielmani perusteella hyvä huomioida nuoren siirtyessä jälkihuoltoon. Päihteiden käytön lopettaminen on haastateltavien mukaan ensisijaista ennen kuin nuori voi saada hoitoa esimerkiksi neuropsykiatriasiin tai mielenterveyden häiriöihin, ja nuori voi tarvita lopettamiseen päihdehoitoa. Päihdehoitoon pääseminen kuvautui kuitenkin erittäin vaikeana monille nuorille. Avun saamisen vaikeuteen liittyy keskeisesti nuoren heikko motivaatio ja päihde- ja rikosmaailmasta saatavat mielihyvää tuottavat kokemukset, mutta

toisaalta päihdehoitoon pääsy nähtiin myös palvelujärjestelmän muutosten vuoksi vaikeutuneena. Nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden saavuttamisen haasteet on vastaavalla tavalla huomattu aiemmassa jälkihuollon käytäntöjä koskevassa tutkimuksessa (Ruti-Laakso, Weckroth & Hirschovits-Gerz 2023, 136). Palvelujärjestelmän muutoksiin vaikuttaminen on jälkihuollon ulottumattomissa, jolloin sen tehtäväksi jää lähinnä nuorten motivaation herättely.

Päihdehoitoon ohjaaminen ei kuitenkaan ole vain jälkihuollon vastuulla. Myös vankiloilla kuvailtiin olevan tarjolla päihdehoitoa, jota nuoret rikolliset voivat siellä ollessaan saada. Vankila nähtiin jopa toivottavana paikkana päihdeongelman kanssa kamppaileville rikosnuorille siellä tarjottavien ja ennestään parantuneiden päihdepalveluiden vuoksi. Merkille pantavaa on kuitenkin se, että vangeille tarjottavien päihdepalveluiden laajuus ja saatavuus sekä ennen vankeutta että sen aikana ovat esimerkiksi Niemelän ja kumppaneiden (2023) tutkimuksen mukaan riittämättömän oloisia, ja etenkin nuorilla vangeilla päihdepalveluiden käyttö on vankilassa ja sen ulkopuolella heidän tarpeeseensa nähden riittämätöntä. Päihdehoitoon hakeutuminen tapahtuu usein etenkin miesvangeilla melko myöhään (Pitkänen ym. 2016, 141), mikä voi olla merkki niin motivaation kuin palveluiden saatavuuden puutteista. Lisäksi huomionarvoista on tutkimuksissa esiintynyt havainto rangaistusten, kuten vankilan, leimaavasta ja siten jopa rikosten tekoa lisäävästä vaikutuksesta (Bernburg, Krohn & Rivera 2006). Näistä haasteista ja kääntöpuolista huolimatta on samalla näkemykseni mukaan ymmärrettävää, että jälkihuollon omien mahdollisuuksien ollessa puutteelliset nuorten päihdehoitoon saamisessa näyttää vankila hyvänä vaihtoehtona nuoren kielteisen kehityskulun pysäyttämiseksi.

Päihteiden käytön vaikutus nuoren itsenäiseen asumiseen on haastateltujen ammattilaisten mukaan vahvan haitallinen, vaikka kaikkiin itsenäisen asumisen ongelmiin se ei aina liity. Asumisen haasteisiin kuvailtiin kuuluvaksi rikosnuorilla häiritsevä elämäntyyli, maksamattomat vuokrat ja äärimmäisessä tapauksessa myös asunnon puuttuminen kokonaan. Jälkihuollon työ nuoren itsenäistymisen tukemiseksi asunnottomuuden äärellä kuvailtiin haastattelussa erityisen vaikeaksi. Hyvinvointialueella on samalla lakisääteinen velvollisuus järjestää tarpeen mukainen asunto jälkihuoltoonnuorelle silloin, kun asunnon puuttuminen on olennaisena esteenä nuoren kuntoutumiselle (Lastensuojelulaki 417/2007 76a §). Mikäli nuori ei pysty hankkimaan itselleen asuntoa eikä kunnan asuntoasioista vastaava viranomaispysty myöskään tarjoamaan sitä, on vastuu asunnon järjestämisestä sosiaalitoimella (Räty 2023, 882).

Rikoksiin syyllistyvien asumisen haasteita voidaan Granfeltin (2015, 10 – 11) mukaan lähestyä asumissosiaalisella työllä, jossa yksilö-, yhteisö ja yhteiskuntatasolla ennaltaehkäistään asunnottomuutta ja tuetaan autettavaa hänen psykososiaalisissa vaikeuksissaan ja asumisen käytännön pulmissa, kuten tarvittavien etuuksien hakemisessa. Kyseessä on luottamussuhteisiin perustuva ja asiakkaan mahdollisista rikoksista pidättäytymistä tukeva työote, jota toteutetaan myös usein jälkihuollossa. (Emt.) Asumissosiaalista työtä ei erikseen mainittu tutkielmani haastatteluissa, eikä asumisen haasteisiin keskittyvää työskentelyä tuotu rikoksiin syyllistyneille nuorille kohdistettuna esille lukuun ottamatta jälkihuollon perustehtävään kuuluvaa itsenäisen arjen opettelun tukemista. Haastatteluissa korostui lähinnä se, että etenkin päihteitä käyttäville rikollisille nuorille ei voida tarjota kaikkia jälkihuollon piirissä olevia asumisen muotoja, eli jälkihuollon omia tukiasuntoja. Sen sijaan ostopalveluna toteutettu tukiasuminen on myös päihdeasiakkaille mahdollinen. He voivat lisäksi tavata jälkihuollon omia ohjaajia muualla, kuin omassa kodissaan, mikä ei kuitenkaan mahdollista kotikäynnillä tarjottavaa itsenäisen elämän yhteistä harjoittelua. Nämä käytännöt päihdeasiakkaiden kanssa yhdistyvät erityisesti ammattilaisten työnteon turvallisuuskysymyksiin.

Ostopalvelujen tärkeä rooli päihteitä käyttävien rikosnuorten asumisen järjestämisessä ja tukemisessa herättää kysymyksen siitä, millaiset olisivat jälkihuollon omien työntekijöiden keinot ja mahdollisuudet, mikäli ostopalveluvalikkoa supistettaisiin merkittävästi. Ostopalveluiden vähentämistä on suunniteltu monilla hyvinvointialueilla, ja myös tutkielmani jälkihuolto-organisaatiossa oli tiedossa ostopalveluilla tarjottavan tuen ja ohjauksen karsimisen tavoite. Tämä huolettaa työntekijöitä, sillä organisaation omat resurssit eivät kovin hyvin mahdollista paljon tukea tarvitsevien nuorten tarpeisiin vastaamista. Asumissosiaalista työtä ja muuta nuoren tukemista voi toki toteuttaa jälkihuollon omilla resursseilla myös muutoin kuin käymällä asiakkaan kotona, mutta tulkitsen, että ostopalveluista saatavan tuen olemassaolo on silti hyvin tärkeää nuorten tukemisessa.

Työelämään ja opintoihin kiinnittyminen on usein sijoitettuna olleiden nuorten aikuisuudessa vaikeaa, mikä johtuu jo pelkästään heille tyypillisistä psykiatrisista tai neuropsykiatrisista haasteista (Kääriälä 2020). Vastaavanlaista ajatusta tuli esille myös tutkielmani tuloksissa rikoksia tekevien jälkihuolto- nuorten osalta. Heikon innostuksen koulu- ja työpolulla etenemiseen kuvailtiin haastatteluissa johtuvan myös päihteistä ja esimerkiksi pysyvistä taloudellisista ongelmista, kuten veloista ja ulosotosta. Jälkihuollolla on lakisääteisesti oma roolinsa nuoren taloudellisessa tukemisessa, mutta haastatteluaineistoni perusteella jälkihuollon ammattilaiset näkevät tärkeänä myös yritykset tukea nuorta työelämään pääsyssä ja sitä kautta

oman elannon hankkimisessa tulevaisuudessa. Rikollisten nuorten auttaminen koulutukseen ja sitä kautta työelämään siirtymiseen on tutkielmani tulosten mukaan usein vaikeaa jälkihuoltoammattilaisille nuorten heikosta motivaatiosta johtuen. Erityisen vaikeat lähtökohdat ovat silloin, kun nuorella ei ole edes peruskoulua suoritettuna. Tällöin toimeentulon tarjoavaan työhön pääsy on usein vasta pitkän polun päässä.

Rikoksia tekevän nuoren heikko taloustilanne voi tutkielmani mukaan olla sekä rikoksista johtuva että niihin johtava ilmiö. Paitsi että rikoksista koituvat sakkomaksut ja muut rangaistukset, huumeveloista syntyvät maksuvaikkeudet sekä ajalehtivasta elämäntyylistä koituvat ansiotulojen puuttumiset heikentävät nuoren taloudellista turvallisuutta, voivat nämä samat asiat myös ajaa nuorta entistä enemmän tekemään rikoksia. Joissakin haastatteluissa nostettiin esille nuoren tarve rikostentekoon, jotta peruselintarvikkeiden hankkiminen olisi mahdollista. Jälkihuollon taloudellisella tuella voidaan koettaa ehkäistä lyhytaikaisesti tällaisista syistä johtuva rikosteko, mutta tämä herätti eettisiä pohdintoja haastateltavissa. Jälkihuollon taloudellinen tuki sekä nuoren itsenäistymisvarat on tarkoitettu itsenäistymisen tukemiseen, ei rikosten ennaltaehkäisyyn. Siksi rikoskierteen ehkäisemiseksi ja nuoren taloudellisen tilanteen parantamiseksi tarkoitettuina kestävämpinä toimina näyttäytyivät päihde- ja mielenterveysongelmiin tarjottava tuki, jotta nuorella voisi olla psyykkisiä voimavaroja hakeutua mieleiseksi näkemäänsä koulutukseen. Veloista ja ulosotosta aiheutuvaan koulutusmotivaation puutteeseen liittyen ei haastatteluissa tuotu esille toimenpide-ehdotuksia, ja kysymykseksi nouseekin, millaisia mahdollisuuksia siihen olisi vaikuttaa. Velkaneuvonta mainittiin rikosnuorten yhtenä auttavana tahona, mutta nuoren koulutusmotivaation herättely tapahtuu pitkälti jälkihuollossa.

Mahdollisen heikon henkilökohtaisen taloustilanteen lisäksi nuoren sosiaaliset suhteet näyttäytyivät haastattelujen valossa nuoren rikoksettomaan elämään siirtymistä vaikeuttavana tekijänä. Rikolliset ja päihteitä käyttävät kaveripiirit ovat tutkielmani mukaan usein jo ehtineet vakiintua nuorten elämään ainoiksi yhteisöllisyyttä ja samaistuttavuutta tarjoaviksi verkostoiksi. Lisäksi sijoitettuna olleille nuorille tyypilliset vaikeat elämäkokemukset (Ikonen, Eriksson & Heino 2020; Dixon 2006) ja niiden yhteys rikollisuuteen ja päihteiden käyttöön ovat tutkielmani perusteella hyvin jälkihuollon ammattilaisten tiedossa. Jälkihuollon nuorilla voi olla esimerkiksi juurettomuuden tunnetta sekä katkenneet tai muuten vaikeat suhteet lapsuudenperheeseen. Nuorten varsinaisesta traumatisoitumisesta ei puhuttu haastatteluissa paljoa, eikä traumainformoitu työskentely tullut haastateltavien puheissa esille. Sen piirteitä omaavia työskentelyotteita mainittiin kuitenkin auttamistyöhön kuuluviksi. Ammatillaiset kувailivat toimivansa nuorille terapeutisessa roolissa, johon kuuluu turvallisuus ja nuoren

kokemusten ymmärtäminen. Tämän voidaan ajatella kuvastavan Levensonin (2017) määrittelemän traumainformoidun sosiaalityön tai -ohjauksen piirteitä.

Tulkintani mukaan rikolliselle nuorelle on muutoksen mahdollistamiseksi tärkeää saada hyväksynnän ja arvostuksen tunnetta turvalliselta aikuiselta sekä ikätovereiden seurasta nimenomaan lainkuulaisen ja vastuullisen käytöksen seurauksena. Haasteita voi olla siinä, miten nuori oppii kestämään rikos- ja päihdepiirien menettämisen tuoman hetkellisen yksinäisyyden ja pääsemään irti rikollisesta leimasta. Kokemusasiantuntijoita toivottiin tueksi näissä asioissa. Jälkihuollon kokemusasiantuntijakoulutuksia on järjestetty jonkin verran, ja kokemusasiantuntijoiden tärkeys on tunnustettu nuorten palveluiden kehittämisessä (Kallinen, Sevola & Sauramäki 2023; Ruti-Laakso, Weckroth & Hirscoivits-Gerz 2023), mutta nimenomaan rikosnuorille suunnatut kokemusasiantuntijat puuttuvat palvelukentältä ainakin tutkielmani jälkihuollon organisaation alueella. Tämän voi tulkita olevan suuri puute rikollisten nuorten tuki- ja palveluvalikossa, sillä kokemusasiantuntijoilla voisi olla nuorten motivoijina keskeinen tehtävä. Myöskään tukihenkilöitä ei juuri käytetä kyseisessä jälkihuollossa taloustilanteen vuoksi. Jälkihuollon työntekijöillä on siksi korostunut rooli nuoren rikosmyönteisten arvojen ja identiteetin muuttamisessa ja leiman vähentämisessä.

Nuoren ja jälkihuollon ammattilaisen välisen suhteen laatu vaikuttaa menneisyyden käsittelyn lisäksi merkittävästi siis myös tulevaisuuteen suuntautumiseen. Haastateltavat kertoivat paitsi terapeutisesta ja kuuntelevasta työstä myös yleisesti viranomaisiin liittyvän luottamuksen rakentamisesta, jotta rikosnuori voisi myöhemminkin kiinnittyä palveluihin helposti ja uskoa saavansa niistä apua. Jo jälkihuoltoon sitoutuminen on itsessään haastavaa rikollisille nuorille, joten laajemman viranomaisluottamuksen aikaansaaminen on jälkihuollon kriittinen ja haastava tehtävä. Rädyn (2023, 878) mukaan nuorella saattaa olla kokemus huostaanoton tai muun sijoituksen aikaisesta kontrollista, josta hän haluaa päästä eroon täysi-ikäisyyden alkaessa; nuoret tarvitsevat silti ohjausta ja opetteluja palveluiden piiriin pääsystä ja oikeuksiensa sisäistämisessä, missä jälkihuollon ammattilaisilla on keskeinen rooli. Institutionaalinen luottamus eli luottamus instituutioihin yleisesti sekä niiden toimijoihin rakentuu muun muassa ennakoituina ja hallittuina siirtyminä palvelupolulla, eri toimijoiden tavoitteiden yhteisellä selkeällä asettamisella ja palveluiden oikea-aikaisuudella (Laine & Lempinen 2023, 70). Juuri tämän perään haastateltavat kuuluttivat.

On hyvä huomioida, että nuoren epäluottamus viranomaisiin ja muihin aikuisiin on usein hyvin pitkän kehityskulun tulos. Lapsuudenkodin haavoittavien kokemusten lisäksi sijoituksen

aikana on voinut tapahtua nuoren turvallisuuden tunnetta heikentäviä asioita. Luottamusta saattaa olla joihinkin tahoihin ja toisiin taas ei ollenkaan. Luottamuksen rakentamisen avulla voidaan parantaa nuoren toimijuutta, sillä toimijuus syntyy vuorovaikutuksessa (Laine & Lempinen 2023; Kantoluoto 2020; Juvonen 2020b.) Tärkeää olisi huomioida suhteiden jatkuvuuden ja katkonaisuuden vaikutus nuoreen. Sijoitettuna olleilla nuorilla on tyypillisesti taustallaan nopeasti päättyneitä tai heikentyneitä suhteita aikuisiin esimerkiksi asuinpaikkojen vaihdosten vuoksi. Monilla jälkihuoltonuorilla voi olla toive sijaishuollon työntekijän pysymisestä samana jälkihuollon ajan tai jälkihuollon työntekijän mukana olosta myöhemmin elämässä (Vanhatalo & Stenvall 2024, 22 – 23), mutta usein tämä ei ole mahdollista. Eräässä tutkielmani haastattelussa kuitenkin mainittiin, että jotkut jälkihuoltonuoret saavat hyvin merkittävän ihmissuhteen jälkihuollon työntekijästä, joka saatetaan pyytää vaikkapa oman lapsen kummiksi. Tämä on osoitus paitsi institutionaalisen, myös yksittäiseen työntekijään luottamisen merkityksestä.

Moniammatillisella kentällä jälkihuollon rooli näyttäytyi haastatteluissa tärkeänä, mutta usein liian kuormitettuna. Keskeisinä yhteistyötahoina rikollisten nuorten kohdalla ovat erityisesti rikosseuraamusten täytäntöönpanosta vastaava Rikosseuraamuslaitos sekä vähäisemmissä määrin esimerkiksi psykiatria tai päihdekuntoutustahot. Ammatillaiset tunnistivat jälkihuollolla olevan rikosnuorten monialaisessa yhteistyössä erityisesti eri toimijoiden yhteen tuomisen ja nuoren konkreettisten asioiden järjestelemisen tehtävät. Lisäksi jälkihuollon tulee haastateltavien mukaan pystyä kannustamaan nuorta osallistumaan eri tahojen tapaamisiin ja noudattamaan niiden velvoitteita. Vaikka useat haastateltavat mainitsivat tällaisia selvästi määriteltävissä olevia tehtäviä, nousi haastatteluissa esille myös muiden toimijoiden epärealistiset odotukset siitä, että jälkihuolto ja laajemmin sosiaalihuolto ovat päävastuussa nuoren elämän muutoksesta. Jälkihuollon ammattilaisten näkemyksissä jälkihuollolla ei ole sellaista erityisosaamista rikollisten nuorten auttamiseksi, joka oikeuttaisi heidän suurimman roolinsa muutostyön johtamisessa. Jälkihuollon tehtävä on pääasiassa tukea sijoituksessa olleiden nuorten siirtymää palveluineen valvotusta sijaishuollosta kohti itsenäistä omaa elämää (Hirschovits-Gerz ym. 2023, 263).

Jälkihuollosta esitettiinkin toive eri toimijoiden roolien selkeyttämisestä, tasaisemmasta työnjaosta ja mahdollisuudesta luottaa muiden toimijoiden erityisosaamiseen. Esimerkiksi vankiloilla on omat palvelunsa nuorille vangeille, joihin kuuluu päihdepalveluiden lisäksi käyttäytymisen muutokseen, kuten aggression hallintaan tähtääviä ryhmiä ja kouluttautumisen tukemista (Sunimento 2021; Muurinen 2021a). Toisaalta vankiloiden tai esimerkiksi psykiatrian

tarjoaman yksittäisen osaamisen sijaan jälkihuollossa kaivattiin yhtä, erityisesti rikollisten nuorten kokonaistarpeisiin vastaavaa tahoja, työryhmää tai hanketta, jollaisesta monella oli aiemmin ollut kokemusta. Tällaisen toiveen voi tulkita heijastelevan jälkihuollon kokemuksia liian hajanaisesta yhteistyöstä.

Monet haastateltavat olivat sitä mieltä, että organisaatiouudistukset ja hyvinvointialueiden synty vuonna 2023 ovat hankaloittaneet yhteistyötä, eikä sujuvaa työnjakoa ole saatu järjestettyä vielä kahden vuoden aikana. Toisaalta jotkin yhteistyöongelmat eivät tulkintani mukaan johdu hyvinvointialueiden synnystä, ja niissä oli kyse esimerkiksi yhteistyökumppanien tarjoamasta liian vähäisestä tiedottamisesta, tiedonsaantioikeuksien epäselvyyksistä ja toimijoiden poisjäämisestä yhteisistä suunnitelmista. Nämä kaikki kertovat kuitenkin yhteistyön osittaisesta pirstaleisuudesta, tiedon puutteesta tai mahdollisesti liian kovista aikataulupaineista ja resurssipulasta. Mikäli juuri rikollisille nuorille kohdennettua erityispalvelua ei saataisi järjestymään, oli jälkihuoltoammattilaisten toiveissa silti yhteistyön tiivistäminen tällä hetkellä olemassa oleviin toimijoihin, etenkin Rikosseuraamuslaitokseen ja psykiatrian hoitotahoihin.

Samalla rikosnuorten tukemisessa hankaluutta syntyy haastateltavien kokemusten mukaan kustannustehokkuuden vaatimusten myötä. Tulkitsen, että organisaatioiden ylemmillä tahoilla toivotaan hyvinvointialueiden talouspaineiden alaisena nuoren elämän positiivisen muutoksen tapahtuvan sopivien ja oikea-aikaisten palvelujen avulla nopeasti ja mahdollisimman vähillä kustannuksilla. Jälkihuollon kentällä koetaan kuitenkin, että tämä on epärealistinen tavoite. Joustaminen ja ymmärrys muutoksen hitaudesta ovat välttämättömiä, kun huomioidaan rikoksia tekevien nuorten pitkäaikainen oireilu ja varhain kehittyvät ongelmat. Jälkihuollon työkuorma ei vähene, mikäli ostopalveluja supistetaan tai alaikäisten rikoksiin syyllistyminen lisääntyy tulevaisuudessa entisestään: kaikkein vakavimmin rikoksilla oireilevat nuoret tulevat mahdollisesti olemaan ensin sijaishuollon ja myöhemmin jälkihuollon asiakkaita. Tämän vuoksi tarvitaan paljon ennaltaehkäiseviä tukitoimia ja preventioita riskissä olevien lasten ja nuorten auttamiseksi jo ennen lastensuojelun asiakkuutta.

Tutkielmani tulokset tarjoavat merkittävää tietoa jälkihuollon käytännöistä rikollisten nuorten tukemisessa ja erilaisista kehittämistarpeista tuen osalta. On yllättävää, miten paljon haastateltavilla on tunteita siitä, että monialainen yhteistyö eri toimijoiden kanssa ei erinäisistä syistä toimi hyvin. Mikäli myös muilla hyvinvointialueilla on vastaavia kokemuksia, olisi se nähtävä merkinä hyvinvointialueilla tarvittavista muutoksista. Hyvinvointialueiden tehtävä eri toimijoiden osaamisen yhteen tuomisessa on tunnistettuja ja tuotu esille jälkihuollon

työkäytäntöjä koskevassa hankkeessa (Hirschovits-Gerz ym. 2023). Se, miten tämä hyvinvointialueiden tehtävä käytännössä toteutuu, vaikuttaa olevan kuitenkin epävarmaa.

Tutkielman luotettavuuden tarkastelu on keskeinen osa tutkielman tulosten tulkintaa. Oman tutkielmani luotettavuuteen ja tutkielman tulosten yleistettävyyteen vaikuttavat ainakin suhteellisen pieni haastateltavien joukko sekä se, että tutkielma toteutettiin vain yhdellä hyvinvointialueella. Erityisesti vain kahden jälkihuollon ohjaajan mukana olo jättää auki sen, olisiko heidän työkokemuksiinsa tullut erilaista näkökulmaa useampien ohjaajien mukana olon myötä. Useiden hyvinvointialueiden vertaileva tutkimus voisi olla tärkeää, jotta jälkihuoltoorganisaatioiden kenties erilaiset toimintatavat ja -mahdollisuudet tulisivat esille ja vertautuisivat oman tutkielmani tuloksiin. Tutkielmani tulosten yleistettävyyteen voivat vaikuttaa muilla hyvinvointialueilla käytettävät erilaiset resurssit ja toimintatavat. Toisaalta jälkihuollolla on rajallinen vastuu ja lakiin säädetty tehtävät, joita noudatetaan kaikilla hyvinvointialueilla. Lisäksi tunnistan, että oma kokemattomuuteni haastattelijana on saattanut vaikuttaa esimerkiksi kysymysten muotoiluun ja haastattelutilanteissa niiden esittämiseen. Tutkielmaani olisi voinut tuoda lisäarvoa se esimerkiksi, jos olisin tarkastellut ammattilaisten työkokemuksen pituutta osana auttamisen kokemuksia.

Tutkielmani luotettavuutta lisää kuitenkin tutkielman vaiheiden avoin ja läpinäkyvä raportointi sekä se, että pienehköstä haastateltavien joukosta huolimatta heidän vastauksissaan toistui saman tyyllisiä asioita. Tämän voidaan ajatella olevan merkki aineiston jonkin asteisesta kylläntymisestä eli saturaatiosta, jolloin uudet tapaukset eivät lisää tutkimusongelmaan nähden uutta tietoa (Eskola & Suoranta 1998). Lisäksi tutkielmassani on havaittavissa aiempaa tutkimuskirjallisuutta vastaavia tuloksia. Tulokseni myötäilevät esimerkiksi sijoitettuna olleiden ja jälkihuoltonuorten hyvinvointivajeista ja hoitoon pääsyn haasteista sekä jälkihuollon työntekijän ja nuoren välisen työskentelysuhteen merkityksestä tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä.

Jälkihuollon rikollisten asiakkaiden tuen tarpeisiin ja tukemiseen on jatkossa tarpeellista kiinnittää lisää huomiota tutkimuskentällä ja käytännön toimissa. Oikeusministeriön työryhmän toimenpideohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi todetaan, että sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan lastensuojelulakiin tehtävää kokonaisuudistusta. Lakiuudistuksen yhtenä tavoitteena on parantaa rikoksia tehneiden lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä tukemista lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon keinoin. Painotus nuorisorikollisuuden ehkäisyssä tulee olemaan lastensuojelun avohuollossa ja perustason

palveluissa. Lisäksi rikoksia tekevien sekä väkivaltaa ja päihteitä alaikäisten auttamiseksi suunnitellaan integroitua ja suljettua kuntoutuspalvelua. (Järvinen, Alanko & Piispa 2024, 48.) Ennaltaehkäisevät ja varhaisen tuen palvelut ovat siis tulevaisuudessakin keskeisiä lasten ja nuorten auttamisen keinoja, mikä on tyypillistä heidän kuntouttamiseensa ja sosiaalistamiseensa keskittyvässä suomalaisessa ja pohjoismaisessa nuoriso-oikeuden institutionaalisessa hyvinvointimallissa.

Toimenpideohjelmassa ei kuitenkaan pohdita tarkemmin jälkihuollon tulevaisuuden rikososaamista. Jälkihuollon ammattilaisten ymmärrys rikollisuudesta tai sen taustasyistä on tutkielmani joidenkin haastateltavien mukaan vielä liian vähäistä. Jälkihuollon oman rikososaamisen lisääminen näyttäytyy tarpeellisenä, mikäli lasten ja nuorten rikollisuuden ennaltaehkäisyyn ei ohjata päätöksissä tarpeeksi resursseja, ennaltaehkäisy ei tuota tulosta tai jos monialaisen yhteistyön tiivistäminen tai rikoksia tekeville nuorille kohdennettujen erityispalvelujen luominen eivät onnistuisi. Lisäksi tutkielmani perusteella vaikuttaa siltä, että jälkihuollon ammattilaisilla on hyvä olla tietoa myös rikollisuuteen kytkeytyvistä elämäntaustoista ja osamista niihin vaikuttamisessa, sillä niitä on nuorilla runsaasti. Myös työntekijöiden tunnekuorma nuorten vakavien rikostekojen aiheuttaman pettymyksen tai järkytyksen vuoksi nousi tutkielmassani esille. Tämän vuoksi olisi tärkeää huomioida ammattilaisten työssäjaksamiseen ja psyykkisen tuen saamiseen tarjottavat toimenpiteet osana jälkihuollon rikosnuorten auttamistyötä.

Näen, että tärkeää olisi jatkossa arvioida, miten jälkihuollon moniammatillista yhteistyötä parannetaan, miten nuoren motivaatiota muutokseen voitaisiin jälkihuollossa tai muualla palvelujärjestelmässä tukea sekä millaisia elämänmuutosta vahvistavia myönteisiä tekijöitä rikoksilla oireilevalla nuorella voi elämässään olla. Myös rikosnuorten päihde- ja mielenterveyshoittoon pääsemiseen, sosiaalisen tuen tarjoamiseen ja asumissosiaalisen työn merkitykseen tulisi tutkielman perusteella kiinnittää huomiota. Nuoren ja työntekijän luottamuksellinen suhde näyttäytyy avainasemassa muutoksessa: henkilökohtaisen ja institutionaalisen luottamuksen kautta syntyy nuoren toimijuus, joka taas mahdollistaa nuoresta syntyvän muutoshalun. Työ vaatii kärsivällisyyttä, pitkäjänteisyyttä ja nuorten vaikeiden elämäntaustojen ymmärtämistä. Sekä lasten ja nuorten varhaisella tuella että jo rikosmaailmaan ajautuneiden auttamisella voidaan pyrkiä ehkäisemään syrjäytymisen kehityskulkuja ja yksilöiden pahoinvointia sekä parantamaan yhteiskunnan turvallisuutta.

Lähteet

- Agnew, R. (1992) *Foundation for a General Strain Theory of Crime And Delinquency*. Criminology (Beverly Hills), 30(1), 47–88.
- Airaksinen, J., Aaltonen, M., Tarkiainen, L., Martikainen, P. & Latvala, A. (2021) Associations of neighborhood disadvantage and offender concentration with criminal behavior: Between-within analysis in Finnish registry data. *Journal of Criminal Justice*, 74, 101813-.
- Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. (2017) *Asiantuntijahaastattelu*. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 214 – 232.
- Arola, R., Antila, H., Riipinen, P., Hakko, H., Riala, K. & Kantojärvi, L. (2016) Borderline personality disorder associates with violent criminality in women: A population based follow-up study of adolescent psychiatric inpatients in Northern Finland. *Forensic Science International*, 266, 389–395.
- Auvinen, A. (2025) Poliisi: Jo 11-vuotiaat ajautuvat rikolliseen elämäntapaan – ”Koulu on lähinnä häiriö”. *Yle Uutiset* 27.2.2025. Verkkajulkaisu. <https://yle.fi/a/74-20146277>. Viitattu 1.4.2025
- Baumer, E., Cundiff, K., & Luo, L. (2021) The contemporary transformation of American youth: An analysis of change in the prevalence of delinquency, 1991–2015. *Criminology*, 59(1), 109– 136.
- Beaver, K. & Connolly, E. (2013) Genetic and Environmental Influences on the Development of Childhood Antisocial Behavior: Current Evidence and Directions for Future Research. Teoksessa C. Gibson & M. Krohn (toim.) *Handbook of life-course criminology: emerging trends and directions for future research*. New York: Springer 43 – 55.
- Bekker, M., Bachrach, N. & Croon, M. (2007) The relationships of antisocial behavior with attachment styles, autonomy-connectedness, and alexithymia. *Journal of clinical psychology* 63 (6), 507–527.
- Bennett, S., Farrington, D. & Huesmann, L. (2005) Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social cognitive skills. *Aggression and Violent Behavior* 10 (3), 263 – 288.
- Bernburg, J., Krohn, M. & Rivera, C. (2006) Official Labeling, Criminal Embeddedness, and Subsequent Delinquency - A Longitudinal Test of Labeling Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 43(1), 67 – 88.
- Booth, J., Farrell, A., & Varano, S. (2008) Social Control, Serious Delinquency, and Risky Behavior: A Gendered Analysis. *Crime and Delinquency*, 54(3), 423–456.
- Brinkmann, S. (2020) Unstructured and Semistructured Interviewing. Teoksessa P. Leavy (toim.), *The Oxford Handbook of Qualitative Research*, Second Edition, 424 – 456

- Bäckman, O. & Nilsson, A. (2011) Pathways to social exclusion: A life-course study. *European Sociological Review*, 27(1), 107–123.
- Cho, S. & Galehan, J. (2020) Stressful Life Events and Negative Emotions on Delinquency Among Korean Youth: An Empirical Test of General Strain Theory Assessing Longitudinal Mediation Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 64(1), 38–62.
- Chui, W. & Chan, H. (2012) An Empirical Investigation of Social Bonds and Juvenile Delinquency in Hong Kong. *Child & Youth Care Forum*, 41(4), 371–386.
- Corff, Y. & Toupin, J. (2009) Comparing persistent juvenile delinquents and normative peers with the Five-Factor Model of Personality. *Journal of Research in Personality*, 43(6), 1105–1108.
- Courtney, M. & Dworsky, A. (2006) Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child & Family Social Work*, 11(3), 209–219.
- Danielsson, P., Fagerlund, M. & Malin, T. (2020) Seksuaalirikokset. Teoksessa P. Danielsson (toim.), *Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 42/2020*, 67 – 94.
- Dixon, J. (2008) Young people leaving care: health, well-being and outcomes. *Child & Family Social Work* 13(2), 207 – 217.
- Dixon, J., Wade, J., Byford, S., Weatherly, H. & Lee, J. (2006) *Young People Leaving Care: A Study of Costs and Outcomes*. London: Department of Education and Skills.
- Elander, J., Rutter, M., Simonoff, E. & Pickles, A. (2000) Explanations for Apparent Late Onset Criminality in a High-Risk Sample of Children Followed up in Adult Life. *British Journal of Criminology*, 40(3), 497–509.
- Elgar, F., Knight, J., Worrall, G. & Sherman, G. (2003) Attachment Characteristics and Behavioural Problems in Rural and Urban Juvenile Delinquents. *Child Psychiatry and Human Development*, 34(1), 35-48.
- Elo, S., Kajula, O., Tohmola, A. & Kääriäinen, M. (2022) Laadullisen sisällönanalyysin vaiheet ja eteneminen. *Hoitotiede*, 34(4), 215-225.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fanti, K., Colins, O. & Andershed, H. (2019) Unraveling the longitudinal reciprocal associations between anxiety, delinquency, and depression from early to middle adolescence. *Journal of Criminal Justice*, 62, 29–34.
- Farrell, G., Tilley, N. & Tseloni, A. (2014) Why the Crime Drop? *Crime and Justice*, 43(1), 421–490.

- Farrell, G., Laycock, G., & Tilley, N. (2015) Debuts and legacies: the crime drop and the role of adolescence-limited and persistent offending. *Crime Science*, 4(1), 1-10.
- Farrington, D. & Welsh, B. (2006) *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*. Oxford: Oxford University Press.
- Fattore, T., Mason, J. & Watson, E. (2009) When Children are Asked About Their Well-being: Towards a Framework for Guiding Policy. *Child Indicators Research*, 2(1), 57–77.
- Fox, B. (2017) It's nature and nurture: Integrating biology and genetics into the social learning theory of criminal behavior. *Journal of Criminal Justice*, 49, 22–31.
- Gardner, M. & Steinberg, L. (2005) Peer Influence on Risk Taking, Risk Preference, and Risky Decision Making in Adolescence and Adulthood: An Experimental Study. *Developmental psychology* 41 (4), 625–635.
- Gartner, R. (2011) Sex, Gender, and Crime. Teoksessa M. Tonry (toim.) *The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice*. Oxford University Press, 348 – 384.
- Gottfredson, M. & Hirschi, T. (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.
- Granfelt, R. (2015) Asumissosiaalinen työ: kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-Säätiön julkaisuja 2015.
- Griffiths, G. & Norris, G. (2020) Explaining the crime drop: contributions to declining crime rates from youth cohorts since 2005. *Crime, Law, and Social Change*, 73(1), 25–53.
- Groop, K. (2021) Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus* 29(3), 249 – 266.
- Grund, T. & Morselli, C. (2017) Overlapping crime: Stability and specialization of co-offending relationships. *Social Networks*, 51, 14–22.
- Haapakangas, K. & Kaakinen, M. (2023) Mitä tuoreimmat tilastot kertovat nuorten väkivaltarikollisuudesta? Tilastokeskuksen artikkeli. Verkojulkaisu. <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/mita-tuoreimmat-tilastot-kertovat-nuorten-vakivaltarikollisuudesta>. Viitattu 30.11.2024.
- Haapasalo, J. (2017) *Kriminaalipsykologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Haikkola, L. & Hästbacka, N. (2019a) Johtopäätökset ja suositukset. Teoksessa L. Haikkola, N. Hästbacka & E. Pekkarinen (toim.) *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34, 149 – 159.
- Haikkola, L. & Hästbacka, N. (2019b) Rikoksiin puuttuminen katutason toiminnassa. Teoksessa L. Haikkola, N. Hästbacka & E. Pekkarinen (toim.) *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34, 68 – 128.

- Halén, A., Tuomala, S., Tyni, S. & Laurila, T. (2024) Nuorisorangaistus ja valvonnalla tehostettu ehdollinen vankeusrangaistus alaikäisten ja nuorten seuraamuslajeina. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 56/2023.
- Hara, J. (2024) Lasten tekemien ryöstöjen ja pahoinpitelyjen määrä jatkaa kasvuaan – ”Ei se kauheasti yllätä”, sanoo 16-vuotias Robin. Yle Uutiset 18.8.2024 Verkkojulkaisu. <https://yle.fi/a/74-20105144>. Viitattu 16.9.2024.
- Harrikari, T. (2006) Rikos Lastensuojelun Kentässä. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.) Nuorisorikollisuus - Määrä, Syyt, Kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 249 – 279.
- Harrikari, T. & Westerholm, K. (2014) Kriminaalihuoltotyöstä rikosseuraamukseen. Suomalaisen rikollisuuteen kohdistuvan sosiaalisen työn muutoksia 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa H. Linderborg, M. Suonio & T. Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 48–72.
- Heino, T., Hirschovits-Gerz, T., Laine, T. & Sevola, S. (2023) Aikuistumisen tuki järjestetään verkostoivalla ja palveluita yhteensovittavalla työllä. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023, 142 – 151.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen M. & Rajala, R. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. THL-raportti 3/2016.
- Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine., T & Weckroth, N. (2023) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023.
- Hirschovits-Gerz, T. & Weckroth, N. (2023) Lastensuojelun jälkihuollon johto kaipaa vertaisreflektiota. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023, 118 – 126.
- Hirtenlehner, H. & Kunz, F. (2017) Can self-control theory explain offending in late adulthood? Evidence from Germany. *Journal of Criminal Justice*, 48, 37–47.
- Hoeve, M., Blokland, A., Dubas, J., Gerris, J., van der Laan, P. & Smeenk, W. (2011) Maternal and paternal parenting styles: Unique and combined links to adolescent and early adult delinquency. *Journal of adolescence* (London, England.) 34 (5), 813–827.
- Hoffmann, J. (2015) Parenting and Delinquency. Teoksessa M. Krohn & J. Lane (toim.) *The Handbook of Juvenile Delinquency and Juvenile Justice*. Chichester, West Sussex, UK: Wiley Blackwell, 194 – 213.

- Howard, R., Huband, N., Duggan, C. & Mannion, A. (2008) Exploring the link between personality disorder and criminality in a community sample. *Journal of Personality Disorders*, 22(6), 589–603.
- Hurezan, L., Turi, A., Ion, A., & Visu-Petra, L. (2024) Dark and bright personality dimensions as predictors of criminal behavior and recidivism. *Scientific Reports*, 14(1), 18565–10.
- Ikola, V. (2025) Helsingin ryöstötilastot julki: Kärjessä 14-vuotias. *Helsingin Sanomat* 18.2.2025. Verkkójulkaisu. <https://www.hs.fi/helsinki/art-2000011042920.html> Viitattu 1.4.2025.
- Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. *THL-työpäperi 35/2020*.
- Jokela, M. (2006) Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.), *Nuorisoriikollisuus - Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 97–117.
- Jones, M. & Pierce, H. (2021) Early Exposure to Adverse Childhood Experiences and Youth Delinquent Behavior in Fragile Families. *Youth & society* 53 (5), 841–867.
- Juhila, K. (2021) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 3.11.2024.
- Juuti, P. & Puusa, A. (2020) Laadullisen tutkimuksen aineiston hankintamenetelmiä. Teoksessa A. Puusa, P. Juuti & I. Aaltio (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 2020. Print.
- Juvonen, T. (2020a) Traumainformoidusta sosiaalityöstä jälkihuollossa. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) *Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua*. THL työpäperi 32/2020, 28 – 29.
- Juvonen, T. (2020b) Toimijuuden vahvistaminen. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) *Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua*. THL työpäperi 32/2020, 27 – 28.
- Järvinen, S., Alanko, M. & Piispa, M. (2024) Toimenpide ohjelma nuoriso- ja jengi rikollisuuden ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuosille 2024–2027. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13.
- Kaakinen, M. & Näsi, M. (2021) Nuorisoriikollisuuden esiintyvyys ja tekomäärät Suomessa 1995–2020. *Kriminologia* 1 (1), 5–19.
- Kallinen, M., Sevola, S. & Sauramäki, S. (2023) Matalan kynnyksen kohtaamistoiminnasta kehittäjäryhmiin ja kokemusasiantuntijakoulutukseen. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) *Kohti laadukasta aikuistumisen tukea*

Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023, 77 – 89.

- Kantoluoto, A. (2020) Systeeminen, suhdeperustainen työskentely luottamusta rakentavana orientaationa. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäpaperi 32/2020, 30 – 31.
- Kauppinen, V., Heikkinen, J. & Ruotsala, A. (2020) Perusopetuksesta jatko-opintoihin, tukea koulupolun aikana. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäpaperi 32/2020, 40 – 44.
- Keiski, R., Hämäläinen, K., Karhunen, M., Löfström, E., Näreaho, S., Varantola K., Spoof, S., Tarkiainen, T., Kaila, E. & Aittasalo, M. (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Kekki, T. (2009) Taparikollisuus, huumeet ja rikoskierre. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80/2009.
- Kim, H. & Kim, H. (2008) The Impact of Family Violence, Family Functioning, and Parental Partner Dynamics on Korean Juvenile Delinquency. *Child psychiatry and human development* 39 (4), 439–453.
- Kim, J., Bushway, S. & Tsao, H. (2016) Identifying Classes of Explanations for Crime Drop: Period and Cohort Effects for New York State. *Journal of Quantitative Criminology*, 32(3), 357–375.
- Kim, J., Harris, M. & Lee, Y. (2024) The Relationship Between Mental Health and Violent Offending Among Serious Adolescent Offenders: An Examination of the Mediating Role of Experienced and Witnessed Victimization. *Crime and Delinquency* 70 (10), 2622 – 2646.
- Kim, J. (2024) Unveiling the Developmental Dynamics of Labeling Theory: Within-Individual Effects of Perceived Informal Labeling on Deviant Self-Concept in the Korean Context. *Child & Youth Care Forum*, 53(6), 1271–1289.
- Kiuru, N. (2023) Nuoruus. Teoksessa L. Pulkkinen, T. Ahonen & I. Ruoppila (toim.) Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 182 – 242.
- Kivivuori, J. (2006a) Nuorisoriikollisuuden kehitys. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus - Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 15 – 55.
- Kivivuori, J. (2006b) Nuorisoriikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus - Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 161 – 186.

- Koskialho, K., Lappalainen, R., Keinonen, K. & Rautanen, M. (2023) Väkivallan kokemukset ja traumaattisten stressioireiden esiintyvyys. Teoksessa M. Rautanen, K. Harald & S. Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL-raportti 007/2023, 57 – 65.
- Kurki, M. (2020) Mielenterveys ja toimijuus. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua.. THL-työpaperi 32/2020, 20 – 22.
- Kyngäs, H., Elo, S., Pölkki, T. & Kääriäinen, M. (2011) Sisällönanalyysi suomalaisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* 23(2), 138 – 148.
- Kääriälä, A. (2020) Always a step behind? Educational and employment transitions among children in out-of-home care. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Kääriälä, A. & Keski-Säntti, M. (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret: ennen teini-ikää ja teini-iässä sijoitettujen nuorten määrät ja taustat vuoden 1997 syntymäkohortissa. Teoksessa T. Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. THL-raportti 12/2020, 39 – 52.
- van der Laan, A., Rokven, J., Weijters, G. & Beerthuisen, M. (2021) The Drop in Juvenile Delinquency in The Netherlands: Changes in Exposure to Risk and Protection. *Justice Quarterly*, 38(3), 433–453.
- Lab, S. (2014) *Crime Prevention : Approaches, Practices, and Evaluations*. 8th edition London ; Routledge.
- Laine, E. & Katisko, M. (2023) On The Margins of The Society: Transactional Sex as A Means of Survival. Teoksessa S. Kainulainen (toim.) In The Backyard of Finnish Happiness. Empirical Observations form The Happiest Country on Earth. *Diak Publications* 4, Diaconia University of Applied Sciences, 105 – 119.
- Laine, T. & Lempinen, L. (2023) Hyvinvointipalveluiden on ansaittava nuorten luottamus. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023, 59 – 71.
- Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 633/2010. Annettu 24.6.2010.
- Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015. Annettu 10.4.2015.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu 13.4.2007.
- Lee, W. (2023) Revisiting labeling theory: empirical test of informal labeling process. *Journal of Crime and Justice*, 47(2), 188–200.

- Lehti, M. (2006) Nuorten henkirikokset 1980-2004. Teoksessa P. Honkatukia & J. Kivivuori, (toim.) Nuorisoriikollisuus – Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos, 57–96.
- Lehti, M. & Suonpää, K. (2020) Henkirikokset. Teoksessa P. Danielsson (toim.), Rikollisuus-tilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 42/2020, 9 – 36.
- Levenson, J. (2017) Trauma-Informed Social Work Practice. *Social Work (New York)*, 62(2), 105–113.
- Linderborg, H. (2014) Rikollisuus sosiaalisena ongelmana rikosoikeudessa kontrollikulttuurin muutoksessa. Teoksessa H. Linderborg, M. Suonio & T. Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014, 19–47.
- Liu, H., Li, Y., & Guo, G. (2015) Gene by Social-Environment Interaction for Youth Delinquency and Violence: Thirty-Nine Aggression-Related Genes. *Social Forces*, 93(3), 881–903.
- Luomanen, J. & Nikander, P. (2017) Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 287 – 296.
- Manelius, M. & Hirschovits-Gerz, T. (2023) Asiakasseurannasta tiedolla johtamiseen, resursien ja osaamisen allokonttiin. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL raportti 5/2023, 127–132.
- Manelius, M. (2020) Nuoren kanssa työskentelevät sosiaalihuollon ammattilaiset. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäperi 32/2020, 56 – 57.
- Mansner, R. (2020) Koulunkäynti ja polut jatko-opintoihin. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäperi 32/2020, 39 – 40.
- Marttunen, M. (2002) Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsitelyn arviointia. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193.
- McCarthy, M. (2021) How Universal is the Youth Crime Drop? Disentangling Recent Trends in Youth Offending through a Socio-Economic Lens. *Victims & Offenders*, 16(6), 796–818.
- McGauran, A., Brooks, M. & Khan, R. (2019) The role of emotional resilience, childhood parentification, and attachment style on antisocial behaviour in adulthood: a comparison of an offender and normative population. *Journal of Criminal Psychology* 9 (2), 75–87.

- Meldrum, R., Connolly, G., Flexon, J. & Guerette R. (2016) Parental Low Self-Control, Family Environments, and Juvenile Delinquency. *International journal of offender therapy and comparative criminology* 60 (14), 1623–1644.
- Mendes, P. & Moslehuddin, B. (2006) From dependence to interdependence: towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review* (Chichester, England 1992), 15(2), 110–126.
- Moffitt, T. (1993) Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological review* 100 (4), 674–701.
- Moon, B., Blurton, D. & McCluskey, J. (2008) General Strain Theory and Delinquency: Focusing on the Influences of Key Strain Characteristics on Delinquency. *Crime and Delinquency*, 54(4), 582–613.
- Mordre, M., Groholt, B., Kjelsberg, E., Sandstad, B. & Myhre, A. (2011) The impact of ADHD and conduct disorder in childhood on adult delinquency: A 30 years follow-up study using official crime records. *BMC Psychiatry*, 11(1), 57–57.
- Murray, J., Blokland, A., Farrington, D. & Tehobald, D. (2017) Long-Term Effects of Conviction and Incarceration on Men in The Cambridge Study in Delinquent Development. Teoksessa D. Farrington & J. Murray (toim.) *Labeling Theory: Empirical Tests*. New York: Routledge, 209 – 235.
- Muurinen, T. (2021a) Nykytilanne. Teoksessa T. Muurinen (toim.) *Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021, 32 – 51.
- Muurinen, T. (2021b) Kehittämisehdotukset. Teoksessa T. Muurinen (toim.) *Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021, 69 – 82.
- Muurinen, T. & Kohvakka, S. (2021) Verkosto ja sidosryhmäyhteistyö. Teoksessa T. Muurinen (toim.) *Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021, 58 – 66.
- Möller, C., Falkenström, F., Holmqvist Larsson, M. & Holmqvist, R. (2014) Mentalizing in young offenders. *Psychoanalytic Psychology*, 31(1), 84–99.
- Narusyte, J., Andersher, A., Neiderhiser, J. & Lichtenstein, P. (2007) Aggression as a Mediator of Genetic Contributions to the Association between Negative Parent-Child Relationships and Adolescent Antisocial Behavior. *European child & adolescent psychiatry* 16 (2), 128–137.
- Niemelä, S., Kuussaari, K., Matilainen, T., Raitasalo, K., Levola, J., Mishina, K. & Rautanen, M. (2023) Päihteiden käyttö ja käyttöhäiriöt. Teoksessa M. Rautanen, K. Harald & S.

- Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL-raportti 007/2023, 113 – 133.
- Nikander-Peiponen, H. (2023) Jälkihuollon saavutettavuus rikosseuraamusnuorten näkökulmasta : nuorten sitoutuminen jälkihuoltoon ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaan. Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu.
- Nilson, A. & Estrada, F. (2011) Established or excluded? A longitudinal study of criminality, work and family formation. *European Journal of Criminality* 8(3), 229 – 245.
- Näsi, M. & Danielsson, P. (2020) Pahoinpitely- ja ryöstörikkokset. Teoksessa P. Danielsson (toim.) Rikollisuustilanne 2019. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 42/2020.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. THL-raportti 52/2012.
- Pace, U. & Zappulla, C. (2011) Problem Behaviors in Adolescence: The Opposite Role Played by Insecure Attachment and Commitment Strength. *Journal of child and family studies* 20 (6), 854–862.
- Palonen, M. & Kylmä, J. (2022) Avoin haastattelu ja teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä laadullisessa hoitotieteellisessä tutkimuksessa. *Hoitotiede* 34(4), 281 – 294.
- Parsons, A., Palola, E., Björninen, J., Brisson, A., Eloranta, L., Ketonen, J., Lindberg, K., Muurinen, T., Nokireki, K., Pihkala, J., Puustinen-Korhonen, A., Salminen, M., Simojoki, K. & Suortti, J. (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön muistioita 2020:28.
- Paternoster, R. & Mazerolle, P. (1994) General Strain Theory and Delinquency: A Replication and Extension. *The Journal of Research in Crime and Delinquency*, 31(3), 235–263.
- Pekkarinen, E., Haikkola, L., Hästbacka, N., Karhunen, H. & Schalin, A. (2019) Johdanto. Teoksessa L. Haikkola, N. Hästbacka, & E. Pekkarinen (toim.) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34, 13 – 23.
- Petäjä, U. (2021) Jälkihuoltopalveluiden piirissä olevien nuorten riskikäyttäytyminen - retrospektiivinen asiakirja-analyysi. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.
- Pietilä, I. (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 111 – 130.
- Piispa, M., Sambou, S. & Lind, H. (2023) Ohjelmatyö ja moniammatillinen tuki rikosten ehkäisyssä. Rikosten ennaltaehkäisyhankkeen 2020–2022 loppuraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2023:19.

- Pitkäjärvi, P. (2020) Jälkihuollon jälkeen – Nuorten aikuisten sosiaalityössä huomioitavaa. Teoksessa L. Yliruka, A. Kantoluoto, T. Heino, T. Laine & T. Hipp (toim.) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäpaperi 32/2020, 60 – 61.
- Pitkänen, T., Kaskela, T., Tyni, S. & Tourunen, J. (2016) Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus. Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaista. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2016.
- Poliisi (2025) Katujengien rikollisuus. Verkojulkaisu. <https://poliisi.fi/katujengien-rikollisuus>. Päivitetty 27.3.2025. Viitattu 4.3.2025.
- Punia, P., Jangra, S. & Phor, M. (2024) Unveiling Connections between Stress, Anxiety, Depression, and Delinquency Proneness: Analysing the General Strain Theory. *Open Education Studies*, 6(1), 104–109.
- Puusa, A. (2020a) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa, P. Juuti & I. Aaltio (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 2020. Print.
- Puusa, A. (2020b) Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa A. Puusa, P. Juuti & I. Aaltio (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 2020. Print.
- Pyykkönen, J. (2023) Syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoman vahvistaminen. Sisäministeriön julkaisuja 2023:11.
- Rajajärvi, J. (2023) Sosiaalinen kontrolli ja nuorisoriikollisuus. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin yhteys rikolliseen käyttäytymiseen suomalaisilla 15–16- vuotiailla nuorilla. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413 – 426.
- Raphael, S. (2017) The Effects of Conviction and Incarceration on Future Employment Outcomes. Teoksessa D. Farrington & J. Murray (toim.) *Labeling Theory: Empirical Tests*. New York: Routledge, 237 – 262.
- Reif, A., Rösler, M., Freitag, C., Schneider, M., Eujen, A., Kissling, C., Wenzler, D., Jacob, C., Retz-Junginger, P., Thome, J., Lesch, K.-P., & Retz, W. (2007) Nature and Nurture Predispose to Violent Behavior: Serotonergic Genes and Adverse Childhood Environment. *Neuropsychopharmacology* (New York, N.Y.), 32(11), 2375–2383.
- Reilly, T. (2003) Transition from Care: Status and Outcomes of Youth Who Age Out of Foster Care. *Child Welfare*, 82(6), 727–746.
- Remster, B. (2014) Self-Control and the Depression-Delinquency Link. *Deviant Behavior*, 35(1), 66–84.

- Rikala, S. (2018) Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänkuluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(2), 159 – 170.
- Rikoslaki 39/1889. Annettu 19.12.1889.
- Rikosseuraamuslaitos (2024) Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2023. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023.
- Rikosseuraamuslaitos (2022) Rikosseuraamusasiakkaat 30.4.2022. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2022.
- Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL-raportti 9/2016.
- Roberts, A. & Coid, J. (2010) Personality disorder and offending behaviour: findings from the national survey of male prisoners in England and Wales. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 21(2), 221–237.
- Ruti-Laakso, P., Weckroth, N. & Hirschovits-Gerz, T. (2023) Näkemyksiä aikuistumisen tuen haasteista ja hyvistä käytännöistä. Teoksessa T. Hirschovits-Gerz, T. Heino, T. Laine. & N. Weckroth (toim.) Kohti laadukasta aikuistumisen tukea Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. THL-raportti 5/2023, 133 – 139.
- Räty, T. (2023) Lastensuojelulaki : käytäntö ja soveltaminen (5. uudistettu painos.) Edita.
- Saari, J. (2015) Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarinen, A., Lyytinen, P., Ahonen, T. & Lyytinen, H. (2023) Varhaislapsuus. Teoksessa L. Pulkkinen, T. Ahonen & I. Ruoppila (toim.) Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 34 – 102.
- Saartenoja, K. (2024) Nuorisojengien jäsenet kyselytutkimuksen valossa. Paineteoreettisten riskitekijöiden yhteys nuorisorikollisuuteen. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Sariaslan, A., Mikkonen, J., Aaltonen, M., Hiilamo, H., Martikainen, P. & Fazel, S. (2021) No causal associations between childhood family income and subsequent psychiatric disorders, substance misuse and violent crime arrests: a nationwide Finnish study of >650 000 individuals and their siblings. *International Journal of Epidemiology*, 50(5), 1628–1638.
- Sariaslan, A., Larsson, H., D’Onofrio, B., Långström, N. & Lichtenstein, P. (2014) Childhood family income, adolescent violent criminality and substance misuse: quasi-experimental total population study. *BRITISH JOURNAL OF PSYCHIATRY*, 205(4), 286–290.
- Sariaslan, A., Langstrom, N., D’Onofrio, B., Hallqvist, J., Franck, J. & Lichtenstein, P. (2013) The impact of neighbourhood deprivation on adolescent violent criminality and

substance misuse: A longitudinal, quasi-experimental study of the total Swedish population. *International Journal of Epidemiology*, 42(4), 1057–1066.

Schwartz, J., Solomon, S., & Valgardson, B. (2019) Socialization, Selection, or Both? The Role of Gene–Environment Interplay in the Association Between Exposure to Antisocial Peers and Delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 35(1), 1–26.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu 30.12.2014.

Sturges, J. & Hanrahan, K. (2011) The Effects of Children’s Criminality on Mothers of Offenders. *Journal of Family Issues*, 32(8), 985 – 1006.

Sunimento K. (2021) Peruskoulu ja opiskelu, alaikäisten ja nuorten vankien koulutuksen järjestäminen. Teoksessa T. Muurinen (toim.) Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen. *Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021*, 52 – 56.

Suonpää, K., Raeste, A. & Saartenoja, K. (2024) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2024. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 64/2024.

Sutela, M. (2024) Nuorisorikollisuus. Taktinen teema-analyysi – määritelmät, tilannekuva ja toimintamallit. Poliisihallituksen raportti.

Testa, A. & Semenza, D. (2020) Criminal offending and health over the life-course: A dual-trajectory approach. *Journal of Criminal Justice* 68 (2020) 101691–13.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024a) Jälkihuolto. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>. Päivitetty 11.6.2024. Viitattu 20.11.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024b) Jälkihuolto ja itsenäistyminen. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/lasten-ja-nuorten-lastensuojeluopas/lastensuojelun-toiminta/jalkihuolto-ja-itsenaistyminen> . Päivitetty 22.8.2024. Viitattu 20.11.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024c) Lastensuojeluilmoitus. Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>. Päivitetty 14.2.2024. Viitattu 3.12.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023) Lastensuojelun käsikirja – Mitä on lastensuojelu? Verkkojulkaisu. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu> . Päivitetty 7.12.2023. Viitattu 13.11.2024.

Tilastokeskus (2025) Rikos- ja pakkokeinotilasto. Viranomaisten tietoon tulleet rikokset hyvinvointialueittain 2025M3*. Verkkojulkaisu. <https://stat.fi/tilasto/rpk#graphs>. Viitattu 20.4.2025.

- Tilastokeskus (2024) Selvitettyjen rikosten ja rikkomusten määrä kasvoi lähes 20 % vuonna 2023. Rikos- ja pakkokeinotilaston tiedote 16.5.2024. Verkkajulkaisu. <https://stat.fi/julkaisu/cln328ikz5bck0bvzrnax22se>. Viitattu 7.1.2025.
- Tilastokeskus (2023) Rikos- ja pakkokeinotilasto. 13zk - Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt syntyperän, sukupuolen ja iän mukaan, 2000 – 2023. Tilastotietokannasta luotu kuvio. Luotu osoitteessa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_rpk/statfin_rpk_pxt_13zk.px/ . Päivitetty 30.9.2024. Viitattu 7.1.2025.
- Tilastokeskus (2022) Rikos- ja pakkokeinotilasto. 13ex - Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen rikosryhmittäin tekokunnan ja ilmoitusvuoden mukaan, 1980 – 2023. Tilastotietokannasta luotu kuvio. Luotu osoitteessa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_rpk/statfin_rpk_pxt_13ex.px/. Päivitetty 16.5.2024. Viitattu 10.1.2025.
- Toikkanen, J. & Virtanen, I. (2018) Kokemusten käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa J. Toikkanen & I. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus IV. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 7 – 24.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tökkäri, V. (2018) Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I. Virtanen (toim.) Kokemuksen tutkimus IV. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 64 – 84.
- Valtioneuvosto (2021) Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:48.
- Valkama, J. (2025) Nuorison jengiytyminen Suomessa. Sosiaaliset syyt yleisen paineteorian valossa. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Vanhatalo, N. & Stenvall, E. (2024) Sattumanvarainen jälkihuolto. Teoksessa R. Korkiamäki, T. Eronen, J. Hedman, T. Pakarinen, A. Pohjolainen, S. Saukkola, E. Stenvall, P. Turtiainen, N. Vanhatalo, T. Vierula & N. Vuoristo (toim.) Hyvää jälkeä – jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä, 22 – 23.
- Villman, E. & Kaakinen, M. (2024) Nuorten vakavan rikollisuuden ja jengiväkivallan ehkäisy Ruotsissa ja Tanskassa : Katsaus arviointitutkimuksista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:9.
- Vuori, J. (2021a) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa J. Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 27.11.2024.
- Vuori, J. (2021b) Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa J. Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>. Viitattu 16.4.2025.

- Watts, S. & McNulty, T. (2016) Genes, Parenting, Self-Control, and Criminal Behavior. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 60(4), 469–491.
- Wright, J., Briggs, S. & Behringer, J. (2005) Attachment and the Body in Suicidal Adolescents: A Pilot Study. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 10(4), 451–639.
- Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T., Laine, T. & Hipp, T. (2020) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. THL-työpäpaperi 32/2020.
- Young, S., Moss, D., Sedgwick, O., Fridman, M., & Hodgkins, P. (2015) A meta-analysis of the prevalence of attention deficit hyperactivity disorder in incarcerated populations. *Psychological Medicine*, 45(2), 247–258.
- Zara, G., & Farrington, D. P. (2009) Childhood and Adolescent Predictors of Late Onset Criminal Careers. *Journal of Youth and Adolescence* 38(3), 287–300.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Taustakysymykset

1. Oletko sosiaalityöntekijä vai jokin muu sosiaalialan ammattilainen?
2. Mikäli olet sosiaalityöntekijä, oletko pätevä vai sijaispätevä?
3. Millainen on koulutustaustasi?

Rikoksia tekevien nuorten tuen tarpeet ja haasteet

1. Mitkä ovat tyypillisimpiä rikoksia, joita jälkihuollon täysi-ikäiset asiakkaat tekevät tai ovat ennen jälkihuollon asiakkuutta tehneet?
2. Kuinka pitkiä jälkihuollon asiakkuuksia rikoksia tekevillä tai tehneillä nuorilla yleensä on?
3. Millaisia tuen tarpeita ja elämänhaasteita tunnistat rikoksia tekevillä jälkihuollon asiakkailta olevan?
4. Näkyykö rikosten tekeminen jotenkin itsenäistymiseen liittyvissä tuen tarpeissa ja jos näkyy, niin miten?

Jälkihuollon tarjoama tuki

1. Millaisia tukitoimia lastensuojelun jälkihuollossa on yleisesti tarjolla kaikille asiakkaille?
2. Millä elämän osa-alueilla ja millaisissa haasteissa asiakasnuoria tuetaan?
3. Miten mielestäsi rikoksia tekevien nuorten huomiointi näkyy jälkihuollossa ja korostuvatko heidän kohdallaan erityisesti jotkin tietyt tukitoimet?
4. Miten koet, että jälkihuollossa annettava tuki auttaa rikoksia tekeviä nuoria?
5. Millä tavalla lastensuojelun jälkihuollon tukea rikoksia tekevien nuorten kohdalla tulisi mielestäsi kehittää?

Monialainen yhteistyö rikoksia tekevien nuorten auttamisessa

1. Minkä tahojen kanssa lastensuojelun jälkihuollossa tehdään yhteistyötä rikoksia tekevien nuorten kohdalla?
2. Mikä on mielestäsi jälkihuollon sosiaalityön rooli moniammatillisessa/monialaisessa yhteistyössä ja onko moniammatillinen yhteistyö mielestäsi välttämätöntä?
3. Oletko havainnut jotain haasteita moniammatillisessa/monialaisessa yhteistyössä?
4. Miten moniammatillista/monialaista yhteistyötä voisi mielestäsi kehittää rikoksia tekevien nuorten auttamiseksi?